Национална и универзитетска библиотека
"Св. Климент Охридски" - Скопје

PC II 116/1945

12009001334,1/2

COBISS.O

Rp. II – 116/1945

и универзитетска
отека — Скопје

МАКЕДОНСКА МИСЪЛ

МЕСЕЧНО СПИСАНИЕ

ОРГАН НА МАКЕДОНСКИЯ НАУЧЕН ИНСТИТУТ

НАР. И УНИВ. БИБЛИОТЕКА
„КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
СКОПЈЕ

КН. 1–2

Год. I. ЮЛИЙ — АВГУСТ 1945 г.

СОФИЯ

СЪДЪРЖАНИЕ

стр.

1. **Нашата програма** 1
2. **Регента г. Тодор Павлов** за Македонска мисъл . . 2
3. **Ц. Драгойчева** — Отечественофронтовска България за Македония 3
4. **Хр. Калайджиев** — Федерална Македония 4
5. **Вл. Поптомов** — Македонското освободително движение и работническата класа на Балканите 7
6. **П. Делирадев** — Македония като географска единица 11
7. **Юрдан Анастасов** — Великобългарската политика и Македония 15
8. **Д. Томчев** — Македония и славянството 18
9. **Г. Кулишев** — Новата политическа обстановка на Балканите и Македония 27
10. **Анг. Томов** — Към укрепване на славянско съзнание и славянски патриотизъм 40
11. **Иван Харизанов** — Вторият Рилски конгрес 44
12. **Найден Николов** — Федерална Македония — основа на южнославянското братство 51
13. **Маршал Иосип Броз Тито** — Националният въпрос в Югославия в светлината на народноосвободителната борба 53
14. **Димитър Атанасов** — Поземлените реформи и пустеещите земи в Македония 59
15. **А. Т.** — Какво става в Македония 57
16. **Асен Василев** — Маркова църква в „Пещите“ на р. Бабуна 75
17. **Мин. инженер Хр. Н. Бакърджиев** — Минните богатства в Македония 62
18. **Стефан Аврамов** — Лука Иванов Поплуков 86

Книжовен преглед 94

Печатница „Художник“ — София

Rp. II-116

Рс II 116/1945-1 „КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ" СКОПЈЕ

МАКЕДОНСКА МИСЪЛ

ОРГАН НА МАКЕДОНСКИЯ НАУЧЕН ИНСТИТУТ

УРЕЖДА РЕДАКЦИОНЕН КОМИТЕТ

Главен и отговорен редактор: ЮРДАН АНАСТАСОВ

Год. I. юлий—август 1945 Кн. 1-2

НАШАТА ПРОГРАМА

1334/09

По силата на устава на Македонския научен институт, последният има задължението да издава научно-литературно списание. Задачата на списанието е посочена в същия устав, а именно: да обнародва материали относно историята, етнографията, географията и стопанския живот на Македония, както и материали по македонските освободителни борби.

Такова списание на Македонския научен институт бе „*Македонски преглед*". Не е нуждно да се обяснява и аргументира надълго, че повече от статиите и материалите, поместени в това списание, имаха за задача не да дават исторически верна и научно издържана картина на посочените задачи, а да ги осветляват с оглед да се служи на великобългарската идеология.

Другояче и не можеше да бъде, защото мнозинството от членовете на бившето ръководство на Македонския научен институт, бяха знаменосци на великобългарския шовинизъм и на неговото оръдие, — македонския фашизъм.

Новото ръководство на Македонския научен институт тури кръст на провежданите чрез последния великобългарски тенденции, внушавани от една авантюристична политика, която претърпя пълен крах и бе отречена от историята. То си постави за цел да служи на ония идеи и принципи, които изразяват демократичната и прогресивна мисъл сред македонската емиграция и подпомагат стремежите на Федерална Македония, в границите на Титова Югославия.

Да се ратува за пълно разбирателство и единство и за вечна дружба между Отечественофронтовска България и Нова, Федеративна, Демократична Югославия и за братство между всички славянски народи начело със славянския колос—Съветска Русия; да се води борба за изкореняването на великобългарския шовинизъмъ и на шовинизъма във всички балкански страни; да се подкрепят усилията на македонския народ за затвърдяването на Федерална Македония в границите на Титова Югославия; да се сътрудничи с демократичните и прогресивни сили в всички балкански държави върху основата на правото на народите за самоопределение — ето идеите и принципите, на които днес служи Македонския научен институт.

В светлината на тези идеи и принципи новият орган на Македонския научен институт, списание *Македонска мисъл*, ще осветлява научно историята, етнографията, географията и стопанския живот на Македония и миналите македонски освободителни борби.

Списание *Македонска мисъл*, освен това, ще отдели особено място за изнасяне революционната борба през последните години на славните македонски партизани и ще третира всички стопански, културни и политически въпроси, които днес движат живота и чертаят тежненията на целокупния македонски народ и на македонската емиграция.

Редакцията на *Македонска мисъл* се надева, че списанието ще намери топъл прием сред македонската емиграция и българското общество, сред македонския народ и сред всички привърженици на демократичните и прогресивни начала, на които начала днес се изгражда националната и политическа свобода на народите.

От редакцията.

РЕГЕНТЪТЪ г. ТОДОР ПАВЛОВ ЗА СПИСАНИЕ „МАКЕДОНСКА МИСЪЛ"

Идеята за издаването на списание „Македонска мисъл" трябва да бъде поздравена от цялата македонска емиграция в България, а също и от всички македонци.

След дълги революционни борби македонският народ най-сетне има своя свободна, демократическа държава в рамките на Титова Югославия и получава пълна възможност да разгърне докрай своите културни сили, като си създаде собствена македонска култура и развие във всички македонци македонско национално съзнание.

Както създаването на новата македонска държава, така и изграждането на новата македонска култура, са безпорно сложни и много отговорни задачи, които могат да бъдат решени последователно, до край преди всичко, като нито за минута никой македонец и никой българин или сърбин не забравят, че борбата срещу великобългарският шовинизъм и срещу великосръбският шовинизъм в никой случай не трябва да означава какъвто и да е било опит, несъзнателен или съзнателен, за всяване чувства на омраза към самите български и югославски народи. Борбата срещу великобългарският шовинизъм трябва да се води така, че новата македонска държава и нация да станат действително обединяващо звено между българския, сръбския и останалите миролюбиви народи на Балканите.

Списание „Македонска мисъл" ще изиграе безусловно полезна роля, ако неговите редактори и сътрудници никога не забравят, че новото национално македонско съзнание не падна готово от небето, а е резултат на цяла редица условия, борби и усилия, някои от които датират още от преди освобождението на България. Това е един сложен процес, който трябва да бъде изучен всестранно, както в теоритическа, така и в историческа форма и само по тоя начин списанието ще допринесе нещо положително за по-нататъшното укрепване и развитие, както на новата национална култура на Маке-

дония, така и на новата свободна демократична федерална македонска държава.

Най-сетне, доколкото списанието ще излиза като научен орган на Македонския институт, целесъобразно е във връзка с това да не забравим никога, че македонската емиграция живееща в България, има исторически дълг да помогне във всяко отношение новата македонска държава и култура, но в никой случай не бива да се допуща даже намек на аспирации от рода на върховистките в миналото.

Македонската държава ще се ръководи от македонския народ в самата Македония, а не от емиграцията в България и Америка. Що се касае до научните сили и възможности на македонската емиграция, това трябва да става под знака на идеята за вечната ненарушима дружба между българския народ от една страна, и, от друга страна съветските и югославските народи и на искрено разбирателство с всички свободолюбиви народи.

Пожелавам на списание „Македонска мисъл" пълен успех.

Акад. Тодор Павлов
Регент на България

Цола Драгойчева

ОТЕЧЕСТВЕНОФРОНТОВСКА БЪЛГАРИЯ ЗА МАКЕДОНИЯ

Въпросът за националната свобода, за фашистите, бе въпрос, чрез който се раздухваха враждите между народите, въпрос чрез който се подготвяха психологически войните и в резултат на което винаги се получаваше национално потисничество. Тая истина особено силно почувствува и разбра македонския народ, който особено много страда във връзка с бесната конкуренция между балканските фашисти, провеждайки тяхната завоевателна политика. Последната те винаги са я представяли пред масите в национална одежда.

Демократическото развитие на южно славянските народи скъса с порочното минало и напълно промени картините. За тия народи въпроса за националната свобода не е вече въпрос за фашистко прикритие и пропаганда, а жива действителност. Те отрезаха от корен раната, която тровеше обществения организъм на народните маси. За тях днес въпроса за националната свобода не е въпрос на разединение, а на братско доверие и единение.

Титова Югославия разреши тоя въпрос по чисто народно-демократичен начин. Тя разреши за себе си и най-тръгливия национален въпрос — македонския. Тя даде образец на Балканите как може да се върви към сцепление на народите чрез зачитането на тяхната национална свобода.

Отечественофронтовска България скъса окончателно с идеала на българските фашисти, за велика България и хегемония на Балканите. Тя всецяло застава зад идеала на македонците за тяхна собствена държава и национална обособеност. В своето демократическо развитие тя се покрива с това на всички южно-славянски народи и с това тя осигурява братското съжителство на тия народи.

Христо Калайджиев

ФЕДЕРАЛНА МАКЕДОНИЯ

На 2 август — денът на Илинденското въстание, се осъществи вековната мечта на македонския народ — да има своя самостоятелна държава. На този ден миналата година в Пчинския монастир — Кумановско, македонският народ единен, вдигнал се на масова въоръжена борба, чрез своите най-добри представители, основа и обяви на света раждането на новата държава — федерална Македония, част от демократична, федеративна Титова Югославия.

Федерална Македония е плод на дългите исторически революционни борби на целия македонски народ и въплощава в себе си всичките стремежи, идеали и характерности на тия борби. Най-добре са схванали това самите творци и водачи на македонската държава и са вложили това разбиране в целия живот на днешната македонска общественост. Тия дни ний имахме изявленията на министър-председателя на Македония — Лазар Кулишевски, дадени пред в. „Политика" в Белград и печатани в българската преса. В тях той ясно и недвусмислено изтъква връзката между македонската държава и историческия процес за нейното създаване. Признаването на Илинден за национален празник и Гоце Делчев за национален водач, също така дебело подчертава това.

В исторически мащаб македонската революция се отличава с няколко основни характерни черти: 1) Двигателите на македонската революция са били селяните-чифлигари, занаятчиите и работниците; 2) тя е била под силното влияние на социалистическата мисъл и възрожденската епоха в България, както и на френската, и особено на руската революция; 3) острието на нейната борба е било насочено против завоевателната политика на балканските държави и реакционните фактори, които са я провеждали; 4) тя се е стремила към сплотяването на масите без разлика на вяра и народност в името на тяхните жизнени политически и икономически интереси, към сближение и единодействие с демократическите сили на Балканите и федериране на балканските народи на базата на националното равноправие.

Същите демократически начала лежат в основата на непосредствената борба, която води македонския народ в последните години, от която борба се роди днешната свободна, федерална Македония.

Тая борба беше тесно свързана с борбите на всички южнославянски народи против фашисткия окупатор, който застрашаваше националното развитие, култура и благоденствие на всички. Врагът бе зъл и силен. Налагаше се единство, сплотеност и напрежение на всички сили. В името на тая върховна нужда великият маршал Тито даде паролата: в името на свободата на всички националности, населяващи Югославия, да си подадем ръка и да изгоним фашисткия окупатор. Тито бе разбран. Тито бе обикнат. Македонският народ, както и всички народи на Югославия, в името на собствената си свобода, се сплоти и се вдигна на борба. В тая борба за македонска свобода, македонския народ не премина границите на здравия народен патриотизъм, не изпадна в шовинизъм, не издигна китайска стена между себе си и другите южнославянски народи. Македонският народ виде в последните, под водачеството на Тито, не врагове, а съратници за гарантиране на собствената си свобода. Така, в бурята на една страхотно кървава борба за национална свобода на всички народи, се изгради и тяхното взаимно доверие и сцепление, се туриха здравите основи за тяхния братски съюз и федериране.

Вън от тая народна борба останаха шовинистите великобългари и великосръби, фашистите, които станаха агенти на хитлеризма, и заедно с неговите пълчища се биха против собствения си народ и предателствуваха. Така, тия които се биеха в гърдите като фарисеи и се представяха за единствени представители и защитници на нацията, а вечно са търгашествували с нея, в разгара на тия съдбоносни и исторически събития за защита на нацията, изпъкнаха в истинския си лик, изпъкнаха като предатели. Така великобългарската и великосръбската идеи, в името на които се провеждаше завоевателната политика, се раздухваха ежбите между южните славяни и се целеше националното потисничество над Македония, се провалиха морално и политически пред масите. Тяхното поражение оправда историческите борби на македонския народ, оправда неговите надежди за свобода, за федерация, за демократическо развитие и благоденствие на широките народни маси.

В процеса на голямите борби, които води през последните години македонският народ, се изградиха обществените сили и форми, чрез които се провеждаха, и на които се опреха тия борби. Същите сили и форми послужиха за основа при изграждането на македонската държава. За основа на последната и на борбите за нея послужи Народно-освободителния фронт. В него се сплотиха всички македонци, без разлика на социална, политическа, национална и верска принадлежност. Вън от него останаха великобългарите — михайловистите и фашистите и великосръбите, в лицето на Дража Михайловистите. Тая обществена сила бе свързана и подпомагана от въоръжените сили на Македония в лицето на партизанските отряди, които послужиха за основа на македонската войска. Н.О.Ф. се проявяваше и ръководеше, както е и сега, от местните отбори. За последните, преди няколко месеци, станаха избори. В тия избори свободно и непринудено, цялият македонски народ се оказа единен и сплотен около Н.О.Ф. Последния на три пъти е свиквал своите общи

събрания, своите Антифашистки Събрания за Народно Освобождение на Македония, известни с съкратеното си име *АСНОМ. АСНОМ* си има своето изпълнително бюро, наречено, президиум, който излъчва от себе си постоянно присъствие и посочва министрите.

Целта на Н.О.Ф. и на неговия АСНОМ е запазването свободата на Македония, заздравяване нейната държава по пътя на една широка народна демокрация; повдигане благосъстоянието на широките народни маси и ефикасно ограничение на експлоататорски елементи; подържане федеративния принцип с останалите южнославянски народи и закрепване чувството на любов и привързаност към общото отечество на тия южнославянски народи — демократична, федеративна, Титова Югославия; разширяване федеративните връзки с останалите още вън от федерацията южнославянски народи и всички свободолюбиви, демократични балкански народи.

Свободата на Македония е свързана с свободата и равноправието на всички народностни групи, населяващи Македония. Тя е свързана със укрепването на израстналото вече македонско национално съзнание в македонските славяни и борбата против великобългарското и великосръбско влияние. Тая борба е една от важните елементи при изграждането свободата на Македония и тя се води системно и упорито и нея не могат да разберат само тия, в чийто души има значителни остатъци от шовинизма и патриотарството. Македонските дейци продължават неуклонно тая своя дейност, въпреки воя на великобългарските шовинисти, че с тая своя дейност подпомагат сърбизацията и на великосръбските такива, че подпомагат българизацията. И интересно, непримиримите шовинистични клики от двете страни са единни в борбата против това самостоятелно развитие на нещата в Македония. Прочее, нищо чудно. То е било така в цялото историческо развитие на македонските борби.

Македонският народ тясно свързва свободата си с демократическото развитие на южнославянските народи и тяхното единство. Против това съзнание се противопоставят само фашистите, реакционерите, враговете на националната свобода, които искат раздори, за да прилагат своята максима: разделяй и владей.

Федерална Македония днес е фокуса, около който се концентрират всички македонски надежди; матицата, около която се сплотяват всички македонци; кораба, който носи македонските идеали; сърдцето, чрез което бие пулса на цяла Македония. Преди пълното реализиране на македонския идеал предстои пълното реализиране на македонското духовно единство. Това единство трябва да почива преди всичко върху пълното и безрезервно признаване на македонската държава, такава каквато е, на базата на македонската нация и като федерална част от Титова Югославия.

Това духовно единство на емиграцията с федерална Македония ще се изгражда в процеса на борбата против враговете на федерална Македония в лицето на остатките от фашизма и великобългаризма. В своята агитация последните не се противопоставят открито против федерална Македония, но представят порядките и развитието така, че искат да убият вярата на масите в нея и в

демократическото развитие. За тая цел те пускат разни лъжи и интриги с прозрачната цел да отвърнат погледа от сегашното и го насочат пак към миналото.

Наш дълг е да пресечем нечистите ръце, които искат да опетнат светлия ореол на федерална Македония и на демократическото развитие. Само така ще вървим по пътя към сплотяването на всички македонци, на всички южни славяни.

Вл. Поптомов

МАКЕДОНСКОТО ОСВОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕНИЕ И РАБОТНИЧЕСКАТА КЛАСА НА БАЛКАНИТЕ

Македонското национал-освободително движение се зароди и разви в един преходен период на социално-политическо развитие на Балканите. Прогресивният период на буржуазната класа, общо взето, беше вече завършен. В същото време работническата класа, пролетарията на балканите, беше още твърде слаб, политически и организационно неоформен и влиянието му върху другите революционни движения, в това число и върху македонското движение, бе твърде незначително.

Така в 1904 г. общият синдикален съюз в България е наброявал 1.500 члена, а в 1909 г. — 3.424 члена. Социалдемократическата партия в България в 1909 г. е наброявала всичко 2.143 члена.

В 1909 г. сръбската социалдемократическа партия е наброявала 1.800 члена, а общото число на работниците в синдикатите е възлизало за същата година на 4.000.

Почти в същото положение се намира работническата класа и в другите страни на Балканите. Що се отнася до положението на работническата класа в Турция, то тя, разбира се, и в политическо и в организационно отношение заемаше най-последното място на Балканите.

По този начин македонското освободително движение бе поставено в едно много неизгодно политическо положение. От една страна то бе изложено на реакционното влияние и на ударите от страна на балканските династии и на буржоазията в балканските страни, която ставаше все по-шовинистическа, все по-завоевателна и по-реакционна, а от друга страна, то неможеше да получи почти никаква подкрепа от революционните движения на работническата класа, в чието лице то трябваше да намери своя мощен приятел и съюзник.

Без съмнение македонското освободително движение в своите първи стъпки, в своя начален период, изпитваше влиянието на традициите на българското освободително движение начело с Левски, Ботев, Бенковски и др. Но това бе само едно идейно влияние. Из-

ползван бе също така и организационния опит на българските революционери. Подкрепа, обаче, организирана обществена подкрепа, македонското движение не получаваше нито от една обществена сила в България или от другите балкански страни. Наистина, македонските революционери намираха съчувствие и получаваха известна материална помощ от някои по-прогресивни слоеве на българската общественост, но това се вършеше повече или по-малко стихийно, неорганизирано и, следователно, не можеше да бъде значителен фактор, който постоянно да тежи на везните на македонската освободителна борба.

Ето защо, вътрешната македонска революционна организация, която се създаде в 1893 г. в Солун, изникна и се развн повече или по-малко като една самостоятелна македонска организация, със своя собствена идеология, макар и твърде сходна с идеологическите традиции на българските революционери от освободителната епоха, и разчитаща само на вътрешните сили на македонския народ. Някои от основателите на организацията, като Гоце Делчев, Дамян Груев и др., макар и да считаха себе си даже за социалисти, всъщност както в своите идеи, така и в своята революционна практика, се проявиха само като революционери-демократи и нямаха никакви връзки с социал-демократическите партии на балканите. Иначе и неможеше да бъде при съществуващите социално-икономически условия на Балканите и специално в Турция.

Това е първоначалния етап в развитието на македонското национално-освободително движение. В този етап то се развива повече или по-малко самостоятелно и идейно и организационно, като едно национално-демократическо движение. Неговият основен политически лозунг е — автономията на Македония. То е принудено да води борба против официалната политика на балканските династии и велико-държавните клики, чиито домогвания са насочени към заграбването, към присъединението на Македония. Тази борба взема характер и на въоръжена борба против върховистките чети, които София, Белград и Атина изпращаха не за да подпомогнат освободителната борба на македонския народ, а за да се борят против неговата вътрешна революционна организация, против неговия революционен авангард и за да сеят деморализация и смут в Македония.

Отношението на балканските социалдемократически партии към македонското национално освободително движение в този период е повече или по-малко „неутрално". Идеологически социалдемократите считаха македонските революционери за националисти и „патриотари". Това бе едно неправилно отношение, което се дължеше на едно доктринерско схващане по националния въпрос, на едно неразбиране съдържанието на македонското национал-революционно движение, което в своята социална същност бе едно масово селско движение за земя, насочено против турските бейове и паши, против турския феодализм и, следователно, едно широко прогресивно движение. Живота, обаче, е по силен от мъртвата доктрина и затова често на практика социалдемократите оказваха голями услуги на македонското революционно движение. Не случайно ръководителя на Крушовската републнка през Илинденското възстание бе

известният тесен социалист Никола Карев. Тесен социалист бе и твърде популярният крушевски войвода Велко Марков и др.

Разбира се, излишно е да се обяснява, че от страна на македонските революционери също се проявяваше неразбиране на голямата освободителна роля на работническата класа, която, освобождавайки себе си, същевременно освобождава народните маси и от всяко друго потисничество, в това число и от националното потисничество. Те не разбираха ясно, че в лицето на работническата класа и на социалдемократическите партии на Балканите, те имат своя най-верен, най-последователен и най-мощен приятел и съюзник.

Това неразбиране и от едната и от другата страна се дължи главно на незрелостта още на социално-политическите условия на Балканите, където феодализма бе на изчезване, а капитализма бе още недостатъчно развит.

Така се и обяснява защо голямото въоръжено въстание на македонския народ в 1903 год., известното Илинденско въстание, протече съвършенно изолирано и не получи никаква подкрепа от каквато и да е обществено-политическа сила нито в самата Турция, нито от вън — от съседните балкански държави.

С Илинденското въстание се завършва първоначалния период, първият етап на македонското освободително движение.

В периода след поражението на Илинденското въстание, *се започва втория етап на македонското освободително движение*, който продължава до края на първата световна война.

С какво се характеризира този етап? Той се характеризира с това, че в македонското движение вече открито се почва диференциране, деление на десница и левица. Начело на десницата застават лица като Гарванов, Сарафов, Тодор Александров и др. Сравнително най-последователно левичарско движение се оказа серското революционно движение, начело с Сандански, Чудомир Кантарджиев, Димо х. Димов и др. Към левицата принадлежи и стария революционер, другар на Гоце Делчев, Гьорче Петров, а така също ръководителя на струмичкия окръг, — Чернопеев и др.

Господствуващо положение в този период все повече взема десницата, която постепенно попада напълно под влиянието на официалната завоевателна политика на велико-българските клики и която направи от ВМРО едно послушно оръдие в ръцете на Фердинанда и на кликата около него.

През този период влиянието на работническата класа и на социалдемократическите партии върху левицата от македонското движение значително се засилва. Това особено очевидно се проявяваше сред дейците на серското революционно движение, в чиято среда, както е известно, се формира такъв крупен комунистически деец, какъвто стана по-късно Димо х. Димов.

Третият етап в македонското освободително движение се започва от 1918 г. и свършва с началото на втората световна война.

Под влиянието на войната и главно на Великата руска октомврийска революция, през този период става голяма идеологическа еволюция в македонското движение. Извърши се една забележителна преориентация, едно идейно превъоръжаване в левицата на маке-

донското движение, чието влияние всред македонските маси се засили твърде много. Македонският народ в своето огромно мнозинство отиде на ляво. Във Вардарска Македония в изборите за Конституантата в 1920 г. югославянската комунистическа партия взема повече от 40 депутати. Почти целият македонски народ в тази област гласува за комунистите. Почти същата картина се наблюдаваше и в другите две части на Македония, — в Пиринска и Егейска Македония.

Лозунгът за съюз на национал-революционните движения с освободителното движение на работническата класа намери най-голяма популярност всред национално-угнетените на Балканите и особено всред македонския народ. Начело на новата левица в македонското движение изпъкна голямата фигура на Димо х. Димов, а по-късно на Димитър Влахов, Симеон Кавракиров и др.

Македонската десница, изолирана почти напълно от македонските маси, стана още по реакционна, постепенно се фашизира и в края на краищата се превърна в една терористическа банда, която бе лишена от всякакви идейни и морални принципи и се бе поставила напълно в разположение на велико-българската авантюристическа клика около цар Борис. Безпринципността и наемническата роля на десницата я доведе най-после до пълно разложение.

Този етап на македонското освободително движение се характеризира с идеологическата и политическа подготовка на съюза на македонското движение с работническото движение, с комунистическото движение.

Условия за проявлението *на дело* на този съюз между двете освободителни движения се създадоха едва в *четвъртия етап на македонското освободително движение*, който започва от 1941 г. и продължава и до днес. През този период тясното сътрудничество и взаимна помощ на македонското движение с работническото движение премина от революционна теория в революционна практика. Този съюз се прояви в съвместната въоръжена борба против хитлеристите окупатори. Това сътрудничество и този съюз бяха особено ярко продемонстрирани в общата освободителна борба на македонците от Вардарска Македония с останалите народи в Югославия. В резултат именно на тази съвместна борба се създаде днешна федерална Македония, като равноправна единица в демократическа и федеративна Титова Югославия.

Що се отнася до остатъците от разложилата се македонска десница, то те се превърнаха в сътрудници на немските окупатори и тяхните български агенти и по този начин стигнаха до там, че станаха открити предатели на своя собствен народ.

Днешният етап от македонското освободително движение е неговия последен етап, етап, в който ще се постигне пълното освобождение и обединение на македонския народ.

П. Делирадев

МАКЕДОНИЯ КАТО ГЕОГРАФСКА ЕДИНИЦА

Като говорим за географска единица в широката смисъл на думата, разбираме къс земя или вода с малко или много закръглени граници, обособена от съседните ѝ, подобни ней, единици. От тази широка гледна точка географската единица е физикогеографски откъслек, който е част от по-голям такъв, а и сам може да се разпадне на множество по-малки единици. Примерно. Македония, като географска единица, е откъслек от Балканския полуостров, последният е част от географската единица Европа (континент), а Европа е част от Европо-азиатския сборен континент, а той от своя страна е част от географско астрономическата единица земя. И Македония, като засебена географска единица, се разпада на множество по-малки и по-малки земеписни и водописни единици (обекти).

В случая нас не ни занимава *географската единица* въобще, а частно Македония, като такава. Или, с други думи, въпроса: историческата и народностна единица Македония е ли и физико-географска единица? — Има ли тя естествени, посочени от самата природа, граници.

В отличие от другите балкански политико-географски единици като България, Сърбия, Босна, Херцеговина, Гърция, Албания, които са придали народностното си име на заетите от тях земни късове, наименуването Черна гора е биогеографско с физическа подкладка (от гора и то (черна), а Македония е чисто историческо име на даден къс земя от Полуострова. Както знаем от историята, в древността Балканите са били населени от елини, илирийци, траки, все сборни имена на множество малко или много исторически засебени племена. Между траките, илирийците и елините се издигна едно енергично племе, което съумя да се организира в самостоятелно господарство, използува упадъка на античните републики и царства на елини, финикийци, перси, египтени и се издигна до мимолетна мирова държава. Става дума за македонците и тяхния гениален пълководец Александър Велики. Точно какво племе са македонците и къде е тяхното място в родословното дърво на народите, този въпрос и досега не е уяснен, макар че по него е създадена голяма литература. Докато елинистите са склонни да ги приемат като най-северна елинска разновидност, други учени ги считат за трако-илири, силно повлияни от елинската култура и непосредствения допир с елинските колонии по Егейското крайбрежие. Че по-примитивните и по-здрави македонци са се намирали под това влияние е вън от всяко съмнение. Дори Александър Македонски е имал за свой учител най-гениалния учен мъж не само на елинския мир, но и на човечеството изобщо — *Аристотел*.

Създадената от Александър Велики империя едва преживя своя гениален основател и се разпадна на своите съставни части, като възроди някои от умиращите цивилизации, като тази в Египет на Птоломеите.

След упорити борби, Македония подпадна под властта на Рим и тъй като старите македонци не бяха успяли да развият своя собствена култура, тяхното влияние лека полека загасваше. В източната половина на Римската империя — Византия, се наложи не македонско, а гръцко влияние. Наистина, на византийския престол се мяркат няколко македонци, но и те са романизирани и елинизирани македонци и траки. Борбите на македонците за осъществяване империалистическите блянове на Александър Велики, съпротивителните борби против римските завоеватели и, най-после, техното римско господство, поотделно и всички заедно, спомогнаха за разслабването, разпръскването и унищожаването на храброто македонско племе; неусетно то слезе от историческата сцена и остави само името си, като исторически спомен и географско наименувание.

Македония, Илирика, Тракия, Мизия и редица други местни, речни и селищни имена, някои изцяло запазени, други — малко или много, видоизменени са голямо именословно богатство и ценни исторически извори. Старите народи измряха или се претопихи в нови, ала историческите им дири в облик на географски имена се указаха безсмъртни.

И по-нататъшната историческа съдба на Македония ни е добре известна. От цялостната Римска империя тя остана в наследство на източната ѝ половина Византия през редица векове, обаче, за старото туземно македонско население много оскъдни сведения са се запазили. Към VI и следващите векове в Македония се извършват коренни исторически и народности промяни, предизвикани от прииждането и разселването на славянските племена и образуването на славянските държави на Полуострова. Левото крило на славянската вълна прескочи Дунава и заля Мизия, Тракия и Македония, като достигна дори до Пелопонес. Разбира се, че новото преселване на Балканите е станало в продължение на векове. Там славяните са намерили местно население от романизирани и елинизирани илирийци, македонци и траки, а така също и уседнало старо население от елинските колонии по Егейското крайбрежие и градовете край големите пътища, които от предримско време са прорязвали страната в всички посоки.

Славянската колонизация е посрещана от Византия с раздвоени чувства: на доволство, че опустошената и обезлюдена страна се заема от чуждо, но миролюбиво и трудолюбиво население и на страх от вътрешната стихия на тези многолюдни племена. Затова и Филипиките на Демостена против македонската опасност се видоизмениха при новата обстановка с повик против *славянската опасност*. Но новите славопики не можаха да обърнат колелото на историята и Македония ставаше все по-плътно славянска страна, още повече, че при нужда славяните можеха храбро да се отбраняват и нападат.

Нахълталите дълбоко в Пелононес славяни не смогнаха да се запазят народностно и се претопиха, като оставиха хубавите славянски наименувания на местности, реки и селища. В Македония, Тракия и Мизия славянските племена проявиха, поради местните по-благоприятни условия, много по-голяма съпротивителна сила и

запазиха своята самобитна славянска култура. Възникването на славянските държави в северните покрайнини на Полуострова, а именно на българите и сърбите, също така, допринесе твърде много за развитието и запазването на македонските славяни.

Турското владичество, от своя страна, упражни не малко влияние върху народностния облик, стопанското развитие и политическия живот на провинцията. Заселени беха доста големи турски маси, част от славянското население бе помохамеданчено, а другата (голямата) бе изключена от участието в държавно-политическия живот и превърната в безправна полуфеодална рая. Превърнатата в турска държавна институция, Цариградската патриаршия също така се очерта като противославянска сила. И тъкмо под турското робство славянският елемент в Македония израстна като авангард, челен отряд на борбата за политическа и икономическа свобода и издигна лозунга за македонска самостойност и федериране с всички останали балкански народи.

По силата на тази борба, изпъкна и въпросът за географските граници на Македония, за Македония като географска единица. В далечното и по-ново минало този въпрос би бил безпредметен. Старите македонски царе шетаха из цялия Балкански полуостров, без да се интересуваха дори от неговото географско име, нито пък от географските граници на тогавашна Македония. Александър Велики стигна приказна Индия и основа при устието на Нил класическия град *Алескандрия*, който 2300 години не е слизал и никога няма да слезе от историческата сцена. Римските завоеватели и византийските им заместници също не се тревожеха от въпросите за географски граници. Същото направиха и турците. До където можеха, налагаха властта си.

Въпросът за географските граници на Македония е въпрос съвременен, на новото време и той най-много занимава корѐнното македонско население. Наистина той бе особено навременен (актюелен), докато Македония бе неделима област, макар и под чужда власт. Но такъв е и днес, когато цялостната доскоро Македония е разкъсана на три части, като последица на Балканската и следващите след нея кръвопролитни войни на шовинистическите балкански държави. Обаче, това печално обстоятелство никак не подценява научните изводи по въпроса за начертаните от самата природа географски граници на Македония.

Великобългарите, великосръбите, великогръците и великоалбанците също поставяха и решаваха този въпрос по своему. Те, обаче, винаги насилваха историческите факти и искаха от географията да изпълнява слугинската роля, като покрива с своите поли шовинистическите им попълзновения. За тях македонският народ бе разменна монета, а македонската земя труп за произволно разсичане и присъединяване.

За нас никога не е било тайна и никога не сме пожелали да изопачаваме историческата истина и да нагласяваме географските съображения за защита на завоевателната политика на нашата страна. Че Македония в народностно отношение не е еднороден масив, — това се вижда от всеки честен наблюдател. Покрай и ре-

дом с македонските славяни, независимо от това как са се самосъзнавали и чувствували те в даден исторически момент, има гърци, турци, албанци, куцовласи и други по-незначителни народностни групи Следователно, по отношение на своите граници Македония никога не се е опирала и няма да се опира на тесния народностен принцип. Съседните народи се проникват един в други и при такива случаи народите напомнят пословицата, че всеки тегли чергата към себе си. Повелата на новото време е: *всеки, който живее в Македония, може и трябва да се чувства преди всичко и над всичко македонец*. Всички останали елементи на неговото самосъзнание и самочувствие, като член на македонската общност, независимо от това с какво име ще наречем тази общност, са вторични и третични, които допълнат и оточняват основното съзнание. Само при едно такова осъзнаване могат да се схванат и оценат природните граници на Македония, като географска единица. Наистина, в природата има закони, но не догматичност; има целесъобразност, но не и преднамереност. Затова когато дирим естествените географски граници на съвременна Македония, ние трябва да се пазим и от догматичност и от преднамереност, защото не гледаме на земите, вън от македонските граници, като на чужди, на враждебни на Македония народи и държави. Напротив, те са братски земи и държави, с които македонският народ ще живее в разбирателство.

Географската матрица, с която най-пълно може да се отлее македонската общност от славянско и неславянско население, на оформящата се македонска нация, е включена в следните, издържани в физико-географско отношение, граници. За главна ос на македонските земи може да се вземе реката Вардар, която заема тъй важно място и в душата на македонеца. Тя е и главната артерия, що свързва Бело море с вътрешността на страната. На изток от Вардарското устие границата следи крайбрежието и стига до устието на граничната река Места, античния Нестос. Като тръгне по реката и стигне долното устие на нейния пролом, граничната линия поема и следи вододелното било на Местенското поречие по Родопите и Рила и продължава до вододела на Струма, като се врязва между нейните притоци Рилска река и Бистрица. Стигнала Струмския пролом, образуван при допира на Осогово и Рила, тя се подема по източния склон на древния Орбел, попада в покрайнината Пианец, езиков остатък от трако-илирийската държава Пеония, и разделя тази област на две части. От Лисия границата взема вододела на Вардар, най-значителната орографска (земеповърхна) част от граничната обиколка на Македония. Тук границата минава през земите на някогашните пеонци и дардани. При прохода Враца граничната линия напуска вододела на Вардара и чрез билото на Кораб и Дешат планина се вклинва между противоположните течения на Черни Дрин и дясния му приток Радика. Спускайки се към коритото на голямата река, която стига под Дебър, тръгва по нея и преди да стигне шосето Струга—Дебър, поема западното рамо на Черни Дрин и на басейните на големите езера Охридско, Гол. Преспанско и Мало Преспанско и към селата Заградец и Въмбел намира вододела на р. Бистрица, по който стига над Серфидже, от-

правя се към Олимп, по чийто вододел гони Солунския залив южно от Катерина.

Така начертаната граница тук-таме подлежи на малки изправки. И единственият верен критериум и коректив може и трябва да бъде преценката как се чувствува населението в тези малки участъци: македонско или не. Докато по-рано границите на Македония се чертаеха от съседните шовинистически подходи и въз основа на шовинистическите „статистики" се стигаше до чудновати противоречия. Не се виждаше границата на Македония, а се дирeха „историческите права" над нея. Великобългарите смятаха македонските земи за неделима част от „Третото българско царство". Досущ такова бе отношението и на другите шовинистическо настроени балкански правителства. И за съжаление все още се срещат балканци с предвоенни разбирания, а такива едни разбирания са твърде опасни за мира на Балканите и за искреното разбирателство между балканските народи.

Трезвен поглед върху македонската граница имаше ВМРО в своя възход, тъй като тази организация изхождаше изключително от разбиранията и интересите на македонския народ в неговата съвокупност.

Балканската война, макар и поведена в името на „свободата", нанесе най-голямия удар върху географската и политическа цялост на Македония, разкъса я на части и насочи тези части една против друга. Ала и тази тежка криза ще се преодолее, защото има и желание и воля в балканските народи да заработят за своето споразумение. За това разбирателство най-усърдно трябва да заработят македонците от трите части на Македония: Вардарска, Пиринска и Беломорска. Федерална Македония е най-радостния факт в живота на македонския народ.

Юрдан Анастасов

ВЕЛИКОБЪЛГАРСКТА ПОЛИТИКА И МАКЕДОНИЯ

Без съмнение, погрешно е да се твърди, че само България е имала завоевателни домогвания спрямо Македония. Истина е, че всички балкански държави, които граничеха с нея, кога прикрито, кога явно, отправяха стръвно своите империалистични погледи за нейното завладяване.

Въпросът за националната принадлежност на християнското население, населяващо Македония, служеше за параван, зад който се прикриваха тия домогвания. И Сърбия (по-късно Югославия) и Гърция и България създадоха цела „научна" историческа литература, за да доказват чия е Македония. Опирайки се на тая историческа „наука", понякога и без нея, правителствата на тия държави, от изникването на македонския въпрос, до последни дни, не

пропускаха случай да засилят своята „национална“ пропаганда, да се пазарят за дележа на Македония и да заграбват от нея, когато и колкото могат. Даже и младата и малка държава Албания не остана назад в надпреварванията за заграбване на части от Македония. За да закръглим картината на домогванията на балканските държави спрямо Македония, нека добавим, че и Ромъния също така създаде своя „национална“ кауза, чиито обект бяха македонските куцовласи. Но понеже не граничеше с Македония и, следователно, не можеше да има териториални искания, Ромъния си служеше с куцовласите като с разменна монета, искайки компенсация от България, в случай че последната заграби части от Македония.

Осъждайки тия домогвания на всички балкански държави, ние не можем да не разобличаваме пред българския народ преди всичко и най-вече воденатa от бившите правителства великобългарска политика, защото тя бе, която донесе националните катастрофи на България и допринесе най-много за дележа на Македония и за хвърлянето ѝ в ново робство.

В центъра на великобългарската политика за завоевания винаги е стояла Македония. Стремежа бе тя да бъде включена в границите на „Велика България“.

Какво донесе тая политика за българския народ? Тя донесе две национални катастрофи, няколко стотици хиляди жертви, загинали през балканската, междусъюзническата и първата световна война и стопанско и финансово разорение на страната. През настоящата война тоя стремеж доведе България до прага на една нова и още по-страшна катастрофа. И всички тия войни бяха продиктувани не от национал-освободителни подбуди, или с оглед да се подобри материалното положение на народните маси, а се изхождаше изключително от интересите на немския империализъм и неговите слуги в България — двореца и една шепа дворцови, военни и политически авантюристи. Българският народ никога не е желаел да завладява чужди земи и, когато е отивал на война, винаги е бивал умело залъгван, че ще се бие за освобождението на брата роб. Тази престъпна политика, внушавана от Берлин, най-опасния враг на славянството, стигна до своя логически край — тя направи всичко възможно да насочи българския народ срещу своите освободители, русите и срещу западните демокрации.

Как се отрази великобългарската политика спрямо Македонското освободително движение? Още с зараждането на последното, великобългарските шовинисти започнаха да действуват по начини и средства, с които се целеше да се нанесат удари на неговата самостойност и на неговия идеал за автономна Македония и го подчинят на разбиранията и интересите на двореца и на кликата около него. Нападението на гр. Мелник (1895 г.); така наречената Джумайско възстание (1902 г.); преждевременното обявяване на Илинденското възстание (1903 г.); създадените след младотурския преврат (1908 г.) „конституционни клубове“, начело с емисари от Софийския дворец и провокационите „магарешки“ атентати, извършени в Македония непосредствено преди балканската война, съставляваха цела система от замисли и действия, които трябваше да внасят разстройство

и деморализация в редовете на вътрешната македонска революционна организация и подготвят почвата за следващите войни. Тия действия на великобългарските шовинисти и на тяхното слепо оръдие македонския върховизъм, подсилиха апетитите към Македония на другите балкански държави. Крайният резултат на тази политика бяха войните, в които бе тикнат българския народ да пролива кръвта си за чужди интереси и които донесоха за Македония опустошения, дележи и ново робство.

Девети септември 1944 година сложи край на великобългарската политика. Отечественофронтовска България решително и завинаги скъса с нея и тури началото на едно искрено, честно и здраво отношение към македонския народ и останалите балкански народи.

Ликвидацията на великобългарската политика съвпада със създаването на нова, федеративна и демократична Югославия, която, водена от маршал Тито, също така погреба великосръбския шовинизъм и великосръбската идеология. Над развалините на тези две идеологии си подадоха ръка българският народ и народите на нова Югославия.

Какво донесе за Македония ликвидацията на великобългарската и великосръбска политика? Тя отприщи пътя на македонското освободително движение и премахна пречките за постигането идеалите на македонския народ. Днес частта от Македония, която бе заробена от белградските империалисти, по територия най-голяма и по режим най-потисната, се въздигна в свободна федерална единица, в рамките на федеративна Югославия.

И вместо да хаби сили и да дава скъпи жертви в борба срещу великобългарските и великосръбски пропаганди, днес федерална Македония употребява всички свои сили за своето изграждане и за своето благоденствие. По пътя на тази градивна работа, тя намира безрезервната подкрепа на всички народи, включително и на сръбския, населващи Югославия, както и на братския български народ.

Какво носи федерална Македония за южните славяни и за Балканите?

Премахвайки причините за раздори и войни между южните славяни, Македония се превръща в темел, върху който ще се издигне хубавата и солидна сграда на истинското и вечно братство между всички южни славяни, които, опрени на славянския колос,— Съветска Русия, ще представляват залога за пълното демократизиране на Балканите и гаранция за запазване националните, културни и политически свободи на балканските народи.

Македония, класическата ябълка на раздора между балканските страни, направена такава от балканските шовинистични и империалистични клики, днес се изправя с маслинено клонче в ръка към всички балкански народи за братство и единство между тях.

Д. Томчев

МАКЕДОНИЯ И СЛАВЯНСТВОТО

На 3 март т. г., българският народ отпразднува тържествено, свободно и всенародно 67-годишнината от освобождението на България. На тоя ден пристигнаха видни представители от всички славянски страни, за да споделят братски радостта на българския народ и да подчертаят съзнанието, оплодено с нови демократични идеи, за братско споразумение и единение на всички славянски народи. Македония се почувствува особено щастлива, че за пръв път, като свободна държава, участствува в тая величествена манифестация на славянско братство и на славянска солидарност. Ние трябва да припомним по тоя случай факта, че още през втората половина на 9 век се ражда в Македония идеята за духовна и културна общност, за братско единство между всички славянски народи. Установена истина е, че св. Кирил и Методий, родени в Солун, създават славянската азбука и славянската писменост. Те превеждат добросъвестно и с чудна вещина най-необходимите църковни книги от гръцки на славянски език, проявявайки не само разбиране, но и усет за звуковите, видословни, синтактични и речникови особености на славянската реч. Дялото на всеславянските просветители и техните ученици разрастна, обхвана и просвети цяла Велика Моравия, която обемаше чешки, лужички, полски, словенски, словашки и хърватски земи. Семената на славянската просвета и култура оплодиха и славянското княжество на Коцела-блатненски — Панония, между горни Дунав, Драва и Мур, дето юначната българска армия, заедно с славната Червена армия и с войските на Маршал Тито, срази германските пълчища и даде скъпи жертви за изграждане на славянското братство и на славянското бойно другарство.

Учениците на солунските братя, прогонени от немското духовенство и неговите агенти, проводници на германския империализъм, намериха сърдечен прием в България, дето Кирило-Методиевото книжовно дяло, достигна пълен разцвят през 10 век През 11 век то минава в Русия, през 12 век — в Сърбия, завладява широките народни слоеве и ги приобщава към културните блага на тогавашните образовани народи. А знайно е, че „висшата германска раса" създава писменост на немски език чак през 16 век. Културният подвиг на славянските просветители беше истинска революция, бунт срещу предразсъдъците и заблудите на гръко-римските духовни власти, проводници на византинизма и на германската завоевателна политика, която отричаше правото на славянските народи да се учат и просвещават на свой роден език и да творят своя национална просвета и книжнина. Тая гениална идея — да се създаде славянска народностна култура, станала ръководна мисъл в еволюцията на славянското национално съзнание, вдъхновяваше славянските народи в борбата им срещу робството, срещу престъпните асимилаторски домогвания на панелинизма и на германския империализъм за свободно национално, политическо и културно развитие, за защита и запазване на славянската национална индивидуалност.

Величавият културен подвиг на солунските братя утвърди идеята за славянско братство, за вечна славянска дружба.

Тоя подвиг се разкрива като най-значително събитие в политическата и културна история на Югоизточна Европа. Нещо повече. Той надхвърля тесните рамки на племенното и се превръща на дяло с общочовешко значение. Защото, чрез него, творците на славянската писменост, осветиха правото на всеки народ, малък или голям, да твори своя родна просвета и култура и да се развива въз основа на ония национални и нравствени ценности, на които той е носител.

Полагайки основите на най-старата славянска писменост, солунските братя, издигнаха езика на македонските славяни в общ литературен език за цялото славянство. На тоя език възниква чехоморавска, словенска, хърватска, сръбска, българска и руската литература, която се развива в продължение на няколко века под знака на Кирило-Методиевата книжовна традиция, отразявайки нейния дух, идеите, стилните и езиковите й особености.

Върху тая литературна основа славянският дух разкри своите творчески сили и сътвори произведения, чието идейно и художествено богатство са най-ценния принос в съкровищницата на световната култура.

При това положение, можем да си обясним големия интерес на видните славянски и чужди учени към най-старата славянска писменост, родена в Македония и създадена на македонски език. Тоя класически славянски език става предмет на всестранно и обстойно изучаване и изследване през цялото развитие на славистиката. Към него, към миналото и бита на Македония, проявиха жив интерес и бележитите съвременни съветски учени-академици: Н. С. Державин, Бернщайн и др. Тоя интерес се обуславя, безспорно, от факта, че Македония е люлка на славянската просвета и култура и че нейният език е отразен в най-старите славянски писмени паметници, които датуват от 10 и 11 век. Те са ценен извор за историческото изучаване на всички славянски езици. Криейки най-старинни фонетични, морфологични, синтактични и лексикални особености, те имат голямо значение за славянското и за индоевропейското сравнително езикознание.

Славянската азбука и славянската писменост пробудиха чувства на национална гордост и възторг в душата на Климента Охридски, най предания и най даровития ученик на солунските братя Кирил и Методий. Вдъхновен от великото културно дяло на своите учители и познаващ реалните условия на живота, той работи упорито за духовно-нравственото, културното и стопанско развитие на своя народ. Климент, „златният", както го наричат охридчани, е първият учител-просветител, първият засвидетелствуван даровит оратор и книжовник в югозападна Македония в края 9-и в. началото на 10-и век. Той преработва глаголицата и съставя така наречената Кирилица, на която днес пишат македонците, сърбите, българите и русите. От грамадно значение е факта, че Климент Охридски можа да създаде в Охридско-преспанската област първото и най-старо славянско училище. Под топлите негови грижи тук възникна цяла литературна школа, от която излязоха около 3500 учители и кни-

жовници, които се пръснаха из Македония, България и Сърбия, за да сеят славянска просвета.

Македония с право се гордее с своитс велики синове: Кирил и Методий и Климента охридски, които принадлежат на цялото славянство, защото те са жива връзка, обединително звено между всички славянски народи. Те са знаме на борбата срещу исконния и най-страшен враг на славянството — германския империализъм, борба за славянско братство, за свободно, културно национално развитие на всички слввянски народи. Те са символ на напреженията на славянския творчески дух към правда, светлина и напредък.

В своето историческо развитие Македония преживя векове на робство, на страшен духовен, политически и икономически гнет. Едвали има друга славянска страна, която е понесла толкова много неволи и страдания, която е дала толкова скъпи жертви, колкото родината на славянската култура. Тежките удари на робството, обаче, не сломиха борческата воля на македонския народ. Копнежът му за свобода никога не заглъхна. Животът се движи, усложнява и динамизира. Настъпват нови икономически, стопански, културни и политикообществени условия. Те извикват на живот нови нужди, нови идеи и идеали. Турският феодален строи се тресе под ударите на буржоазно-капиталистическите идеи на западна Европа. Занаятчии и търговци се организират, пробужда се и селячеството. Всред градското съсловие се създава оная обществена среда, която се явява носител на нови стопански форми и на идеята за духовно и политическо освобождение. Из тая среда излизат пламенни и смели борци срещу всички подтисници, поробители и грабители. През време на петвековното робство Македония първа издигна знамето на борба, организирана и всенародна, срещу „коварния фенер", за родна църква и просвета, за роден език и родна книга. Тя даде бележити просветени, родолюбци и книжовници, които следваха идеала и заветите на Кирило-Методиевото литературно дяло. Те будят национално чувство и съзнание у своя народ и го съветват да пази езика и народността си и да се грижи за развитието на родната просвета и книжнина. Тяхната дейност е жив израз на духовните връзки между македонския, българския и сръбския народи. В тая насока работи Хр. Жефарович, роден в Дойран, в чиято дейност долавяме будно съзнание за културна общност и братство между южно-славянските народи.

В Банско, Разложко, е роден Паиси Хилендарски — най-пламенният и предан родолюбец, вдъхновеният будител на българския и на македонския народ, заклетият враг на порочното гръцко духовенство, проводник на паненелизма. Той се стреми да буди национално чувство и съзнание у своя народ, да създаде от безправния роб свободен и просветен гражданин, като чертае перспективите на едно светло бъдеще.

В своята „Славяно-българска история" Паиси поставя за разрешение на своите сънародници пряката и голяма задача — борба за извоюване на духовна свобода, която ще създаде всички благоприятни условия за свободно културно-национално развитие. В нея са отразени и революционни чувства и настроения. Като рисува

мрачна и страхотна картина на насилията, жестокостите, звярствата и грабежите на турските тирани, Паиси издига идеала — политическо освобождение на народа. Паисиевата история бележи началото на нашето национално, духовно и литературно възраждане през 18 век. В нея се разглеждат въпроси не от религиозно-нравствен характер, а реални, съвременни и парливи културно-национални проблеми. Тя е ценна, преди всичко, с онова въздействие, което указа върху националната среда, чиито болки, копнежи и идеали намират отражение в душата на един даровит и прозорлив обществен деец, смял народен защитник и агитатор.

Паиси се стреми да пише на прост, разбран и достъпен за народа език. Речта му в това отношение не е напълно издържана, лишена е от единство. Това се дължи до голяма степен на произведенията, от които се е ползувал. Покрай много народни думи, форми, изрази и обрати, долавяме влиянието на църковно-славянския, руския и сръбския език.

Стилът му се определя от съдържанието на мисълта и тона на изразеното чувство. Тоя стил е личен, елегичен и сатиричен. Паиси употребява много въпроси и отговори, заповедни и възклицателни изречения, обръщения и епитети, които предават живост и динамичност на разказа му.

В Банско се ражда и Неофит Рилски, виден народен учител, просветител, педагог и филолог. Той отлично усвоява гръцкия език и гръцката образованост. Това, вместо да му попречи, още повече закрепва националното му чувство и желанието му да работи за духовното възраждане и културно издигане на своя народ. Той се увлича не само от гръцката, но и от сръбската книжнина, през която долавяме благотворното влияние на идеите на западно-европейската култура от 18 век — века на рационализма. Той ни очудва с своите реални, прогресивно-демократични идеи и начала, върху които трябва да се изгради учебно-възпитателното дяло. Той осъжда и отрича килийните училища, тяхната образователна система, дидактичните и методичните им принципи. Съветва сънародниците си, вместо да строят черкви и манастири, да откриват училища и да издават учебници и учебни ръководства. Училището трябва да дава практически и реални знания, да готви учениците за живота, да създава народни учители и просветени граждани. Той приложи на дело взаимноучителната метода при обучението и нови средства за възпитание на младежта Неофит Рилски написа и „Българска граматика", в която поставя на книжовниците редица въпроси за обсъждане и разрешение — върху какви основи трябва да се създаде книжовният език, да се изучи народното творчество, да се разкрие неговото богатство и неговите особености и да се чисти езика от непотребни чуждици. От Македония излизат видните книжовници: Йоаким Кърчовски, роден в град Кичево и Кирил Пейчинович от Тетовското село Теарце, които пишат в началото на 19 век книги за полза на широките народни слоеве на „най прост" македонски език.

От Струга са двамата братя Димитър и Константин Миладинови, големи родолюбци, които водат упорита борба срещу гръц-

което духовенство и неговите агенти за правото на народа да се учи и просвещава на свой роден език. Те ни завещаха един ценен и голям книжовен труд-сборник от македонски народни песни, издаден през 1861 година в Загреб от хърватския владика Щросмайер. Тия песни разкриват народната душа, нейните блянове и копнежи, поетическите постижения и ценности на македонския народен творчески дух, високо оценени от видни славянски учени, поети и фолклористи.

Искра на чисто родолюбие запали душата на Недялко Бойкикев, чието калугерско име е Натанаил, виден народен будител и книжовник, роден в затънтеното скопско селце Кучевища. В Русия завършва Кишиневската семенария, записва се и студент в духовната академия. В своята обществена и книжовна дейност той се вдъхновява от една мисъл, от едно желание — да служи предано на своя народ и да работи за неговото духовно възраждане и културно развитие. За тая цел той успява да си създаде големи връзки с видни руски политически и висши духовни лица и с видните тогавашни славянски учени. Той общува в Москва с големия славянофил Погодин. Във Варшава влиза в кръга на полските учени-слависти. Отива в Прага, където се среща с Шафарик и Полацки. Запознава се и с прочутите тогавашни южнославянски учени и духовни водачи: словенеца Фр. Миклошич и сърбина Вук Караджич. В тия срещи и разговори с видни политически отговорни лица и с бележити славянски езиковедци и етнографи Натанаил проявява будно, ясно съзнание за славянско братство, съзнание, че малката, измъчена, но борческа Македония е славянска страна, която принадлежи към великото семейство на славянските народи, от които очаква помощ и спасение за своята родина. През 1874 година той става архиепископ, като заема престола на Климента Охридски. След Берлинския конгрес, когато Македония остана да влачи веригите на петвековното робство, Натанаил трябваше да заеме челно място в едно организирано народно движение, за да брани свободата и правата на своята родина, на която посвети силите и живота си.

Във Велес е роден Райко Женсифоф, получил висше образование в Русия, проводник на руското влияние у нас. Той пише стихове, в които възпява не само своята родина, но и дружбата между славянските народи. От Охрид е Григор Пърличев, даровит поет на възраждането. Той отлично владееше гръцки език. На поетическото състезание в Атина бе награден с лавров венец.

От Кукуш е талантливият пролетарски поет Христо Смирненски. Той изпита неволята на прокудените чеда от Егейска Македония, дето вилнееха, вилнеят и сега тъмните реакционни сили на велико-гръцкия шовинизъм и фашизъм. В братска България Смирненски живее в покрайнините на София, сред широките народни слоеве, чието болки и копнежи чувствува като собствени. Душата му тръпне от възторг пред честния и упорит труд пред борческия дух и несломената воля на българското работничество, което води кръвава и неравна борба срещу насилията на противонародните фашистки правителства. Смирненски искрено обича своя народ и най-

предано му служи. Родолюбието му обаче, има космополитически характер. Той е пропит от чувство на благодарност и съзнание на дълг към великия братски руски народ, от ясно съзнание за славянска дружба и славянско братство. Желязната дисциплина и героизъмът на червената армия го вдъхновява, и с прозрението на ясновидец долавя великата й мисия на освободителка на всички потиснати и поробени народи. Закърмен с идеите на научния социализъм, Смирненски израстна и се наложи като призван даровит народен поет, чието творчество отразява социално-революционните идеи на народните среди. С живи, конкретни образи из борбите на световния пролетарият, Смирненски пя за свобода и правда, за братство, равенство и мир между народите.

Македония даде на славянството и на цялото цивилизовано човечество много общественици, политически и държавни мъже, много учени, които се явяват носители и проповедници на идеята за славянска солидарност и за славянско братство.

Между тях в най-ново време челно място заема Димитър Благоев, роден в борческо Костурско, големият организатор и идеолог на българското работничество. Литературното му и научно дяло е ценен принос в съкровищницата не само на славянската, но и на световната култура.

Димитър Влахов, роден в Кукуш, посвещава целия си живот в служба на своята родина, верно и преданно й служи. Идеолог на левицата в македонското революционо движение, той се издигна до поста председател на НОФ във Вардарска Македония.

От Щип е академикът Тодор Павлов, философ-марксист, народен регент на ОФ България.

Борческа Македония роди изключително даровития поет-революционер Венко Марковски. Той пише огнени стихове на македонски, български и сръбски език, пропити с реалистично-революционен и с марксически дух. В своята обществена, политическа и книжовна дейност той е жива спойка между южно-славянските народи. Поезията на Венко Марковски се отличава с емоционалност и динамизъм и бележи възможностите и основите на едно творчество, чието идейно богатство и художествена стойност надхвърлят границите на временното и националното.

Македония може да се гордее не само с културната, но и с политическата си история.

В далечното и близко минало тя води епически борби срещу всички подтиснници, поробители и тирани На нейните страници блестят дела на подвизи и слава, на героизъм и саможертва за свободата. Върху фона на тая кървава и неравна борба се открояват величавите образи на Гоце Делчев, Даме Груев, Пере Тошев, Яне Сандански, Димо х. Димов, Гьорче Петров и други знайни и незнайни герои-творци на ВМР — Организация. Те долавят болките, копнежите, идеалите на широките народни слоеве, които се огъват под ударите на един страшен политически, икономически и социален гнет. Те чувствуват социалните противоречия и неправди и намират, че е немислима истинска народна просвета, истински напредък без политическа свобода, без икономическо и социално равенство. Убе-

дени са, че господствуващите политически и обществени сили не ще отстъпят доброволно своите позиции и права, за това не споделят нито идеологията на просветителите, нито техните методи на действие и борба. Почувствали благотворното влияние на революционния демократизъм на „руските трезви реалисти" и вдъхновени от героизма ни Хр. Ботев и В. Левски, те издигат масовата, всенародна и организирана революция, като единствено и най-ефикасно средство, чрез което Македония ще победи робството и ще извоюва своето духовно и политическо освобождение. Проявявайки прозорливост и политическа зрялост, те преповядват идеята за братско споразумение и сътрудничество между южно-славянските народи. Те се бориха юнашки за правда и свобода, за братство, за мирно културно развитие между балканските народи. За тоя скъп народен, племенен и общочовешки идеал те дадоха скъпи жертви. Илинден, най-светлата дата в политическата история на Македония, тая кървава величествена епопея, е израз на борческия и несъкрушим македонски дух, на идеализъм и себеотрицание, посветени в служба на родината, за тържеството на свободата над робството, на правдата над безправието, на истината над лъжата, на светлината над тъмнината и варварството. Илинденското възстание бе потушено с огън и меч, но волята на Македония не бе сломена. Тя продължи борбата с чудна упоритост и непобедимо търпение срещу престъпните завоевателни и асимилаторски домогвания на експанзивния империализъм на противонародните правителства на балканските държави. Македонският народ не се помири и с най-черната реакция — хитлеро-фашизма — тоя дух на разрушението, на войните и варварството. Той поведе смяла и решителна борба. Знак за тая борба даде югославянската комунистическа партия. Тя издигна спасителния лозунг — масова, всенародна, организирана и въоръжена борба срещу окупаторите в името на свободата, братството и равноправието между южнославянските народи Борбата се разпалва. Тя привлича и увлича широките народни маси, за да се превърне в мощно народно-освободително движение, организирано и ръководено от мъдрия и обичан боен другар и водач маршал Тито. Активно участие в тая борба взе и младата, но храбра македонска войска. В огъня и кръвта на решителната борба и в зората на победата Македония осъществи своя вековен идеал. Старата реакционна Югославия, Югославия на великосръбския шовинизъм е унищожена, както е унищожена и България на дворцовата камарила, на финансово-капиталистическата олигархия, която проигра жизнените интереси на българския народ. Създава се нова Югославия на демократични и федеративни начала. Сърбия, Хърватско, Словения, Черна гора и Македония стават свободни, равноправни, политически единици в нова демократична и федеративна Югославия. Трябва да подчертаем факта, че никога великобългарските, великосръбските и великогръцките шовинисти не са искали да видят Македония свободна и обединена. Техните престъпни планове са известни. Те не са забравили и не забравят непобедимата истина, че Македония принадлежи само на македонците. Само великият водач на народно-освободителната Югославянска армия, прозорливият и мъдър държавен мъж маршал Тито издигна

принципа за национално самоопределение и призна националната самобитност на македонския народ. След вековни борби, с цената на хиляди жертви и нечувани страдания Македония (Вардарска) е свободна. Тя има своя държава, свое народно събрание, свое народно правителство, своя народна власт. В Македония закипява трескава стопанска, политическа и културна дейност. Това е плодът на победата от общите единни тригодишни упорити борби на братските югославянски народи. Това е върховна ценност и придобивка за хилядите свидни жертви, за избитите невинни деца, жени и старци, за опожарените села и градове, за нечуваните страдания и мъки. Тая борба затвърди единството и братството на тия народи и категоричното им решение да живеят задружно в федеративна и демократична Югославия. Свободата на Македония е дяло, безспорно, на усилията и жертвите на всички славянски народи и на народите на великите демокрации: Англия и Америка, които водиха упорити боеве срещу германския милитаризъм и фашизъм. Вдъхновени от славните подвизи на всепобедната червена армия, ръководена от нейния гениален стратег маршал Сталин, народите на братска Полша, Чехия и Югославия се вдигнаха на ожесточена борба срещу германските окупатори и грабители В тая борба югославянската освободителна армия, под водачеството на легендарния народен герой маршал Тито, записа в най-новата световна история бляскави страници на нечувано геройство, упоритост, себеотрицание и саможертва. В тая кървава и решителна битка взе активно участие и героичната армия на антифашистка О. Ф. България, която при Страцин, Куманово, Ниш, стара Сърбия, Унгария и Австрия разби хитлеристките орди и с кръвта на хилядите свои скъпи жертви, спои в братско единство славянските народи. Въпреки нечуваните страдания и милионните човешки и материални жертви, славянските народи, начело с великия Съветски Съюз, заедно с армиите на Англия и Америка, извоюваха победата.

В речта си на 9 май 1945 година, обръщайки се към народа, маршал Сталин заяви:

„Вековната борба на славянските народи за своето съществуване и независимост завърши с победа над германските завоеватели и германската тирания".

Тая победа има грамадно значение. Тя бележи края на една упорита, ожесточена, хилядогодишна борба срещу вековния и най-страшния враг на цялото славянство и на славянската култура — германския империализъм. Използувайки несъгласието и раздорите между славянските народи и противонародната шовинистична политика на господствуващите прогермански клики, германците провеждаха и осъществяваха кървавия си план за поробване, асимилиране и унищожение на славяните. Известна е съдбата на приморските и полабски славяни.

Историята на славянството и днешната световна война подчертават непобедимата истина, че славяните, разединени, разпокъсани от вътрешни междуособици, вражди и социални противоречия, винаги са изгубвали своята свобода и независимост. Сплотени в братска солидарност и в братско единство, те винаги са побеждавали

своите врагове и са гарантирали своето мирно съществуване и развитие.

При това положение идеята за славянско братство и славянска солидарност се превръща в мощно оръжие за защита на свободата и независимостта на славянските народи от бъдащите удари и нападения на германския империализъм. Тя е гаранция за тяхното мирно, политическо и културно развитие. Славянското единство и бойното славянско другарство са средство ефикасно за унищожение на реакцията, на шовинизма и на империализма за изграждане на демократични славянски държави и управления, които ще трябва да разрешат основно и справедливо всички свои вътрешни, стопански, политически и социални въпроси. Това не означава нов расизъм на славянска почва. Славянското братство и славянското бойно другарство, родени в огъня и вихъра на борбата и градени с милионни жертви, няма нищо общо с славянофилството и с завоевателната политика на царска Русия. То е демократично-прогресивно дяло, което създава благоприятни условия за братско споразумение и мирно разрешение на всички спорни въпроси между балканските и другите свободолюбиви народи и за траен и справедлив мир в света.

В тая страшна и нечувана по своята жестокост, кръвожаднст и опустошение война, славянските народи проявиха най-благородните черти на великата славянска душа, на всепобедния славянски дух, който даде милиони човешки и материални жертви за свободата, правдата, братството и равенство, за мирното културно развитие на цялото човечество. Те с насмешка и презрение отминават фашистката теория за „висши и нисши раси", за предимствата на една раса пред друга. Историята, културата и особено днешната война ни дават великолепни примери и доказателства за пълната несъстоятелност на тая заблуда и отрова, която пръскаха тендициозно идеолозите на фашизма, за да оправдаят завоевателната германска политика. Братското единение и бойното другарство на славянските народи е величествен и очебиен прогресивен факт, който се осъществи в огъня и вихъра на решителната битка и с цената на безбройни скъпи жертви. То не ще бъде смутено от дръзките предизвикателства на близки и далечни кръгове, отровени от бесен шовинизъм. Славянският гений, вдъхновен от висши общочовешки идеали, ще разгърне творческите си сили и ще ги тласне към нови хоризонти и идеи, към нови завоевания и постижения в областта на мирното културно развитие и съревнувание.

И малката, но героична Македония — родината на славянската култура и просвета, даде своите сили и понесе скъпи жертви за изграждане на славянското братство и на славянската солидарност. Вдъхновена от тия ценни племенни и социални добродетели, от заветите и идеалите на своите велики синове, вярваща в братската подкрепа на великия Съветски съюз и на великите демократии: Англия и Америка, тя с право очаква да види пълното приложение на принципа за националното самоопределение на народите.

Защото през огъня на нечувани страдания и сълзи кръвта на безбройни народни жертви бе осветен големия народностен и общочовешки идеал — борба срещу робството и срещу всички тъмни

и реакционни сили за свобода и правда, за самоопределение, за братство и равенство. Тоя идеал и днес, както и в миналото, вдъхновява македонския народ, крепи бодростта и оптимизма му, затвърдява упоритата му вяра, че свободна и демократична Македония, обединена в своите естествени, стопански и географски граници, носи не вражди и войни, а мир и братство между балканските народи.

Г. Кулишев

НОВАТА ПОЛИТИЧЕСКА ОБСТАНОВКА НА БАЛКАНИТЕ И МАКЕДОНИЯ

В течение на много десетилетия Македония имаше една злочеста и черна съдба до там, че нейното име стана в политическия речник на Европа синоним на жестоки страдания, на люти спорове и кървави борби. Македонският въпрос беше един от главните и постоянни поводи за много международни затруднения на Балканите и цяла Европа, източник на опасни конфликти и на тежки грижи. Това се дължеше, както е известно, на един основен факт — а имнно, че на самата Македония, на нейния народ се отказваше правото да бъде господар на съдбините си, докато съседните на Македония държави враждуваха помежду си безпирно и непримиримо с оглед преди всичко пак на тяхните претенции и домогвания върху Македония или върху части от нея. Това е нерадостното минало. Но какво е днес положението и как се очертават близките изгледи за Македония, при голямите промени, които тукощо приключената война носи за Европа и по-специално за Балканите?

По тия въпроси ще се постараем да хвърлим тук известна светлина и да очертаем, доколкото е възможно в момента, близките изгледи и тенденциите на балканското политическо развитие.

За тази цел необходимо е преди всичко да проследим по отделно за всяка балканска държава промените, които са настъпили в нея, като резултат на последните световни събития както в нейната вътрешно-политическа уредба, така и в отношение на външнополитическата й ориентировка.

България — почваме с нея — установи след 9 септември един режим на демократични и свободолюбиви начала, като скъса решително с миналото. Всяка мисъл за един поврат към реакционните и противонародни режими, каквито бяха установени от бившите царе Фердинанд и Борис, трябва абсолютно да се изключи. Грамадното мнозинство от българския народ посреща промената от 9 септември като необходима и спасителна.

България следва — има всички изгледи за това — и ще следва пътя очертан от Отечествения фронт, от неговите идеи и от неговата

програма. Каква е външната политика на Отечественофронтовска България, изобщо и по-специално по балканските въпроси?

Ето какво се казва за това в програмата на О. Ф.:

„Сърдечно приятелство със Съветския съюз и вечна дружба с братския руски народ.

Установяване приятелски отношения с западните демокрации и великата американска република.

Най-тесни приятелски връзки с Нова Югославия и другите балкански народи за окончателното и братско споразумение на балканските държави по всички спорни въпроси.

Окончателно разрешение на македонския въпрос, като се даде правото на македонското население да се самоопредели."

От 9 септември до сега България е вървяла неуклонно в съгласие с тия начала. Можем да бъдем уверени, че в същия път тя ще върви и занапред. Тя не само няма да пречи на едно тясно сближение и разбирателство между балканските народи, и на първо място между народите на Славянския Юг, но ще бъде всякога готова да съдействува искрено и с всички сили за осъществяването на този идеал.

Югославия — промената там е не по-малко дълбока. В някои отношения тя е още по-знаменателна и важна. Югославия се изгражда върху нови начала, коренно различни от белезите, които характеризираха бивша Югославия. Нова Титова Югославия не е старата Югославия на насилието, шовинизма и потисничеството. Тя се стреми да бъде не затвор за своите народи, а свободен общ дом и свободно отечество на всички населяващи я народи. Югославия добива образа и същината на една федеративна демократична държава, в която единството на нейните народи е поставено на неразрушимите основи на свободата и равноправието.

Но — се запитват някои — дали това развитие на югославската политика е напълно осигурено и не е ли възможен един обрат в полза на старите шовинистични и реакционни сили? Тия опасения се засилиха, когато в края на 1944 година крал Петър се опита от Лондон да пречи на приложението на спогодбата Тито—Шубашич и дълго време около това се развиха значителни интриги. Но всички такива опити не намериха подкрепа нито вътре в Югославия, нито от страна на великите съюзени държави, които бяха одобрили спогодбата Тито—Шубашич. Постепенно пречките бяха преодолени, регентският съвет се състави така, както го желаеше маршал Тито, а на 7 март 1945 г. бе образувано новото правителство на Югославия, начело с маршал Тито, и с участието на представители на народноосвободителното движение и на бившето кралско правителство. От състава на правителството, от неговата декларация и от всичките негови дела до този момент, може смело да се заключи, че политиката, основана върху началата на федерацията, демократичността и равноправието, няма да бъде с нищо накърнена.

В декларацията на правителството на маршал Тито, прочетена на 9 март, се казва между другото:

„Считайки, че равенството между всички югославски народи е един свещен принцип, правителството ще затвърди още повече тяхното братско единство, което съставлява крайъгълния камък на едно по щастливо бъдаще за всички. За всички става явно, че уреждането на отношенията между нашите народи е придало на нашия съюз — демократическа федеративна Югославия, авторитет и сила, с които не е разполагал преди".

Известни съмнения се подхвърлиха от някои страни за политическото развитие на Югославия и след Кримските решения. Но и тия предположения се указаха съвършенно неоправдани и те са днес напълно опровегани от фактите. По тях ще се повърнем, когато говорим по-нататък за конференцията в Ялта.

Ромъния — там положението премина през значителни смущения. Правителството образувано от генерал *Сънатонеску* след капитулацията от 23 август, не се указа трайно и жизнеспособно. Представителите на либералната партия, и на царанистката партия, участвуващи в този кабинет, не разбраха духа на новото време и не поставиха своите схващания в хармония с новите нужди на страната и на международното развитие. Също така кабинета на генерал Радеску не бе в състояние да поведе работите по пътя на необходимите и неизбежни преобразувания. Вследствие на това съставено бе правителството начело с д-р Гроза, водач на така наречения „Фронт на орачите", което се характеризира със своите леви политически тежнения и със социално реформаторство.

Що се отнася до външно-политическата ориентация на днешна Ромъния, достатъчно е да приведем тук няколко извадки от речта, която д-р Гроза произнесе на 10 май 1945 година, по случай националния праздник на Ромъния, и в която между другото каза:

„На 10 май 1866 година ние поехме пътя на приятелство с нашата велика и мощна източна съседка. В 1877 година пред Плевен и Гривица ние проливахме кръвта си съвместно с тая на народите на нашата велика източна съседка, която ни помогна да извоюваме независимостта на Ромъния. Пак с помощта и подкрепата на нашата велика съседка от изток, в 1881 годнна нашата страна се оформи в кралство. Обединението на Ромъния през миналата световна война стана също с помощта на тази наша велика съседка.

Невъзможно е да бъде отклонен един народ, който следва пътя, определен от историческите събития. Невъзможно е този народ да бъде върнат назад, или пък да се измени посоката на неговото развитие.

При все това, през всички времена са се намирали и все още се намират безумци, които сами искат да създават история, без да си дават сметка, че не ние господствуваме над времето, а времето е наш господар и наш разпоредник.

Ето че и днес нашият народ се намира отново на правия път. Нима не съзирате, драги приятели, оная мощна ръка, която ни пази в процеса на историческото нн развитие? Тя насърдчава, тя дава сила на нашия малък народ. Тя ни помогна щото днес да можем заедно с великите съюзници и победители да празднуваме безпре.

цедентната досега в историята на човечеството победа. Нашият народ тръгна отново по пътя на своето правилно развитие."

Да преминем сега към положението в другите балкански страни.

Положението в *Албания* остава до известна степен неизяснено. Но все пак получените досега сведения дават да се разбере, че Албания се насочва към една лева и демократическа политика и към тясно приятелство с балканските страни преди всичко с Титова Югославия. В. „*Глас*" орган на Единния народно-освободителен фронт в Сърбия, даде неотдавна подробни сведения, как албанците ликвидират с фашизма.

„Но — прибавя същия вестник — сегашната народно-освободителна борба, която албанският народ води, трябва да преодолее и една сериозна социална спънка, специфична за албанския народ. Самата борба показа, че народното движение в Албания и борбата на албанския народ за демокрация и независимост са били най-много спъвани в онези албански области, където все още съществуват феодални отношения, какъвто е случаят в северна и средна Албания.

Това състояние на нещата пред албанската народна власт налага като неотложна мерка провеждането на широка земеделска реформа в полза на албанските селяни, които работят чужди земи."

Американското списание „Таим" от 1 януари 1945 год. пише за днешното положение в Албания и за нейния министър председател Енвер Ходжа:

„Генерал полковник Енвер Ходжа, един човек, за когото почти никой не е чувал нищо, тихо и спокойно стана министър-председател на Албания и водач на Народно-освободителната й армия. След като германците напуснаха албания, и след като съюзниците не изпратиха значителни войскови части, 30,000 корави партизани на Ходжа заеха бързо властта.

В първите изявления, които направи, той препоръча за Албания демократичен режим, тесен съюз с Югославия на маршал Тито, с която Албания сега е свързана „чрез кръвни връзки".

А колкото се отнася за хората на Ходжа, балканската федерация, за която пледира маршал Тито, трябва да се отложи докато се уреди албано-гръцкия териториален спор. Албания е в сърдечни отношения със СССР.

В качеството си на министър-председател, Ходжа обеща поддържане на частната собственост, всеобщо гласоподаване, национално мобилизиране на работната ръка за възстановяването на опустошенията и наказване на военните престъпници."

Досега албанското правителство не е признато от великите сили.

Отговаряйки на един въпросъ, на 14 март 1945 г. в Камарата на общините, г. Идън заяви че положението на Албания е понастоящем твърде неясно, за да може да бъде оправдано едно признаване на сегашното управление за албанско правителство." Той добави, че британското правителство получило искане да признае албанското правителство в Тирана Една британска военна мисия пристигна отпосле в Албания, а скоро след това изпратиха такива мисии американското и съветското правителства.

Неотдавна, едновременно с решението да установи редовни дипломатически отношения с България, правителството на маршал Тито реши да признае албанското правителство.

Гърция — всички знаем през какви драматични и кървави събития премина тя в края на 1944 година. Знаем също за участието, което взеха британските войски в гръцките събития и което участие отчасти продължава и в този момент. Това участие е толкова голямо, че неотдавна на 10 април 1945 година в една статия на в. „Таимс" неговият атински дописник пише, между другото: „Британските войски са озадачени от обстоятелството, че са поставени да действуват като местно управление и разпределителни агенти на продукти между гръцките села, когато по същото това време могат да се намират на път за Берлин."

По-нататък в същата статия се казваше. „Нормализирането на живота в Гърция съставлява грамадна задача и се състои в следното: съживяване полубездушното тяло на гръцката държава, създаване напълно нова държавна машина, поставяне економическия живот в движение, основно осигуряване стабилност в гръцкото общество". Дописникът смята, че лошото положение на гръцките държавни финанси убива всяко доверие в новата гръцка държава.

„Условията в гръцките фабрики, държавния бюджет, работната ръка, обществените предприятия и пр. са в крайно лошо състояние. Бюджетният дефицит продължава да расте. До сега английската армия действува като общ предприемач за доставки и превоз и човек изтръпва като помисли какво ще настъпи, когато тия английски служби, заедно с тяхното стабилизиращо влияние, бъдат изтеглени от Гърция."

За вътрешното безредие в Гърция, което все още продължава, се получават много съобщения от различни източници. Достатъчно е тук да предадем едно от тях. В една телеграма от Атина до съветската агенция ТАСС от 8 април 1945 г. се казва:

„Разните демократични организации в Гърция продължават да изпращат на регента Дамаскинос, на минстър-председателя Пластирас и на представителите на съюзниците искания и протести срещу терора, който се върши от страна на монархистичните и фашистки отреди със съдействието и ценната подкрепа на държавните органи, с цел да „подържат реда".

В телеграмите на централния комитет на ЕАМ от Македония се казва следното: „Варварски терор цари в цялата средна и западна част на Македония. Организациите на националната съпротива са обявени фактически вън от закона. Членовете и водачите на тези организации се преследват. Представителите на държавните учреждения, както и въоръжени фашисти им нанасят тежки обиди, арестуват ги и ги малтретират. Водачите и бойците от ЕЛАС са направо избивани. Хиляди демократи се арестуват. Само за един ден бяха задържани 1800 души. Тридесет души бяха убити и 120 ранени от въоръжени представители на властта.

Членовете на дружините за сигурност, както и други фашисти, без разлика на възраст, получават нови оръжия в градовете и селата. Демократичните елементи не се приемат във войската. Мето-

дите на терор и избивания се прилагат повече отколкото през време на окупацията. Бойците-войници от националната гвардия и въоръжени реакционери извършват масови претърсвания в селата и предградията, избиват невинни граждани, палят къщи, и изнасилват жените . . Никой не е сигурен за живота и имота си. Хаос и анархия царуват навсякъде. Властите са бездейни. До сега нито един убиец не бе задържан Населението на Македония е възмутено".

От друга страна, политическият живот на Гърция се характеризира с многочислеността и раздроблението на партиите и с твърде лютите борби, които водят някои от тях помежду си. Главно се очертават, обаче, два лагера, към единия или другия от които гравитират тия партии В лагера на десните, реакционно монархически и националистически сили се числят привържениците на ЕДЕС и на ЕККА. В другия лагер — лагера на напредничавите и демократични сили — са обединени привържениците на ЕАМ и на ЕЛАС, което представлява бившите народно-освободителни партизански отряди в Гърция.

Образуваното неотдавна правителство на адмирал Вулгарис претендира да е неполитическо и неутрално. Има всички признаци, обаче, че неговата главна цел е да подготви възвръщането на монархическия режим. Така се преценява положението и от европейския печат. Лондонският вестник „Нюс Кроникъл" от 11 април, например, пише следното: „Нескритото удоволствие, с което гръцките монархисти и десничари приветствуват новото правителство не предвещава нищо хубаво за Гърция".

Разглеждайки проблемите, които се поставят в Гърция, в статията се подчертаваше, че „прогресивната роля на гръцкия народ може да бъде потискана или невзимана предвид по за дълго време само с цената на по-нататъшни насилия. Великобритания не трябва никога занапред да изпада отново под подозрението, че подържа реакцията в Гърция".

При тия така очертани обстоятелства лесно е да се разбере, че в днешна Гърция, в лицето на властвуващите националистическошовинистични и реакционни среди, не може да се търси едно благоприятно и искрено отношение към новото политическо развитие в Балканите. Достатъчно е да спомним, за илюстрация, познатата реч на регента Дамаскинос в Солун, виковете на тълпата в Солун и Атина: „Към София" — или появилите се в някои гръцки вестници претенции да се дават на Гърция широки територии, от Югославия, България и Албания и т. н. Може би тия последните претенции съставляват една плитка хитрина, да се отклони общественото внимание от ред въпроси, неудобни за гръцките шовинистични кръгове. Но на всеки случай, те са характерни за настроенията, които владеят днес в Атина в управляващите десничарски и националистически среди.

Друга балканска страна, която представлява значителен интерес за третираните тук въпроси, е Турция. По географското си положение тя е между всички най-малко балканска държава, но заема в Европа един къс земя, който макар и малък по пространство, е твърде важен в много отношения, главно поради факта, че гра-

ничи с зоната на Проливите. От друга страна, днешните турски държавници продължават да претендират, че на Турция се падала едва ли не първенствуваща роля в уреждането на балканските въпроси. Нещо повече. Някои турски журналисти и вестници, които не са престанали да държат недружелюбен и дори предизвикателен език спрямо България, спрямо Югославия и спрямо други славянски страни, твърде прикрито, но все пак достатъчно прозрачно, изявяваха мечтата да видят на турските войски да се възложи една умиротворителна роля в Балканите, или поне в някои балкански области.

Турция остана във войната незасегната, в която тя се намеси, един вид символично, едва в края на военните действия и без да пролее една капка кръв. Никакви политически промени не са станали в нейния живот, които да заслужават да бъдат отбелязани във връзка с поставените в настоящата статия въпроси. Сведенията относно проектираното образуване на нова политическа партия, за постепенно демократизиране на администрацията и други подобни, не дават основание да се мисли, че се касае, поне за сега, до някакви важни промени.

Но всички тия балкански проблеми не интересуват само балканските народи и балканската политика. Те представляват значителна важност и за великите сили, особено за някои от тях. Ето защо, преди да направим изводи от изложените до тук факти и разсъждения, необходимо е да се спрем върху становищата и интересите на великите сили по въпросите, свързани с Балканския полуостров.

Какво е отношението на великите сили към балканските въпроси и към новото развитие на балканското положение? Имат ли различия великите съюзници, какви са тия различия и до какви отражения могат да доведат върху близкото бъдеще на Балканите?

Би било чудно и неестествено, ако велики сили с толкова широки и световни интереси, не се различаваха в нищо и биха имали абсолютно еднакви тежнения и гледища по всички интересуващи ги въпроси. Всички тия въпроси се разискват и ще се разискват между правителствата на великите сили, а също и в тяхните печатни органи, и досега много споразумения са били постигнати. А и много различия са се очертали. Има в момента повече от 30 неуредени или спорни въпроси. Известно е, че в Техеранската среща са били разисквани и решени някои въпроси, свързани с Балканите. Също така, след посещението на г. г. Чърчил и Идън в Москва през м. октомврий, агенция ТАСС обнародва едно комюнике, в което за Балканите се казваше следното: „Двете правителства постигнаха съгласие да следват една обща политика в Югославия, имаща за цел да се съсредоточат всички усилия срещу отстъпващите германци и да се постигне разрешаването на югославските вътрешни затруднения, чрез едно обединение между югославското кралско правителство и народното освободително движение. Правото на югославянския народ да определи своята бъдеща конституция след войната се признава безсъмнено за ненакърнимо".

Още по-обстойно бяха засегнати някои балкански въпроси в

Кримската конференция, в началото на м. февруарий т. г.. Декларацията, с която завършиха разискванията в Ялта, съдържаше твърде важни пасажи за Балканите. Но преди да говорим за Кримските решения, ще бъде от полза да цитираме тук една статия на в. „*Таймс*" от 12 октомврий 1944 година, която макар и обнародвана преди повече от осем месеци, хвърля значителна светлина върху отношението на някои велики сили към балканските въпроси:

„Главният английски интерес в зоната на Балканите — се казваше в тая статия — е сигурността на нашите съобщения в източното Средиземноморие и изобщо в средния изток, което предполага една приятелска Гърция и Турция с мирен хинтерланд. Главният съветски интерес е сигурността на собствената граница, която Съветския съюз може справедливо да се опита да си осигури, като включи Ромъния и България, и може би Унгария и Югославия, в съветската система за сигурност.

Няма нищо неоснователно в тая политика и сигурно нищо, което може да причини тревога на Англия, Съединените щати или на по-непосредствено засегнатите страни. Всички страхове, че Съветския съюз може да има нападателни намерения в тая зона, трябва да бъдат разпръснати от декларацията на Молотов от юний 1944 г., относно Ромъния, от условията на ромънското примирие и от факта, че през последните 100 години руската политика спрямо Балканите е била по-скоро отрицателна, отколкото положителна в смисъл, че тя е била насочена главно да осигури, щото тая зона да не попадне под господството на която и да било потенциално враждебна велика сила.

Случаят с Югославия е може би най-ясното доказателство, че британските и съветските интереси на Балканите не трябва да са в противоречие. Идеологията на движението на маршал Тито, което изигра такава важна роля в изгонването на германците, може да я е направило наклонна да гледа за помощ и подкрепа почти изключително към Съветския съюз. Обаче, британците бяха онези, които влязоха първи в досег с него и бе напълно ясно, че маршал Тито е желал толкова трепетно признаване и подкрепа от Великобритания и Съединените щати, колкото и от Съветския съюз. Той разбра ясно, че сигурността на Югославия през и след войната лежи не в изключителното приятелство с едната или другата от западните демокрации или с Русия, но в еднаквото приятелство с двете. Това, което е верно за Югославия, е верно също за всяка от балканските страни. Трябва, обаче, да се подчертае, *че страните, граничащи с Русия, неизбежно ще се стремят да се движат в руската орбита, докато Гърция ще се стреми също така естествено да се движи в английската орбита.* Обаче, интересите на Великобритания, както и на Русия, ще бъдат най-добре обслужени от миролюбиви и обединени Балкани с едно повишено ниво на живот, образуващи част от британската и съветската система за сигурност. Това е също в най-добрия интерес на самите балкански страни".

Всички тия разсъждения на голямия лондонски вестник са

твърде интересни, като една илюстрация на английските схващания и предпочитания за Балканите.

Решенията на Кримската конференция, обаче, показаха, че трите велики съюзени държави по-скоро предпочитат да си сътрудничат и с общи усилия да подпомагат „народите освободени от господството на нацистка Германия, и на държавите, бивши сателити на оста в Европа, да разрешат по демократически начин своите належащи и икономически проблеми", отколкото да установят някакви изключителни „зони на влияние".

В декларацията, с която приключи Кримската конференция, се казваше между другото:

„Трябва да се предостави на всички народи да изберат формата на управление, при която те ще живеят. Трябва да се обезпечи същевременно право на самоуправление на тези народи, които бяха лишени от това от агресивните народи по пътя на насилието. За подобрението на условията, при които освободените народи ще могат да осъществят тези свои права, трите правителства се задължават да помагат съвместно на народите на коя да е освободена държава, или бивш сателит на оста в Европа, където това се наложи от обстоятелствата:

а) за създаване условия за вътрешен мир;

б) за провеждане неотложно мероприятия за оказване помощ на нуждаещите се народи;

в) създаване на временни правителства, представляващи широко всички домократически елементи на населението и създаване възможност, по пътя на свободни избори, за избиране на правителство във възможния най-кратък срок, отговарящо на волята на народа;

г) да способствуват, където е необходимо, за провеждането на такива свободни избори.

Трите правителства ще се съвещават с другите обединени народи и с временните правителства или други правителства в Европа, когато ще се разглеждат въпроси, в които те са преко заинтересувани.

Когато, по мнението на трите правителства, условията в някоя освободена европейска държава, или в някоя от бившите сателити на оста, направят необходими такива действия, те веднага ще се съвещават помежду си, за необходимите мерки за осъществяването на общата отговорност, установена в настоящата декларация".

Интересно е също, че в декларацията беше посветен специално на Югославия следния пасаж:

„Ние признахме за необходимо да препоръчаме на маршал Тито и на Д-р Шубашич незабавно да поставят в действие сключеното между тях съглашение и да съставят временно обединено правителство, въз основа на това съглашение. Бе решено също така, да се препоръча, щото, когато бъде съставено новото югославско правителство, то да заяви: 1) че Антифашисткото вече на народното освобождение на Югославия ще бъде разширено с включване членовете от последната югославска Скупщина, които не са се компрометирали в сътрудничество с врага и по такъв начин ще бъде създаден орган, наречен временен парламент;

2) че законодателните актове, приети от Антифашисткото вече на народното освобождение, ще бъдат подложени на утвърждаване от учредителното събрание.

Беше направен също така общ преглед на другите балкански въпроси".

Позволено е, струва ни се, тук да направим следните изводи и констатации от тази декларация, която е от грамадно политическо значение. Първо, частно за Югославия, спогодбата Тито — Шубашич, е вече напълно приложена, с образуването на регентския съвет и на обединеното правителство, което се председателствува от маршал Тито, и в което участвуват шест души от бившото кралско правителство в Лондон и осемнадесет души от народноосвободителното движение. Приложени са и другите препоръки за Югославия поменати по-горе. Общо взето, като се съди от всички факти и изявления, свързани с тия събития, може да се заключи, че нова Югославия продължава да върви в избрания от маршал Тито път и да изгражда своето устройство върху федеративни начала, като на шестте федерални единици: Сърбия, Хърватско, Словенско, Македония, Босна—Херцеговина и Черна-Гора, се гарантира пълна вътрешна автономия и равноправие.

Вън от това, за Балканите, както видяхме, в декларацията се казва само мимоходом, че бил направен „общ преглед на другите балкански въпроси". Нито какво е било решено, нито дори какви именно балкански въпроси са били разисквани, в декларацията не се казва. Но общата част на декларацията, която приведохме по-рано, дава твърде интересни и важни указания за духа, в който са били разгледани балканските въпроси. Този дух се определя от изразеното желание на трите велики сили, всички въпроси да бъдат решавани по *възможност с общо участие и сътрудничество, и след съответно съвещание между тях.* Разбира се, това правило не може да се прилага абсолютно, тъй като понякога *обстоятелствата и обективните фактори* са по-силни от всички решения и желания. Но като една обща директива, изразеното становище трябва да се вземе под най-сериозно внимание от всички заинтересовани страни.

Във връзка с балканските проблеми, значителен интерес събуди решението на съветското правителство от 19 март 1945 година да денонсира турско-съветския договор за приятелство и неутралитет от 1925 година. Москва мотивира това свое решение с факта, че от деня, в който е бил сключен договорът, досега и особено през последните няколко години, настъпиха такива дълбоки промени в положението, които налагат той да бъде заменен с нов договор. До тоя момент съветското правителство не е изразило, какви изменения би желало да се направят в това отношение. Наверно това ще стане известно, когато изтече срока на денонсирания, с предварително предизвестие от шест месеци, договор, а именно през близката есен. Мнозина, обаче, предполагат, че между другото, съветското правителство ще поиска да се ревизира и спогодбата от Монтрьо, сключена през 1936 година, която се отнася до режима

на проливите, макар че този въпрос интересува и другите страни, подписали спогодбата.

Друг важен факт, който трябва да бъде отбелязан, тук във връзка с положението в югоизточна Европа, с посещението, което неотдавна маршал Тито направи в Москва и договорът, подписан от г. Молотов и него по тоя случай, на 11 април 1945 год. Този договор потвърди и засили още повече тясната дружба, която съществуваше между двете славянски страни и той съставлява безспорно един твърде важен елемент в бъдещето политическо развитие на Балканите.

Мъчнотиите около въпроса за Триест и Истрия привличат също вниманието. Те са временно отстранени, чрез военната спогодба, която бе подписана в Белград между Югославия, от една страна, и Великобритания и Американските Съединени Щати, от друга, и с която спогодба бе установена временна демаркационна линия. Въпросът за владението на тия области е оставен за разрешение от конференцията за мира.

Така се представлява новото политическо положение в югоизточна Европа, разгледано последователно и поотделно за всяка държава в тази сфера на класически съперничества и борби, която в миналото е била наситена с деликатни проблеми и опасни противоречия. Днес също така, както видехме от изложените до тук факти, не липсват затруднения, противоречия и спорни въпроси. За някои от тия въпроси още от сега можем да бъдем сигурни, че ще бъдат разрешени сравнително лесно и няма да имат никакви вредни последици. Други са от твърде сложен и деликатен характер, толкова повече, че в тях се преплитат вековни интереси на великите сили. Рано е да се каже днес, през какви перипетии ще мине развитието на тази втора категория въпроси и какви окончателни разрешения ще добият те. Логично е да предвиждаме, че тия решения няма да бъдат лесни и до тях ще се стигне наверно след дълги и мъчителни преговори, но също така има всички основания да се вярва, че, въпреки всички мъчнотии, уреждането на въпросите, за които е дума, можем да се надеваме, че ще може да се осъществи.

Прегледът на новото балканско положение, обаче, който направихме до тук, ни позволява да констатираме някои дълбоки промяни от историческо значение и с тенденция да се развият в още по-забележителни форми. Между балканските народи, с някои само още изключения, днес *готовността за трайно споразумение и дружба е много по-голяма, от който и* да било друг момент досега в тяхната история. Коренното вътрешно политическо преустройство на тия страни, свързано с отстраняването на много фактори на насилие, потисничество и на чужди интриги, внесе същевременно *нов дух и в тяхните международни отношения.* Така, Ромъния даде и дава всички доказателства, че е решена да върви в новия път, който ѝ налага да поддържа най-приятелски отношения с всички свои съседи, включително, разбира се, и с своите балкански съседи. Няма никакво основание да смятаме, че така, както бъдещето развитие се очертава от обективни и мощни фак-

тори, Ромъния ще се отклони от тая линия и не ще бъде наклонна да участвува в едно широко и трайно балканско споразумение.

Албания, от своя страна, както видяхме от изложените по-горе сведения, дава основание да вярваме, че се насочва също така към едно демократично развитие вътре и към една политика на тясно сближение с другите балкански страни, на първо място с Югославия, с която има най-много общи интереси. Може да се приеме, следователно, като нещо напълно сигурно, че и нова Албания, ако очертаните тенденции продължават да се развиват, ще бъде готова да се присъедини безрезервно към една система на балканско сътрудничество и траен съюз.

Но наи-голямата, най-важна и най-дълбока промяна на Балканите е тази, която се извърши и *се извършва в вътрешно-политическия живот и в взаимните отношения на южнославянските народи*. Събитията от една-две години бележат исторически прелом в това отношение. Югославия се преустрои на начала, които й дават съвършено нов облик, както във вътрешната политика, така и в международната област. Нова и федеративна Югославия е изградена върху идеите за единството, свободата и равноправието на всички нейни народи. Външната й политика се характеризира с един искрен и могъщ стремеж към установяването на тясни връзки, преди всичко със славянските страни. Отечественофронтовска България, от своя страна, скъсвайки решително с грешките, предрасъдаците и авантюрите от миналото, зае твърдо и непоколебимо позиции, които я очертават вътрешно като напълно демократична и свободолюбива страна, а в международно отношение, като горещ привърженик на идеите за братство с всички славянски народи. Още на 5 октомврий 1944 година България и Югославия сключиха познатото споразумение за сътрудничество, което беше от грамадно значение за момента. Те не закъснеха да разменят и временни политически представителства. А една от първите мерки на образуваното на 7 март 1945 година правителство на маршал Тито се изрази в решението му да установи с България редовни дипломатически отношения. На 19 май в София пристигна първият пълномощен министър на Титова Югославия г. Ковачевич и връчи акредитивните си писма. г. Петър Тодоров, който е отдавна в Белград, е връчил също на регентите на Югославия акредитивните си писма. Но не в тия формални и външни прояви, колкото и да са важни те, ние трябва да търсим съществената и историческа промяна. Тя се състои в един дълбок прелом, който се извърши в психиката и съзнанието на южните славяни, всред вихъра на най-голямата и най-страшна световна война. Народите на славянския юг, които и в миналото са се стремяли към сближение, без да могат никога да го постигнат, поради редица пречки, днес за пръв път чувствуват, че тази скъпа за тях мечта има сериозни практически изгледи да бъде превърната в жива действителност. Тази тяхна надежда и увереност се основава на два съществени факти. Първият е, че вътрешните условия в югославянските страни никога не са били досега толкова благоприятни за идеята на южнославянското братство и единение, колкото са днес, и никога досега съзнанието за

южнославянската общност не е добивало толкова конкретни и устойчиви форми. Вторият крупен факт, който благоприятствува днес южнославянското единение, се определя от голямите международни промяни в Европа, на първо място, от изчезването на германските интриги и насилия, които бяха в миналото една от главните пречки за всяки опит да се установи трайна дружба между славянските народи на Балканите. Пресилено оптимистично и неразумно би било да мислим, че и в двете тези посоки, вътрешно-политическо и международно, не съществуват вече никакви противни тежнения и сили. Няма никакво съмнение, че известни среди в разните южнославянски страни и днес не са се освободили от старата шовинистична отрова и остават все така безнадеждно слепи. Също така възможно и дори вероятно е, в международната политика да се явят фактори, които да сметнат за изгодно да пречат с каквото могат, явно или прикрито, на южнославянското разбирателство. Но едните и другите пречки не изглеждат да са от такова естество и от такива размери, че да провалят този път спасителната идея за обединението и братството на южните славяни, при условие, разбира се, че народните маси в нова Югославия и Отечественофронтовска България, ще останат дълбоко проникнати от тази идея и ще сломят всяки опит да се сее отново между тях семето на раздора, враждата и кървавите братоубийствени борби. Най-голяма е в случая отговорността на политическите водачи. Те всички, в София или Белград, в Загреб или Скопие, в Цетина или Любляна и Сараево, на всякъде трябва днес да дадат доказателства, че имат ясна представа за историческия път на южното славянство, и че съзнават своята голяма отговорност пред днешните и идните поколения. Те не трябва да забравят, че съдбата днес ни предлага шансове, които може-би няма да се повторят и след много десетолетия. Близкото бъдаще ще покаже, дали ние, южните славяни, сме достатъчно порасли за една подобна задача от съдбоносно значение. За сега, обаче, без да се опитваме да пророкуваме, имаме всички основания, ако не настъпят непредвидени мъчнотии, да вярваме непоколебимо, че балканските славяни, въодушевени от идеала за свобода, равноправие, са поели вече решително и безвъзвратно спасителния път към пълното единство и братство, и че с всяки ден ние ще се приближаме все повече до осъществяването на тази най-скъпа южнославянска мечта на днешното време.

Същевременно ясно е, че само по този път на южнославянско братство и балканско споразумение Македония може да очаква по-честита съдба. Защото само по тоя път тя може да се радва на свобода и самоопределение. Първата и най-важна гаранция за тази щастлива промяна е нова федеративна Югославия, от която Македония съставлява неделима част, и в което тя се ползува с еднакви права с другите федерални югославски държави. Друга гаранция е Отечественофронтовска България, която е и ще бъде в тясна братска дружба с нова Югославия, и която по отношение на Македония не желае нищо друго, освен да я вижда свободна, щастлива и благоденствуваща в границите на Титова Югославия. Така,

при новите политически промени в Балканите, Македония има сериозни изгледи да стане един от благотворните и здрави елементи на траен мир, на искрено разбирателство между балканските народи, и на първо място, на неразривна дружба между всички южни славяни.

Анг. Томов

КЪМ УКРЕПВАНЕ НА СЛАВЯНСКО СЪЗНАНИЕ И СЛАВЯНСКИ ПАТРИОТИЗЪМ

Човеци, класи и народи осъществяват своето развитие, като участвуват все по-съзнателно в разрешаването на ония борчески и творчески задачи, които живота им поставя в борбата за съществуване и осигуряване условия за преуспяване, оформявайки се като все по-мощен фактор в еволюцията. Човеци, класи и народи добиват обществено значение, окрепват и разширяват своите жизнени позиции, издигат се като все по-мощен фактор в живота, доколкото съзнателно участвуват в организирането на неговите сили и по тоя начин служат на общия напредък. В противен случай те изостават в пътя на развитието и отстъпват своето място на други, които с повече енергия, с по-съвършенни знания, разбирания и умения служат на прогреса. Явно е от тука, че голямата жизнена роля на науката и знанието, изобщо, е да служи преди всичко за издигането на човека, класата и нацията като борец и творец в дялото на еволюцията и историята. Неговата най-важна задача е в това, да ни направи по-съзнателни за големите борчески и творчески задачи на времето, за високия идеал, за новия налаган и догонван от живота етап на организиране националния и общочовешкия живот, давайки ни ясни идеи преди всичко за генералната линия на борба и творчество, водяща към тоя нов етап, както и за отделните изпъкващи задачи в провеждането на тая линия, за средствата и методите при разрешението на тия задачи.

В най-ново време животът постави пред славянските народи много тежки и съдбоносни задачи, които те трябваше да разрешават с най-ясно съзнание и голямо умение, постави на извънредно изпитание техните национални сили, техните борчески, организационни и духовни способности, призова ги не само към отстраняване на своите жизнени национални позиции, силно застрашени, но и към най-грандиозно борческо и творческо дело в името на едно светло бъдеще не само на цялото славянство, но и на цялото човечество. Отлетело бе времето, когато можеха да бъдат правени само смътни предвиждания за великото бъдеще на славянството и неговата особено важна роля в доизграждането на човешката култура и осъществяването на по съвършен социален и международен ред. Настанал бе момента, когато славянството, в съдбоносно стълкновение с най-мощната и най-хищната международна реакция, трябваше да покаже на дело на какво е то способно, трябваше да

влезе вече на дело в ролята си на авангард на най-прогресивните сили на човечеството и като най-меродавен фактор в международния живот за осигуряване на всеобщия напредък, на истинската демокрация, на социалната и международна правда, на хармонията и мирът между народите. В тая посока, вече принадлежи на историята един кратък, но крайно съдбоносен период на гигантски борби и грандиозно разгръщане на борчески и творчески сили; ние бехме и сме щастливи да наблюдаваме и величави моменти на това разгръщане, да изживяваме велики победи, удържани както в огромните бойни стълкновения, тъй и на попрището на труда, на социалното преустройство и организиране силите на новия живот.

Решителният момент, когато историята призова славянството на това съдбоносно изпробване на неговите сили, свари голяма част от славянските народи недостатъчно подготвени за новите задачи, благодарение на господстващите сред тия народи консервативни сили. Това може да се каже изобщо за западно-славянските и балканско-славянските народи. За голямо щастие, обаче, славянството в границите на СССР бе реализирало грандиозен всестранен напредък и бе се издигнало високо като борчески и творчески фактор в живота, бе извървяло един голям път и придобило грамаден опит в доизграждането и осъвършенстването на трудовия, социалния, националния и международния живот; това славянство бе напълно на висотата на грандиозните задачи, които живота му постави; заставайки в процеса на гигантската борба начело на най-демократичните и революционни сили в света, начело на демократичните и революционни сили у останалите славянски народи, то спомогна на последните да се отърсят бърже от спъващата ги и омаломощаващата ги собствена реакция и да разгърнат своите сили в една обща борба на цялото славянство и всичко прогресивно в света. Така се извърши и извършва в борба и вътрешно преустройство изграждането на славянското единство и издигането на цялото славянство като първостепенен фактор за осъществяването на всестранния напредък в международния живот, за осъществяване посъвършенни условия за развитие на всички трудящи се хора, за всички народи и раси.

Тоя нов процес на развитие, на демократизиране, на взаимно приобщаване и издигане на славянските народи, особено ярко се очертава, чрез великолепни дела, у нас на Балканите. Направените усилия и даденитe жертви тепърва има да дадат своите отлични плодове и благотворни последствия, но и сега още за прозорливия човек постигнатото е многозначително и грандиозно. В границите на братска Югославия ние виждаме все по-решително да се установява господството на най-прогресивните обществени сили, господството на трудовите народни маси, начело с организираното работничество; ние виждаме да се изгражда върху солидни основи нова Югославия, като федерация на свободни, демократични народи, организиращи своето всестранно подпомагане и съревнуване в делото на общодържавния, общославянския и общочовешкия прогрес; ние виждаме да се изгражда също така на здрави социални основи и нова демократична, отечественофронтовска България, ние виждаме

да се заякчава върху здрави основи сближението и братското сътрудничество между българския народ и югославянските народи в голямите борби и усилия за разрешаване важните задачи на националния, славянския и международния живот. Ние виждаме българската армия не вече в ролята на инструмент на противославянската агресия на Балканите, а в ролята на съратник на Червената армия, на революционните Титови войски в освобождението на Македония, Сърбия, Хърватско и на Балканите, изобщо, като фактор за доразгромяване на фашистка Германия, за издигането на цялото славянство и осъществяването на неговата велика световна мисия.

От всички славянски народи македонските славяни беха ония, които понесоха най-ужасните страдания поради старите междуславянски разпри и стълкновения. Македония бе „ябълка на раздора" между балканските народи и частно между сърби и българи; тоя „раздор" се изрази в кръвопролитни борби, притихващи от време на време, за да избухнат отново при още по-големо ожесточение и кръвопролитие. Тия борби, искуствено подклаждани от външните врагове на славянството и демокрацията на Балканите, водеха към омаломощаване и поробване на балканските славяни. Най-пакостни отражения, обаче, имаха те по отношение на Македония. Разпокъсвана, обезлюдявана от цвета на своето население, лишена от най-елементарните свободи, терзана и мъчена — това бе нейната съдба.

Но ангелът на свободата простира вече своя светъл меч и над многострадална Македония. Той се яви в лицето на победоносната Червена армия, в лицето на новата югославска Титовска армия, в лицето на новата българска отечественофронтовска армия. Тия армии на новите прогресивни сили на славянството премахнаха вече най-големите прегради в пътя на свободата, сдружаването и напредъка на балканските славяни и всички балкански народи, като откриха и за Македония ера на нов живот. Македонските славяни сами поеха в своите борчески ръце съдбините на народа, като подеха и водиха енергична и смела борба против фашизма и външната агресия под новото общославянско знаме. С енергия и упоритост те организират силите на новия живот, следвайки общославянската генерална линия.

Явно е, какви заключения могат да се направят и за онова което се налага като най-голяма необходимост и най-възвишен патриотичен дълг на македонците и на балканските славяни, изобщо, в новата епоха на мирновременен живот, днес и в близкото бъдеще. Ние всички трябва с усилваща се енергия да провеждаме посочената и ярко очертаната вече генерална линия на борба срещу шовинизма и фашизма, на социално строителство и всестранен напредък. Ние трябва да затвърдяваме в себе и в широките народни маси съзнанието за великата мисия на славянството и създаването условия за свобода и напредък на всички народи на Балканите, в Европа и в цялия свят. Ние трябва да заякчаваме все повече в борба, социално строителство и всестранно културно издигане единството на славянските народи, начело с тяхния авангард — славянството в СССР. Ние трябва да укрепваме в нас съзнанието, че бъдещето и вели-

чието на отделните славянски народи и цялото славянство е именно в неговото издигане като прогресивен фактор на международния живот, на социалната и международна правда, на братството и свободата на всички народи. Ние трябва да се проникнем от ясното съзнание, че бъдещето на всеки отделен славянски народ и на цялото славянство, е в това да бъде то най-верен и най-мощен изразител на тежненията на най-прогресивните и революционни сили у всички народи, на тежненията на надигащите се трудови маси в света, начело с най-прогресивния тяхен авангард — организираното работничество.

В духът на казаното по-горе ние трябва да изграждаме нашето ново славянско съзнание и нашия славянски патриотизъм. Трябва да укрепваме в нас съзнанието, че нашата национална родина е само част от великата общославянска родина; че преди да бъдем македонци, сърби, хървати, българи и пр., ние сме славяни. Ние трябва да укрепваме съзнанието в нас, че за да бъдем добри македонци, сърби, хървати, българи и пр., трябва да бъдем преди всичко добри славяни в новия смисъл на думата. В нашето съзнание славянин трябва да почне да означава най-прогресивния, най-издигнатия като борец и творец човек на новия живот, носителя на най-възвишените и най-спасителните идеи и тежнения в международния живот; а славянство трябва да означава най-прогресивния и най-борческия авангард на човечеството. Съзнанието, че сме славяни в новия смисъл на думата трябва да повдигне нашето себечувствие на истински човеци и същевременно трябва да пробуди в нас и оживи чувството на дълг към собствения народ, към славянството, към цялото човечество.

В духът на трасираната от живота генерална линия, от значение е всичко, което укрепва славянското единство, издига и разширява новото славянско съзнание. На първо място естествено е борческото, организационното и строителното дело, чрез което изпъкват на първа линия най-прогресивните обществени сили, както и всяко идейно и културно издигане и сближение между славянските народи и особено сближение със славянските народи в СССР. В тая посока трябва да се прави всичко възможно, за да се улеснява това сближение, като се използуват всички възможни средства — книжнината, киното, радиото, живото слово и личното общуване. От грамадно значение тук е съзнателното приближаване на литературните говори на славянските народи. В миналото тия говори умишлено беха отдалечавани един от друг. Сега трябва да почне обратния процес — на тяхното приближаване и по възможност по-голямо уеднаквяване. Това трябва да имат предвид ония, които работят за оформяването на македонския книжовен говор.

От особено голямо значение е за нас балканските славяни да покажем на дело на останалите балкански народи и главно на техните прогресивни сили, че те не само няма за какво да се боят от реорганизирането, единството и напредъка на славянските народи, но имат всички основания да посрещат с радост и надежди всичко това, защото то не само не е насочено против жизнените интереси

на неславянските народи на Балканите и в Европа, но иде да услужи решително на тия интереси, носейки мир, условия за братско съревнуване и развитие на всички тях. Колкото по успешно се прояват на дело балканските славяни в тая посока, толкова по достойно ще заемат своето място сред народите на Балканите, в Европа и в цялия свят.

Иван Харизанов

ВТОРИЯТ РИЛСКИ КОНГРЕС — 1906 г.[1])

Общия конгрес наближаваше. По тоя повод още през м. октомврий 1906 г. Яне Сандански свика серските делегати на другарска среща в Мелнишко, в която им съобщи, че по сведения, които имал от София — Матов, Гарванов и Сарафов нямало да се яват на конгреса, понеже, като неправилно избрани, предвиждали, че ще бъдат касирани, и затуй тъкмели на всяка цена да осуетят конгреса. Касаеше се до онуй положение в новия устав, според което никой не може да бъде избран за делегат в общия конгрес, който „в течение на една година не е бил в организационна територия" и понеже нито един от тях не отговаряше на това изискване на устава, то основателно се опасяваха, че ще бъдат касирани. След като обсъдиха положението и очертаха линията на своето поведение, делегатите решиха навреме да заминат за София, и с общи усилия, заедно с другите делегати, които имат същите разбирания, да защитят правата на конгреса.

Към края на м. ноември те вече беха в София. След тях почнаха да пристигат на групи и останалите делегати. Тук се узна, обаче, че Пере Тошев, който бе пристигнал заедно с Яне от Серско, не бил избран от никоя от околиите на Вардарска Македония, на които той разчиташе. При създадената атмосфера на изборна треска и организационни борби, скромния създател на организацията бе забравен и сега той идеше без мандат в София. Яне държеше много за него. Миналото на Пере и месечното му пребиваване в Серско бе дало възможност за пълното разбирателство помежду им, по всички въпроси, които интересуваха в тоя момент организацията, и затуй Яне държеше на всяка цена да участвува в конгреса. Делегатите, обаче, на Серския окръг бяха вече избрани. Наистина, по силата на статистическите данни, те имаха право на два допълнителни делегати, но по надлежния ред, чрез избора от надлежните околийски комитети и това вече бе сторено. Заедно с овакантеното място на един отказал се делегат на техни места бяха избрани Петър Арсов, Кръстю Българията и Дим. Стефанов. Какво да се прави? Да се замести някой от избраните делегати с Пере Тошев бе лесно — мнозина биха дали най охотно съгласието си за това, но в случая се явяваше едно формално препятствие, което за строгите блюсти-

[1]) Извлечение от неиздадената още книга „Я. Сандански и Серчани" от същия автор.

тели на организационния устав беше решающе. Съгласно устава, избирането на делегатите за общия конгрес трябва да става на революционна територия във вътрешността. Но и това препятствие се преодоля. П. Панов, който пристигна с протоколите на окръжния конгрес, бе натоварен да замине, заедно с Пере Тошев през Лъджене за „Куртовските колиби" — каракачанско село, което се намира на самата граница на България и Турция — и в оная част на колибите, които се намират в турска територия, с хората от околийския комитет са държали необходимия протокол за избирането на П. Тошев от Разложката околия. По тоя начин буквата на устава бе спазена и П. Тошев се яви като редовен делегат от Серския окръг.

Преди още пристигането на всички делегати бяха станали няколко предварителни съвещания, в които серските делегати, на чело с Яне, подкрепени от солунските, и част от скопските и задграничното представителство, повдигнаха въпроса за местото на конгреса. Силаейки се на изричния текст на устава, както и на специалното „изявление" на Рилския конгрес, че „изключителните съображения" поради които тогава конгреса трябвало да стане зад граница „важат" само за тогавашния конгрес, без, обаче, да служат за претекст за в бъдеще — те настояха сега той да стане в вътрешността. В първите две съвещателни заседания те беха болшинство, на третото, обаче се явиха някои от закъснялите делегати, които най настоятелно искаха да не бъдат отново разкарвани с връщането им обратно в вътрешността, поради което серските делегати се принудиха да отстъпят, без да става, обаче, гласуване на въпроса, както това искаха другите, понеже, добавяха те, „изявлението" на Рилския конгрес било „неотменяемо" и, следователно, само конгреса е в правото си окончателно да се произнесе по въпроса. При тая уговорка и при общо съгласие, прие се конгреса пак да стане в Рилския монастир.

Атмосферата прочее създадена от тия разисквания бе крайно наежена. Единството и сплотеността, която прояви левицата при тия разисквания, както и обстоятелството, че към тях открито се присъединиха Георче Петров и Пере Тошев, както и всички солунски делегати на чело с Ал. Станоев и част от скопските, смутиха силно десницата, която бе вече направила формалния си компромис със Сарафова, с надеждата заедно с него да бият левицата на конгреса. [1]) Затуй и те решиха да не се явят на конгреса, като по тоя начин считаха, че ще могат да осуетят неговото събиране. Левицата, обаче, се насочи към Рилския монастир с надеждата, че в последния момент и десницата ще се яви.

По пътя, обаче, за Рилския монастир стана едно непредвидено събитие, което действително осуети конгреса. На 31 декември 1906 год. вечерта повечето от делегатите на левицата бяха пристиг-

[1]). До тоя момент двете групи на десницата — Матовци и Сарафовци действували независимо едни от други дори с известно чувство на ненавист и взаимно съревнуване. Сарафов и Гарванов напр. лично не можеха да се търпят. Опастността, обаче, от „левицата" ги беше сближила и сега те се явиха в конгреса обединени против нея.

нали в с. Кочериново и след като бяха гуляли почти цяла нощ в хотела на Зах. Стоичков, призори на връх Нова година, на групи на групи, кой както се откърти от гуляя, потеглиха за с. Рила. Най напред пристигат с файтон Яне, Пере Тошев и Алек. Станоев и отседат в кръчмата на Начо Величков. Скоро при тях се стичат и най близките приятели на Яне, като Иван Лазаров с братята си Христо, Васе и Александър Лазарови, Мих. Даскалов, Чукуров, Щеро Михайлов, Васе Велинов, заедно с дядо Илия Кърчовалията. Пристигат и останалите делегати, и най подир пристига и Михаил Даев, яхнал на кон, заедно с Мицо Вранski и Гошето Вранski — четници на Яне, които го придружавали пеша. При най-весело настроение компанията продължи до обед, и след като се нахранили, пак на групи по двама, по трима души, поели пътя по Илинската река за монастира. Даев, Мицо Вранski и Гошето били пак най последните. От дългия гуляй Даев бе пиян. Към с. Пастра, местността „Дяволските води", когато бил изпреварил с стотина крачки другарите си, едно овчарско куче го залаяло и той стрелял по него и го убива. В тоя момент се връщали от лов местните върховисти от с. Рила, Ив. Мечкарски, Бойко Атанасов и Мите Спасич, и след като Ив. Мечкарски познал Даева и като го видел пиян, се нахвърля върху него, сваля го от коня и му взима пушката, която Даев носил празднa [1]) Почнало се боричкане между Даев и тримата ловци. Като пиян, Даев бил безсилен да се защити. Мицо Вранski и Гошето, като забелязали боричкането, затичват се към Даев и от 20—30 крачки залегат и почват да стрелят против нападателите, като убиват на място Бойко Атанасов и Мите Спасич, и раняват в ръката Ив. Мечкарски, и заедно с Даев заминават за монастира.

Тия убийства дигнаха на крак целата полиция в Дупнишко, която се насочи към Рилския монастир и го блокира. Яне предвиждаше това, и заедно с делегатите, о време се бе изтеглил из постницата на монастира и на втория ден, заедно с другарите си, се прехвърли през границата.

Петър поп Арсов бе пристигнал на другия ден в с. Рила и като се научи за станалото, се върна обратно в София.

Това заминаване на Яне за вътрешността даде повод на противниците му да считат, че левицата умишлено осуетила конгреса понеже се чувствувала в меншество и обявиха Яне за „отцепник". Хр. Силянов в книгата си поддържа същото[1]) — той дори не отбелязва инцидента, който стана причина да се пръснат делегатите.

Истината, обаче, бе тая — че левицата действително отиваше на конгрес, и че той се осуети единствено поради инцидента с Даев и мерките, които полицията бе взела за арестуването им. Яне немаше защо да бяга от конгреса. Той знаеше, че в същност другите не искаха конгреса, понеже видните им представители щеха да бъдат касирани по силата на устава. Самото обстоятелство, че веднага с разтурването на Рилския конгрес десницата се събира на „съвещателно събрание", което с взетите решения имаше характер

[1]) „Освободителните борби на Македония"

на истински конгрес, показваше твърде ясно „преднамерената воля" на десницата да осуети конгреса. Самото обстоятелство, че назоваха конгреса си „съвещателно събрание" показва ясно, че въпроса за болшинството и за самите тех бе съмнителен[1]).

В своето „съвещателно събрание" станало в Кюстендилско, веднага след разпръсването на Рилския конгрес — съединената опозиция на Матова, Гарванова и Сарафова постави на разглеждане някои от основните въпроси, които вълнуваха организацията по това време, а именно — бъдащата дейност; материална издръжка; организацията и България, и въпросите на управлението, и правилниците, по които взе открито своите становища, които се различаваха от тия на левицата.

След неколкодневни разисквания, на 15 януарий 1907 год. събранието излезе с специално изложение, което адресира до „другарите членове на околийските и окръжни комитети", и в което дословно се казваше:

„Съвещателното събрание намира, че организацията трябва да бъде революционна не само по характер, но и по начин на действие. Еволюционната доктрина, която води към неусетно модернизиране на турския режим, трябва да бъде чужда на организацията, независимо от това, че в нейната територия няма обективни условия, които биха позволили подобна тактика. Пред вид на това положение, организацията възприема културно-икономическата борба само до толкова, до колкото тя подпомага и нее в разрез с нейните непосредствено революционни задачи.

Организацията има за първа и главна задача да се подготви в боево отношение, по възможност най-скоро, както материално, така и духовно, за да действува винаги, когато е необходимо. За тая цел трябва незабавно да се пристъпи към.

а) въоръжаване на населението с по модерно и в достатъчно количество оръжие;

б) вкарване във вътрешността необходимите бойни и взривни материали и

в) определяне специални инструктори, които да обучават населението в боево изкуство.

Организационните действия предполагат:

1. Най-активна борба срещу гръцките и сръбски чети, наред с непосредствената отбрана, препоръчват се в борбата всичките възможни репресалии срещу сръбоманското, гръкоманското и гръцко население, и тяхните легални пропаганди, като изгаряне на села, служащи за база на неприятеля, нападението на чужди извън организационната територия села, икономически бойкот и пр.

Всички тия действия трябва да почнат повсеместно и незабавно. Те се предприемат със съгласието на респективния окръжен комитет.

Както атентатите, така и възстанията, организацията счита за свои формални действия и ги предприема — първите с изрично разрешение на централния комитет, а вторите — на общия конгрес. Величината и характерът на формалните организационни действия зависят не само от нейната подготовка, но и от момента, който ги е продиктувал.

2. Събранието възприема като принцип, че организацията трябва да има своя собствена финансова издръжка. Въпреки добре организираната финансова наредба на организацията, обаче, събранието намира, че последната никога не ще може да се подържа от непосредствените си приходи и за това препоръчва организирането на външна благотворителност, особено тая в България. Организацията

---

[1]) В туй отношение в книгата си Хр. Силянов прави неправилни изчисления. Той счита, че левицата била останала само с 12 делегати от фактически 39 — без да спомене в нея Мишел Герджиков, Георче Петров, Мих. Даев, П. Китанов и одринския делегат Л. Маджаров, като изключва струмските делегати, които бяха също левица. Обстоятелството, че самото изложение на десницата бе подписано само от 12 делегати, част от които подлежаха на касиране, говори, че левицата, далече не е била само от 12 души и, следователно, в меншенство.

за сегашните критически минути, когато нейното въоръжение се налага най-скоро, въобще, трябва да усвои началото, че тя може да приема помощи от всякъде, от където биха й се предложили, но без да дава в замена никакви ангажименти.

3. Събранието намира, че организацията трябва да има към България една приятелска и коректна политика.

В своите взаимоотношения към България организацията трябва да бъде особено осторожна, за да не изпадне в поддаване, което може да компрометира нейната самостоятелност, и най-сетне:

4. Събранието разгледа изработените от миналия общ конгрес правилници и намира, че те, в голяма степен, са непрактични и неприложими, и не малко са издействували за сегашната анархия в организацията. Събранието, обаче, се въздържа да укаже тяхните отрицателни страни, а също и да посочи положенията, на които трябва да почива нейното управление. То представлява на окръжните организации, чрез свои конгреси, или писмени разбирателства, сами да се произнесат по тоя въпрос и посочат необходимите, според тях реформи".

Както вижда читателя в това си изложение, „десницата" каза официално почти всичко, което се бе вече казало в полемиката на П. Пенчев с официалния орган на организацията „Революционен лист". Прочее, и самото изложение бе писано от него. Положението, че организацията е революционна, не само по своя характер, но и по начина на своето действие, че всички други дейности остават на втори план, че „размерите" и „характера" на революционните действия зависят не само от подготовката, но и от „момента", който ги продиктувал, особено отношението на организацията към България, от което могат да се взимат парични средства „без ангажимент" — всичко това, няма съмнение, очертаваше по един най-релефен начин не само различията между двете крила на организацията, но и чисто бунтарския характер на новия сега вече *вътрешен върховизъм*.

По късно серчани отговориха с достойнство на изложението на „десницата". Ние обръщаме особено внимание на читателя към тоя исторически документ, който по един най-аргументиран начин устояваше вътрешността от домогванията на новоизникналия „вътрешен върховизъм". То ще ни изясни не само идейната физиономия на оформената вече левица, но и събитията, които последваха.

Ето този исторически документ:

„Обвиненията, които ни се приписват, че сме се стремили да наложим своето влияние, като сме се ръководили от лични мотиви, са съвършенно несериозни и имат за цел да пръскат заблуждения. Тяхната мисъл, която не можеше да не ни бъде известна, съвсем не бе да се постигне някакво разбиране, а да могат да намерят някаква форма и оправдание за себе си, като припишат нам отцепването от организацията. В същност ние не сме направили никакво отстъпление или изключение от основните наредби на организацията, а сме искали съблюдението на тези именно наредби, като сме защищавали началото на нейната самостоятелност и независимост.

Най-главното и съществено в случая е, че те умишлено отбягват да признаят своята преднамереност, да тикнат организацията в ръцете на българското правителство — факт, който нямаха смелостта да признаят открито. Ще рече, че действително е имало принципни различия между тях и нас, като сме продължавали да стоим на узаконеното от организацията гледище и че следователно никакви „абстракции", „фантастични новаторства" и „личен елемент" в случая не е

имало, но че те, следъ като нарушиха организационните принципи, извършиха отцепването и създадоха с това друга не революционна, а българска национална пропаганда —

Ако населението на вътрешността, както и другарите имаха понятие за същността на българските стремления и ако предугаждаха замислите у своите пълномощници, те не биха им позволили никога да участвуват от тяхно име на конгреса. Именно за туй те най-старателно и изкусно го заблуждават върху тези въпроси и продължават да си играят и търгуват с неговата съдба и идеалите му.

Но това „болшинство" не е изразявало истинската воля на населението, което не може като тях да отива против собствените си интереси. Ясно е, че те се разпореждат на негов гръб след като създават някакви „теории" и „формули" и го приспиват с надежди и очаквания.

Най-силния аргумент, сложен в изложението на „болшинството" е грозното обвинение по отношение на нас, че сме били „интернационалисти" и едва ли не солидарни с действията на сръбската и гръцката въоръжена пропаганда. Това не е верно. Това е абсурд оставен само за ефект. Действително в случая има едно различие между тях и нас, което обаче не е в тяхна полза, защото *те воюват срещу чужди пропаганди, не като самостоятелна революционна организация, а като друга — като българска пропаганда.* В същност различието се състои в прилагането от тях нецелесъобразни методи, като преследват неспособното да съзнае националността си население, вместо да целят центровете, които инспирират и ръководят тия пропаганди.

По нататък в същото изложение, след най-голямо извъртане на фактите, се зачеква вече въпроса за отношението ни към България, прави ни се особен упрек че сме имали умраза към нея, от която според тяхната логика, сме можали в „няколко моменти" да вземаме помощи. Ние не мразиме България, а се противопоставяме на нейната политика, която е в разрез с нашите идеали и интереси, защото в днешния век такивато „помощи" са от съмнително естество.

Обаче „болшинството" не е изпустнало из пред вид да „прокламира своята самостоятелност", макар че никога не ни се обясняват и разграничават връзките им с България, за да се определи догде именно ще се пази самостоятелността на организацията и от къде тя престава да съществува и отгде почват да изпъкват българските интереси. Именно тук вече релефно се очертава революционната им физиономия, умишлено избягват да определят същността на българските интереси, като че ли такива не съществуват и не занимават всецяло тази държава.

Последната точка на обвинението на „болшинството" по отношение на нас е въпроса, че ние сме били за една *бавна методична и еволюционна културна дейност*, като противовес на техния особенно засилен „революционизъм". Тук ние наистина отхвърляме безогледното „действуване", чийто партизани биха някогашните „върховисти", но ще бъдем твърде признателни, ако ни се обясниха причините за това непременно *бързане*, както и времето, което те са пресметнали като необходимо за извършване на освобождаването.

По-фалшиво и несъстоятелно положение от горното — да се дава определен срок за разрешение на тия въпроси — от което следователно може да се заключи, ча са допустими всякакви авантюри и безсмислени експерименти — едвали може да се допустне. И тъкмо по този пункт те минават много на бързо, като отхвърлят нуждата от каквито и да било сериозни доводи.

До тук се изчерпват формулираните така обвинения към „опозиционната" група и „болшинството" намира за необходимо да реши, неизвестно по кой член от

правилника, да се конституира в „съвещателно събрание" и да отправи своите спасителни съвети към вътрешността, не като задължение, а под формата на „мнение".

Така конституиралото се съвещателно събрание в точка II от своето изложение е възприело като принцип, че организацията трябва да има своята финансова издръжка, от която зависи нейната самостоятелност. В същност, с този труд събранието не е допринесло нищо ново, понеже горния принцип е отдавна усвоен и легнал в основите на организацията. Веднага, обаче, във втория пасаж на същата точка II събранието счело за нуждно да опровергае горния усвоен принцип, *„защото намира, че организацията никога не ще може да се издържа от собствените си приходи"*.

Вероятно тук са се смесили няколко логики, които взаимно са се изключили.

Още по знаменателно по своята пародоксалност и невероятност е и най-последното предложение от горната точка II.

„Организацията за сегашните критически минути, когато нейното въоражаване се налага най-скоро, въобще, трябва да усвои началото, че тя може да приема помощи от всякъде, от където би й се предложило, *но без да дава в замена някакви ангажименти*".

Веднаж вече събранието възприело едни „принципи" за „самостоятелна издръжка," но като не му стигал този принцип, то побързало да усвои началото, че тя може да приема помощи. Също и тук не ни се обяснява, защо трябва да се бърза с въоръжавнето и дали това не предполага едно най-скорошно освобождаване. Причините да се усвои второто начало, че могат да се вземат помощи, са — защото трябвало да се бърза, но защо именно трябвало да се бърза и как до сега не са мислили да бързат — е неизвестно и непонятно за нас. И понеже организацията никога не могла да се издържа самостоятелно, следвало би, че трябва да се вземат помощи от всякъде, откъдето биха й предложили. Но защо не може да се издържа тя самостоятелно и кому е потребно в такъв случай нейното съществуване, при очевидната й неспособност, като революционна организация, със също такива средства да си създава източници — ние тоже не можем да разберем. Никъде от друга страна не се обяснява в що се състои изключителността на момента, който изисквал бързото търсене на тия чужди помощи и дали това тяхно приемане е само за момента или ще има една безконечност на приемане помощи.

Въпросът става съвършенно заплетен, макар „събранието" да го е разрешило твърде просто и лесно; защото или само сегашния момент е наложил приемането на помощи от всякъде или пък организацията съзнава невъзможността за самостоятелното си издържане и тогава няма „моменти", а има едно постоянно търсене и приемане на помощи от където биха й се предложили, като същевременно си запазва революционния етикет, че „не дава в замена никакви ангажименти". Изхода от тая разбърканост „събранието" е намерило в последната фраза, че организацията не дава никакви ангажименти.

Доколко това, обаче, може да е верно в действителност, се подразбира от обстоятелството, че и „събранието" е знаело, че трябва да се дават ангажименти щом еднаж се вземат помощи.

Ако ли, обаче, са мислили, че тия ангажименти трябва да се изразят в нещо вещественo, а не в тяхните взаимни отношения, понеже ще вземат постоянни помощи, тъй като не могат никога да се издържат самостоятелно, то естествено е, че и връзките помежду им трябва да се определят от еднакви и тождествени интереси.

Но въпреки всичко, те се потрудили да замаскират горните си решения с няколко последующи реда, че трябва да са „осторожни" в отношенията си с България, „за да не накърнят самостоятелността си". А от факта, че те съзнават нуждата да бъдат осторожни в своите „взаимоотношения" е лесно да се разбере, че интересите не са еднакви, щом като е потребно такова предпазване и ограничение на тия интереси.

Недоумението, в което могат да ни поставят подобни решения, нарастна толкова повече, че не е определено от самото събрание, какво съдържание се влага в понятието „ангажименти" и в какво конкретно могат да се изразят те.

От друга страна за нас е тоже неясно, дали винаги би могло да се спазва туй положение за недаване ангажименти, или постепенно, с течение на времето, убедени, че не могат без помощи, да пристъпят към даване на такива, ръководими от нуждата, да не се прекъсне съществуването на организацията.

В случая конституираното събрание, след като е било толкова дееспособно да изработи горните нови принципи и начала, може с пълно право да се нарече самото то за „отцепено" от организацията, която продължава да счита за разумно и нуждно да се ръководи от своите досегашни принципи — за самостоятелно и независимо съществуване.

Обаче, не с мо досегашната практика не е създала такъв прецедент, но най-главно, туй събрание не могло по никой начин да си присвои правото да вземе решения задължителни за вътрешността и то такива, които основно нарушават и изменят принципите на организацията.

Прочее, като отблъсваме съвсем неоснователните и с нищо недоказаните обвинения, че представляваме група, преследваща фантастични „новаторства" „утопии" и „абстракции", ние сме убедени, че стоим на реална почва и като истински революционери, се противопоставяме на реакцията и пазим с всички средства принципа за целостта и независимостта на организацията, като изхождаме от едно строго обосновано гледище, а не от смътни и забъркани теории с еластична приспособимост."

Събитията които последваха след това „съвещателно събрание" са известни. Масово нахлуване на върховистки и сарафистки чети в районите на левицата, измената на драмския войвода Михаил Даев, които приключиха с убийството на Сарафов, Гарванов и самия Даев и с официалното вече разцепление на революционната организация.

Найден Николов

ФЕДЕРАЛНА МАКЕДОНИЯ — ОСНОВА НА ЮЖНОСЛАВЯНСКОТО БРАТСТВО

Повече от половин век отношенията на славянските народи, населяващи Балканския полуостров, бяха тровени от така наречения македонски въпрос. Незавършеното освобождение на балканските славяни, заробени преди повече от пет века от турците, породи естествен стремеж на останалите в робство да се борят за своята свобода, а у освободените вече — желание да помогнат на своите братя да се освободят от тежкото и непоносимо робство.

Перипетиите на борбата за македонската свобода особено много се усложняваха от вмешателството на империалистическите домог-

вания, първоначално на Австро-Унгария, а в последствие на Германия. Прикривайки своите завоевателни стремжи, те ловко подклаждаха съревнования и вражда между братските славянски народи на Балкана. Македония стана ябълката на раздора между България и Сърбия. Даже след нейното освобождение от турците, тази славянска земя не престана да бъде предмет на ожесточен спор. Шовинистичните български и сръбски претенции за Македония причиниха неизброими страдания на македонското население и предизвикаха три братоубийствени войни.

Българските и сръбски държавници в миналото не намериха сили да дадат едно братско разрешение на македонския въпрос, което да осигури свободата на македонското население и да възстанови братските отношения между двата най-близки по език, бит и култура славянски народи.

Техната великобългарска и великосръбска политика даде за резултат войни и народни катастрфи.

Трябваше да се дадат стотици хиляди жертви, за да се съборят противонародните режими, както в Югославия тъй и в България, та да се осъществи свободата на Македония. След тежки изпитания, както за македонския, тъй също и за българския и сръбския народи дойде разрешението на Македонския въпрос. Великата освободителна борба, която югославянските народи водиха в продължение на четири години под водачеството на своя легендарен герой Маршал Тито, унищожи всички хегемонистични въжделения в Югославия. В резултат на тази борба се роди нова демократична федеративна Югославия, равноправен член на която е Македония. Народно освободителния фронт в Югосливия приложи принципите за самоопределение на народите, осветен от великата руска революция, като призна на всички народи в Югославия правото да образуват самостоятелни федерални държави, включително и на многострадалния македонски народ. Създаването на федерална Македония унищожи причината за острите и непримирими недоразумения между България и Сърбия. Решението за преобразуването на Югославия в нова демократична федеративна Югославия, в която и Македония е обособена в федерална държава с еднакви права със Сърбия, Хърватско, Словения, Босна и Херцеговина и Черна Гора, е най-мъдрото разрешение на македонския въпрос. С това решение се унищожиха не само всички вътрешни пречки за разбирателство на народите в Югославия, но се създаде здрава основа за развитие на братски и другарски отношения между Югославия и България. То намери пълно и безусловно одобрение в средата на българския народ. Правителството на Отечествения фронт в България, което пое властта на 9 септември 1944 г. след тежка и продължителна борба на българския народ с фашизма, е чуждо на всякакви великобългарски аспирации. То даде пълно доказателство, че приема това сполучливо разрешение на македонския въпрос. Така освободените народи в Югославия и България туриха край на един въпрос, който се експлоатираше от враговете им и беше пречка на техното братско сътрудничество. Федерална Македония се превръща в основа на южно-славянското братство и единство.

Маршал Йосип Броз Тито

НАЦИОНАЛНИЯТ ВЪПРОС В ЮГОСЛАВИЯ В СВЕТЛИНАТА НА НАРОДНООСВОБОДИТЕЛНАТА БОРБА[1])

Бих желал тази статия, определена за най-широките народни маси, да допринесе за по-лесното разбиране на огромното значение, което има за всички югославски народи, тази борба, която вече деветнадесет месеци водят най-добрите синове на нашите народи. Бих желал всички онези, които се страхуват за своята съдба, които се страхуват пред бъдещето, да разберат, че съществува само един възможен, макар и трънлив път към тяхното по-добро бъдеще, към свободата и равноправието, а това е: днешната народоосвободителна борба, участието в тази борба, в редовете на народоосвободителната войска и в партизанските отряди на Югославия. Никой днес не трябва да се чувствува самотен, да се страхува от разните заплашвания на онези, които в миналото нанесоха толкова много злини на нашия народ и над нашата цяла земя, — те днес нямат право да говорят от името на никого. Братството и бойното единство, които в тази тежка освободителна борба се изковаха от кръвта на най-добрите синове на нашите народи, дават ясна перспектива — свободата и независимостта на нашите народи, наистина ще бъдат извоювани. В Югославия не трябва да има повече национално потисничество и социално експлоатиране.

Изглежда, че онова, което днес е ясно на прогресивния човек — антифашист и родолюбец, не само в нашата земя, но и в всички страни в света, където се води борба против фашистките завоеватели от остта, — няма никога да стане ясно на старите югославски властодръжци.

Първо, че тази война не е като миналата световна империалистическа война, а е отечествена, освободителна война — справедлива война.

Второ, че почти в всички поробени страни, а специално в Югославия тази борба против окупатора не водят разни генерали, министри и т. н., а самият народ, без и против желанието на тези генерали, офицери и други господа предатели.

Трето, че в тази освободителна война участвува и Съетският съюз, който изнесе на своите плещи 90 процента от тази война и че той няма да позволи разни предатели и реакционери да оберат плодовете от гигантската борба, която води, за да могат отново да потискат и да коват планове за друга война.

Четвърто, че точно националното потисничество и неравноправие в много страни, помогна на фашистките завоеватели да ги поробят.

Пето, че Атлантическата харта не значи разширяване на границите за смятка на други народи, не значи поробване и потисничество на другите народи но трябва да значи свободно самоопределение на народите, — защото в хартата се казва, че след побе-

[1]) Настоящата статия вземаме в превод от книгата „Борба за освобождението на Югославия" (1941—44 г.), писана преди създаването на демократична, федеративна Югославия.

дата над фашизъма, народите ще могат сами да решат своята съдба

До Атлантическата харта се стигна въз основа на горчивия опит от Версайлския мир, който, особено за народите на Югославия, има катастрофални последици. Версайлският мир роди и тази завоевателна фашистко-империалистична война, най-страшната война, която човешката история познава.

Ето, това не искат да разберат великосръбските шовинисти, и затова тяхният Дража Михайлович е в сътрудничество, заедно с своите четнически братя, с окупаторите; затова те нито с една думичка не споменават необходимостта от разрешаването на националния въпрос в Югославия, а дори открито заплашват другите народи и кроят планове за разширяване на границите и за великосръбска хегемония. Днешните постъпки на Дража Михайлович с мюсулманите, с хърватите и т. н. разкрива тези тяхни планове.

Родена в Корфу, Лондон и Париж, версайлска Югославия стана най-типичната земя на национално потисничество в Европа. Хърватите, словенците и черногорците бяха подчинени народи, неравноправни граждани на Югославия. Македонците, арнаутите и други бяха заробени и подложени на изтребване. Мюсулманските, немските и унгарските малцинства служеха като дребна монета или като инструмент в борбата против хърватите и другите народи в Югославия.

Едно незначително по число малцинство от великосръбски хегемости, ненаситно в своята алчност за забогатяване, начело с краля, управлява 22 години Югославия, създаде режима на жандармерията, режима на тъмниците, режима на социалното и национално безправие. На всяко (онеправдано) искане от страна на потиснатите югославски народи за равноправие, тези господа отговаряха: „Ние се борихме на Солунския фронт", „ние освободихме тази земя", „ние проливахме кръвта си на Каймакчалан". Тези господа властодръжци, разни спекуланти, военни богаташи и корупционери, употребяваха тази дръзка лъжа, оскверняйки по този начин светлите гробове на истинските герои-селяни, които загинаха с дълбоката вяра, че дават живота си за щастливото бъдеще на сръбския народ. От друга страна, разни франковци — по-сетнешните усташи и тем подобни, приписваха злодеянията на великосръбската хегемонистична клика, на цялия сръбски народ, създавайки по този начин омраза у хърватите и другите народи към братския сръбски народ. Сръбският народ не само че нямаше нищо общо с тази пакостна политика на своите господари, но и самият той през всичките тези 22 години беше също така експлоатиран и подложен на жандармерийските своеволия, както и останалите народи на Югославия. Нещо повече. Той видя, че е измамен и че стотиците хиляди жертви, които той даде през миналата война, са били напраздни, че плодовете на неговите героични борби си бяха присвоили онези, които през време на войната прекарваха времето си из френските, лондонските, швейцарските заведения и ривиери. Сръбският народ с болка прие обидите и несправедливите обвинения, че е съучастник на своите изверги при националното потисничество над другите народи на Югославия.

Националната политика на великосръбската хегемонистическа клика беше:

1. Корумпиране на най-реакционните хърватски, словенски, мюсулмански и т. н. елементи, използувайки ги за вътрешно разединение на народите, които се бяха борили за своето равноправие.

2. Подкупване върховете на словенската, мюсулманската и джемиетската партии и държане, с помощта на тях, в подчинение на хърватския народ. С други думи, това значеше използуване на един народ против друг, това значеше систематично разединение на народите на Югославия, значеше сеене на омраза и задълбочаване на пропастта между братските народи на Югославия. Това значеше разединение, а не обединение на народите в Югославия в една братска равноправна държавна единица.

Упоритото и глупаво бърборене на хегемонистическата клика, че сърби, хървати и словенци са само племена на един и същ народ, имаха за цел посърбяването на словенците и хърватите. Югославия беше само маската на това посърбяване, която напълно се свали през време на шестоянуарската военна диктатура на крал Александър и Пера Живкович.

Хърватите, като най-силна национална индивидуалност между останалите угнетени народи на Югославия, даваха и най-голем отпор срещу такава великосръбска национална политика. Но, разбира се, че този отпор не можа да даде онези резултати, които очакваше хърватския народ. Първо — защото начело на хърватската селска партия се намираха господа, които намираха разрешението на националния хърватски въпрос в разделянето на властта между тях и великосръбските господа, в разделяне на сфери на влияние. Второ — заради това, че тези хърватски господа канализираха борбата на хърватския народ по направление на борбата против целия сръбски народ, а не само против великосръбските хегемонисти, които сееха омраза против сърбите също така, както великосръбските господа я сяха против хърватския народ. Трето — защото тези господа от водачеството на ХСС (б. р. хърватска селска партия) игнорираха разрешаването на националния въпрос на останалите народи, като например словенци, македонци и т. н. По този начин борбата на хърватския народ остана изолирана не само от страна на сръбския народ, но и от останалите народи на Югославия. Останалите потиснати народи на Югославия с право гледаха на тежненията на хърватите като на великохърватска тенденция, като на тенденция да се потискат другите народи, както това правеше и великосръбската хегемонистическа клика. Накрая — затова, защото и великосръбските господа, и господата от ХСС мислеха, че с едно обикновено споразумение за разделянето на властта, ще премахнат от дневния ред националния въпрос за всички останали народи на Югославия. До какво доведе тази национална политика на югославянските властодръжци? На този въпрос най-ясен отговор дава катастрофата на Югославия през месец април 1941 година, когато страната беше поробена от фашистките завоеватели на оста.

В продължение на 22 години великосръбската хегемонистическа клика се осланяше в своята противонародна политика на

онези, които допринесоха за създаването на Версайска Югославия, главно на френската реакция, както и на английската. Но щом като гнилата Версайлска система в Европа даде възможност да се промени равновесието на европейските империалистически сили, в полза на фашистките държави от оста, великосръбската реакционна хегемонистическа клика се ориентира към оста Рим—Берлин, само за да запази своята хегемония и за да държи в подчинение останалите народи на Югославия Случаите Стоядинович, Евтич, Цветкович и други най-добре потвърждават това.

Впрочем, би било неправилно да се обвиняват само тези господа реакционери в такава противонародна политика. Не, по този път вървяха и словенските реакционери, начело с Корошец, Натлачен, Крек и други; по този път вървяха и господата от ХСС, начело с Мачек, Кърневич, Пернар и други; по този път вървяха и реакционерските върхове на разните партии от другите народи на Югославия.

Вярна на своите начала, че всяки народ има правото сам да решава съдбата си, комунистическата партия, през цялото време на съществуването на Югославия, беше непрекъснато в борба срещу тази национална политика на великосръбските хегемонисти. Комунистическата партия в Югославия беше най-решително против потисничеството над хървати, словенци, македонци, черногорци, арнаути и други. И точно заради това всичката омраза на великосръбските господа хегемонисти се изсипваше върху нашата комунистическа партия. За това през тези 22 години югославянските тъмници се пълнеха с най-добрите комунистически борци, за това и днес емигрантите в Лондон и техните агенти в страната ни мразят с непреодолима омраза, заради това — защото знаят, че националната свобода и равноправието на народите в Югославия е най-голямата пречка за техните егоистични цели, за провеждането на тяхната плячкаджийска и подтиснически политика.

Немските и италянските фашисти завоеватели знаяха напълно да използуват националните противоположности във всяка земя, също така и у нас в Югославия. В Чехословашко те с всички сили разпалваха омразата между чехите и словаците, раздухвайки у словашките реакционери тежнението за някаква си независимост и разцепление. Така немските фашисти успяха без борба да разкъсат Чехословакия и да я поробят.

В Югославия немските и италянски фашисти жонглираха по най-невероятни начини само да могат по добре да използуват националните различия и да ослабят страната. От една страна взеха под своя защита Павелич и неговата малобройна усташка банда, храниха ги с години и им даваха възможност да организират в Югославия разни атентати на влакове и т. н.; а от друга страна, — в своите вестници и по банкетите хвалеха до небето голямата държавническа „мъдрост“ на Стоядинович и на неговите наследници, заради тяхната „мъдра и решителна вътрешна политика“. Ту хвалеха сърбите, че имат силна ръка и не отстъпват, че имат право да искат онова, което искат и т. н. Тяхната цел беше на всяка цена да разединят и ослабят страната отвътре и тогава да я заро-

бят. В това фашистките завоеватели успяха. Помогна им и това, че сред всеки народ в Югославия се намериха и достатъчно предатели, които ги подпомогнаха. Фашисткото разрешение на националния въпрос е: да се намери в всяка страна един или няколко квизлинговци, според това, колко национални ости има, да се създаде марионетно правителство, да се зароби напълно земята икономически и политически, и тогава да се провъзгласи за „свободна" и съюзница в така наречения нов европейски ред.

Какво представлява днес Павелич и неговата усташка банда в Хърватско? Нищо друго, освен обикновени агенти на окупатора в поробено Хърватско. Какво представлява днес Недич и компания в Сърбия? Нищо друго, освен агенти на окупатора в поробена Сърбия. Какво представлява днес Дража Михайлович и неговите четници в Югославия? Нищо друго, освен агенти и съюзници на окупатора в борбата му против народа. Но всичките тези бандити служат не само като агенти, но и като свирепи кръвници на служба на окупатора, с помощта на които той безмилостно изтребва нашите народи, с помощта на които се старае да държи в робска подчиненост народите на Югославия.

От всичко това се вижда ясно, че фашизмът е най-големия и най-свирепия неприятел на националната свобода и равноправие на всеки народ. От това произлиза, че е нужна борба на живот и смърт с всички онези, които подпомагат завоевателния фашизъм.

Днешната народно-освободителна борба и националният въпрос в Югославия са свързани неразривно. Нашата народно-освободителна борба не би била така упорита и така успешна, ако народите на Югославия не виждаха в нея, освен победата над онова, което е било през миналите режими, победа над онези, които угнетяваха и настояват за по-нататъшно потискане народите на Югославия. Названието — народно-освободителна борба — би било само една фраза дори и измама, ако тя не би имала освен общо-славянски смисъл, още и национален смисъл за всяки народ поотделно, т. е. когато тя не би значила освен освобождение на Югославия, същевременно и освобождение на хървати, словенци, сърби, македонци, арнаути, мюсюлмани и т. н., когато народно-освободителната борба не би имала наистина за цел, да донесе свобода, равноправие и братство на всички народи на Югославия. В това е същността на народно-освободителната борба.

Днешната народно-освободителна борба не би могла да завърши с победа над окупатора и неговите слуги, ако в тази борба не беше имало народно единство, ако в редовете на народно-освободителната войска и партизанските отреди не участвуваха сърби, хървати, словенци, черногорци, македонци и мюсюлмани. Пълното освобождение на всеки народ поотделно не би могло да се постигне, ако той не беше взел пушката в ръка и не беше участвувал в борбата за общата победа на всички народи на Югославия, над всички неприятели на народа. Главната пречка за такова пълно бойно единство са онези, които гледат назад, които се стремят да възстановят онова старо, което беше до пропадането на Югославия. Това са водачите на разни бивши граждански партии, това е познатата линия:

„Чакайте, още не е време!“, това е Дража Михайлович и неговите четници, които под паролата „За краля и за родината“, се бият на страната на окупатора, против нашата народно-освободителна войска и партизанските отреди; това са с една дума всички онези, които са страхуват народа да получи оръжие в ръцете си, защото знаят, че тогава ще бъде вече невъзможно да се осъществят реакционните, ненародни проекти за уреждане на Югославия.

Трябва тук да подчертая факта, че в редовете на нашата народно-освободителна войска и партизанските отреди на Югославия, от самото начало до днес, влизат в голямо болшинство сърби, вместо това да бъде обратно. Именно сръбски, черногорски, босненски, лички партизани и бригади, които бяха съставени почти изключително в Сърбия, водиха и днес водят безмилостна борба не само срещу окупатора, но и срещу четниците на Дража Михайлович и останалите неприятели на потиснатите народи. Какво доказва това? Това доказва, че всички народи на Югославия, които в миналото са били потиснати от страна на великосръбските хегемонисти, имат в лицето на сръбския народ свой най-добър и най-последователен съюзник. Сръбският народ даде и все още дава най-голям дял в борбата срещу окупатора и неговите предателски слуги не само като Павелич, Недич, Печанац и като Дража Михайлович и неговите четници, за пълната свобода и независимост на всички югославяиски народи. Сръбският народ не желае да се върне онова старо, както това не желаят нито хървати, нито словенци, нито македонци, нито черногорци, нито мюсюлмани. Сръбският народ много добре знае защо се стигна до националната катастрофа, кой е главният виновник, затова се бори той така геройски и презира своите вътрешни предатели. Затова свята длъжност на всички останали югославянски народи, ако не повече, поне наравно със сръбския народ, е да участвуват в тази голяма освободителна война срещу окупатора и всички негови слуги.

Знамето на народно-освободителната борба срещу окупатора, което издигна комунистическата партия в Югославия, в 1941 година, е също така знаме на националната свобода и равноправие на всяки народ поотделно. То е същото онова знаме, което комунистическата партия носи неопетнено още от създаването на Югославия, борейки се безмилостно за национална свобода и равноправие на всички наши народи. Никога комунистическата партия не се е отказвала нито ще се откаже от своите принципи, проведени от нашите големи учители и водачи Ленин и Сталин, принцип, че всяки народ има правото на самоопределение до отцепване. Но в същото време, комунистическата партия в Югославия никога няма да позволи и ще се бори против това право да може да бъде използувано от неприятелите на народа и вместо свобода и независимост да донесе на народа средновековен мрак и колониално робство, както е случая с Павеличевата „независима хърватска държава“.

Комунистическата партия в Югославия и занапред ще се бори за братска, своводна и равноправна общност за всички народи на Югославия. Еднакво ще се бори и срещу великосръбските хегемонисти, които отново заплашват с потисничество другите народи на

Югославия, както и против онези, които биха се опитали, за интересите на която и да било империалистическа сила, да сеят раздор и да пречат на братското единство на югославянските народи.

Въпросът за Македония, въпросът за Косово и Метохия, въпросът за Черна гора, въпросът за Хърватско, въпросът за Словения, въпросът за Босна и Херцеговина ще се разрешат лесно за общо задоволство на всички, само по тази причина, че ще ги разреши самия народ, а това право всяки народ спечелва с пушка в ръка в тази днешна народно-освободителна война.

Димитър Атанасов

ПОЗЕМЛЕНИТЕ РЕФОРМИ И ПУСТЕЕЩИТЕ ЗЕМИ В МАКЕДОНИЯ

Няколкото войни, които се водиха на Балканския полуостров от 1912 г. насам, засягнаха най-много Македония. Те я опустошиха стопански и то както косвено, чрез политическите граници, които я разделиха по много неестествен начин, така и пряко, по време на военните действия. Наложително е системно стопанско заздравяване, при което на първо време най-голяма роля се пада на земеделието. Земеделското производство трябва да се подобри и увеличи. Много са начините, по които може да стане това. Основните три са обаче, следните:

1. Привличане на по-голям процент от македонското население в земеделското производство.
2. Обработване на по-голяма площ.
3. По-рационално използуване на обработваната земя.

Нека разгледаме последователно тия три главни предпоставки за засилване на земеделското производство в Македония.

I.

По време на цялото турско владичество в Македония населението, безразлично от каква народност, е напускало земята и е гледало да се приюти в градовете. Причината за това не е била липса на земя за обработване. Напротив, земя за култивиране е имало и има в Македония достатъчно. Не може да се посочва като главна причина за бягството от селата в градовете и размирното състояние в Турската империя, тъй като тия размирици са все пак краткотрайни епизоди в пет и половина вековното турско владичество. Главната причина за казаното бегство са били поземлените отношения в нашата страна и главно установяването на едро земевладение в по-плодородните части на страната. Че това е така може да се разбере най-добре като се сравнят две карти, на които биха били нанесени на едната — гъстотата на населението в края на турското владичество, а на другата — местата, гдето земята е била владение на беговете, на чифликчиите, които понякога са били

и християни (главно гърци, но понякога и македонци), та дори и евреи. Всички низини и котловини, и най-плодородните, в които е преобладавала чифликчийската система (Пелагонията, Солунската низина, Драмската котловина, Кочанско поле, северната част на Овче-поле и много други места) са били, някои от тях са и до днес много редко населени. Обратно, в тия плодородни места, гдето земята е принадлежела на населението, което я е обработвало, гъстотата на населението още в турско време е била много голяма; като най-типичен пример може да се посочи Меглен, гдето равното алувиално землище може да се напоява много удобно и поради това се използува от дълги векове насам за много доходни култури: черници, зеленчуци (особено много пипер), текстилни и маслодайни растения, като в много случаи една и съща площ се използува едновременно за две и три култури (комбинирани култури), а в други случаи една и съща площ се използува няколко пъти в една и съща година (две до три реколти). В това благословено място живеели при дохаждането на турците богомили, които впоследствие, както на толкова други места, възприели лесно мохамеданството и поради това запазили за себе си земята си. Покрай тия македонци-мохамедани и македонците, които останали християни, запазили също така земята си, или пък успяли наскоро след това да си я откупят. Както и да е, още в края на миналия век тук не е имало почти никакви чифликчийски земи; всяко село е имало средно по 950 души, т. е. по десет до двадесет пъти повече население, отколкото чифликчийските села в Солунската низина, макар че и тук и там селата са се намирали на еднакво разстояние едно от друго. Друг типичен пример за гъсто населена покрайнина представя Зиляховско, гдето по исторически причини, които не е мястото да обясняваме тук, населението запазило земята си. Тук се намират днес, пък и по рано по време на турското владичество най-голямите села в Македония, това е от дълги векове най-гъсто населеният край на страната.

Много автори са ни оставили сведения за причините, поради които чифлигарите, т. е. работниците по чифлиците са бягали от чифлик в чифлик, с надежда, че ще намерят някъде малко по-сносни условия за живот. И тъй като теглото навсякъде е било голямо, те най-после са се решавали да се изселят в някой град. Тая е именно причината, поради която днес от 2,642,353 души жители на Македония (само по 39·3 души на квадратен километър) 876,050 души са граждани т. е. 33% от общия брой на македонското население. Тия цифри показват най-добре колко редко е населена самата македонска земя — само по 26·2 души на кв. км ! Това е много неестествено съотношение особено като се вземе пред вид, че в македонските градове няма високо развита индустрия, нито пък има рударски градове. Обстоятелството, че част от градското население се занимава с селско-стопански заняти се компенсира от обстоятелството, че в същото време 20 села представят малки паланки, в които част от населението се занимава с градски занаяти.

Изводът от казаното е само един: едрата поземлена собственост, която е съществувала в почти цяла Македония по време на

турското владичество, е причина за запустяването на македонската земя. Ето защо окончателното премахване на едрата поземлена собственост в Македония се явява като важна предпоставка за привличане на повече работна ръка в земеделието. Казвам: окончателно премахване, тъй като частичното изчезване на едрите земевладения в Македония беше започнало още в края на миналия век. Основаването на Вътрешната македонска революционна организация беше една от причините за това явление. Организацията си беше поставила не само политически, но и социални задачи. Да се премахне икономическият гнет на турските бегове е била една от задачите на организацията, Много от тях се видяли несигурни и почнали да разпродават чифлиците си, за да могат да се приберат в Солун и Цариград. Пред страха от Организацията не всеки е смеел да се яви купувач на тия имоти, поради което на много места чифлигарите са могли да се сдобият с собственн земя на много низка цена, в някои случаи с помощта на заеми, които не са били сключвани вече при такива тежки условия както преди основаването и разрастването на Организацията Усетила тоя процес, турската държавна власт се опитала да го тикне в друга посока. Държавата започнала да се явява като закупчик на продаваните имоти, като тя от своя страна ги раздавала на бежанци — мохамедани от другите балкански държави. Тоя опит, проведен още по-настойчиво след Хуриета, не даде, за щастие, очаквания резултат.

След войните поземлената реформа в Македония бе тикната доста напред. В Македония под гръцка власт тя бе улеснена от обстоятелството, че всички мохамедани, следователно и почти всички едри земевладелци бяха задължително изселени, като гръцката държава стана собственик на напуснатите от тях земи, между другото и едрите земевладения. Всички тия земи бяха раздадени на около 100,000 бежански семейства. които бяха настанени в тая част на Македония след 1923 год. Поради това днес в Македония под гръцка власт се срещат много малко едри земевладения на християни (македонци и гърци) и евреи, устроени през последните години на турското владичество за смятка на изселващите се още тогава бегове-турци. Забележителна е решителността, с която гръцкото правителство проведе аграрната реформа в Македония. То иззе без остатък земите на светогорските монастири в Халкидическия полуостров и други части на Македония, като унищожи по тоя начин една отживялица от средновековието.

По-друг ход взе поземлената реформа в Македония под югославска власт. Членове 42 и 43 на Видовденската конституция на Югославия гарантирали провеждането на поземлена реформа в смисъл, че земята трябва да принадлежи на тоя, който я работи. Окончателното уреждане на тая материя стана обаче едва на 11 юлий 1931 год. с закона за „Уреждане аграрните отношения в Южна Сърбия и Черна Гора". Според тоя закон чифлигарите, които са работили по-рано на чужди чифлици, стават безусловни собственици на 50 декара земя, а ако те искат да владеят малко повече земя, то те трябва да я заплатят на държавата толкова, колкото тя е

дала откуп на бившия ѝ собственик. Така предприетата поземлена реформа е била комплицирана от две обстоятелства:

1. Не е станало изземване на всички едри земевладения, тъй като част от едрите собственици успяли с помощта на собственото си политическо влияние или пък на политическото влияние на приятели да запазят владенията си. В други случаи те са ги продавали не на държавата, а по частен ред, за да получат по-висока цена, при което са се образували на мястото на старите нови едри земевладения. Освен това през годините 1923—1926 се изселиха много турци от Македония под югославска власт в Турция Тия изселници предпочитаха също така да продават имотите си не на държавата, а на частни лица, които бяха най-често влиятелни граждани, адвокати, търговци, политически лица и други. Само на места, напр., в Овче-поле, от това изселване се възползуваха жителите на Осоговията, които напустнаха по тоя начин своята планинска покрайнина; или пък в Радовишко, където изселващите се турци са продавали полските си имоти на юруците от Плачковица, които се превърнаха по тоя начин от планински в полски жители. По същото време се изселиха и доста едри земевладелци албанци.

2. Югославската власт беше решила да предприеме масово заселване на по-редко населените краища на Македония. С това се е целило да се задоволят безимотните и малоимотните участници в първата световна война; да се оземлят малоимотните селяни от по-неплодородните краища на Югославия (тъкмо затова броят на звселените в Македония черногорци е бил доста голям) и да се постигнат политически цели. Именно за нуждите на това заселване бе основан поземлен фонд, в който бяха включени част от общинските мери, годни за обработване, част от откупените от държавата едри стопанства и тия земи на местното население, за които то не е могло да представи документи за владение. Фондът е разполагал в границите на днешна федерална Македония с около 50,000 хектара. Те били раздадени на 3584 семейства на колонисти, които са произхождали главно от Черна Гора, по-малко от Сърбия, и по няколко семейства от Лика и Херцеговина. От тия колонисти 750 семейства са били настанени в Кумановска околия, 680 в Скопска, 304 в Прилепска, 303 в Овчеполска, 251 в Дойранска, 164 в Щипска, 173 в Струмишка, 161 в Гевгелийска, по-малко в останалите околии на страната. Освен това на 8004 малоимотни македонски семейства са били раздадени земи от същия поземлен фонд. Основната задача на фонда не бе постигната, тъй като значителна част от колонистите, веднага след като получиха земята, се прибраха в градовете, като започнаха да дават земята си под наем. Възстанови се старото изполичарство, в малко по-друга форма. Голяма част от тия „колонисти" напуснаха Македония преди и по време на втората световна война.

Днес поземленият въпрос в федерална Македония се свежда към следните две задачи:

1. Раздаване земята на по-голямите стопанства, запазили се още от времето на турското владичество или пък създали се впоследствие по описания по-горе начин, на тия, които я обработват.

Така ще се постигне не само социална справедливост, но и голямо интензифициране на земеделското производство на съответните места, тъй като нито едно голямо земевладение в Македония не е обект на рационално стопанисване. Тук трябва да се включат и всички монастирски, църковни и вакъвски имоти, които не се обработват направо от монасите, а се дават от монастирските и вакъвски управления под наем на населението. При това на тоя въпрос не трябва да се гледа само формално, като се постави една норма, обща за цяла федерална Македония, и в случаите, когато се превишава, да се прибегва към раздробяване на едрите стопанства. Може едно стопанство да заема по-голяма площ, обаче да се обработва от многочленно семейство или пък земята да не е особено доходна. Щом за обработването на такова едно стопанство не се влага чужд наемен труд, то би могло спокойно да прехвърли 300—400 декара; и обратно, може едно стопанство да е малко, но притежателят му да не го обработва сам, а да го дава под наем; друго стопанство може да има висококачествени почви или пък добри възможности за напояване; в такъв случай не е наложително то да бъде увеличено до нормата. Изобщо за Македония по-малко отколкото за която и дя е друга балканска страна е позволено да се манипулира с средни и общи норми, тъй като тук различията в доходността на земята са много голями.

2. Използуване напустнатите от колонистите земи. В тоя случай съществуват четири възможности: а) да се запазят тия земи за колонистите, които по-рано сами са го обработвали но не по своя вина са ги напустнали и в момента не могат да ги уползотворят; тия земи могат да бъдат дадени за временно използуване от стопани, които могат покрай собствената си земя да обработят и взета под наем земя; б) окончателно напустнатите земи на колонисти могат, както и земите на едрите стопанства, да се използуват за да се допълнят маломерните стопанства; в) на напустнатите от колонистите земи могат да се настанят бежанци от Егейска Македония; г) друга част от същите земи, както и част от разпарцелираните едри стопанства, могат да се раздадат на селяни от бедни планински покрайнини и на граждани с слаб поминък, например търговци на дребно и занаятчии от такива браншове, за които е явно, че са осъдени от икономическото развитие на замиране.

И при двете тия главни задачи на поземлената реформа в Македония ръководен принцип трябва да остане: земята да принадлежи на тоя, който я обработва, за да може той съзнателно да вложи в нея всичкия свой труд, цялото си умение и нагоди производството към стопанската конюнктура на момента; нещо, което не може да стори нито тоя, който отдава земята си под наем, нито тоя, който работи чужда земя на изполица или под някаква друга форма.

II.

В Македония може да се обработи много по голяма площ и по тоя начин да се получи много по голям добив и се задоволи напълно гладът за земя, който се чувствува тук там. От всички балкански страни Македония е тая, в която пустеещите земи, които

могат да се подложат на интензивно стопанско използуване, заемат най голяма площ. В Македония пустеят цяли покрайнини, както това е показано на приложената карта. Пуст е днес почти цялият югозападен склон на Круша-планина, южният склон на Сярски Бождаг, голям дял от хълмистата покрайнина на север от Сяр, югозападният склон на Родопите, голями дялове от земята на север от Кавала, покрайнината Търнава на запад от Дойран тиквешкият Юруклук и много други покрайнини, без да смятаме пустеещите земи между обработваната земя в другите македонски краища. В споменатите и неспоменатите но отбелязани на приложената карта пустеещи покрайнини се виждат и до днес развалините на напълно напустнатите преди 20—30 години села, виждат се порутените къщи с прогнили покриви и обраслите в гъст шубрак дворове, засипаните кладенци, подивялите лоза и овощни градини, сринатите мостове и подпорни стени на пътищата, обраслите в бурени ниви, като на места се е появила дори и саморасла млада гора. На много, много километри разстояние не се вижда жива душа.

Запустяването на цяли краища от Македония се дължи на доброволните и насилствени разселвания, които станаха в тая страна от 1912 г. насам. В течение на своя многовековен живот в Македония различните народности, които населяваха тая страна, бяха свикнали на дадена природна обстановка, към която новодошлите не можаха да привикнат. Бежанците, дошли от бреговете на Черно море, равнините на Тракия и Западна Мала-Азия, не отидоха да живеят из планинските краища, в които македонците бяха обработили всяки кът, влагайки в тая работа много труд и умение. След изгонването на това население тия земи остават напълно неизползувани. Остават неизползувани, пустеят и всички краища, напустнати от власите, които бяха привикнали да използуват високите планини, в връзка с тяхното главно занимание — овцевъдството. Това се отнася особено за източния склон на Кара-камен планина на запад от Негуш, а отчасти и за северния склон на Пелистер и други македонски планини. Пустеят и покрайнините, напустнати от юруците, тъй като последните живееха на такива места, гдето не е живеел преди това никой и гдето и след това, след като юруците се изселиха, не желае да се настани никой. Това са най-сухите места в Македония, гдето само народ, свикнал на подобна сухота в своята прародина (какъвто е именно случаят с юруците, дошли от полупустинните степи на Мала-Азия) е могъл да вади препитанието си, преживявайки почти изключително от овцевъдство. По тая причина няма никаква вероятност да бъде заселен отново в скоро време тиквешкият Юруклук, както и други краища от Македония, напустнати от юруците след 1912 г. Общо в цяла Македония пустеещите покрайнини заемат 4710 квадратни километра, което прави кръгло 7% от общата повърхност на страната. От тая площ 3900 квадратни километра се падат в Македония под гръцка власт и 810 кв. клм. в федерална Македония.

Стопанското използуване на тия пустеещи земи е много сложен проблем, тясно свързан с въпроса за евентуалното завръщане на емигриралите от Македония македонци. Много въпросително е

КАРТА НА
ПОКРАЙНИНИ И ПОСЕЛИЩНИТЕ ?

МЯРКА 1:900 000

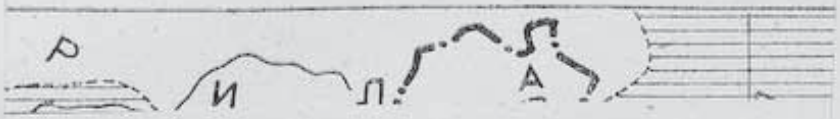

КАРТА НА

ПУСТЕЕЩИТЕ ПОКРАЙНИНИ И ПОСЕЛИЩНИТЕ ТИПОВЕ В МАК

МЯРКА 1:900 000

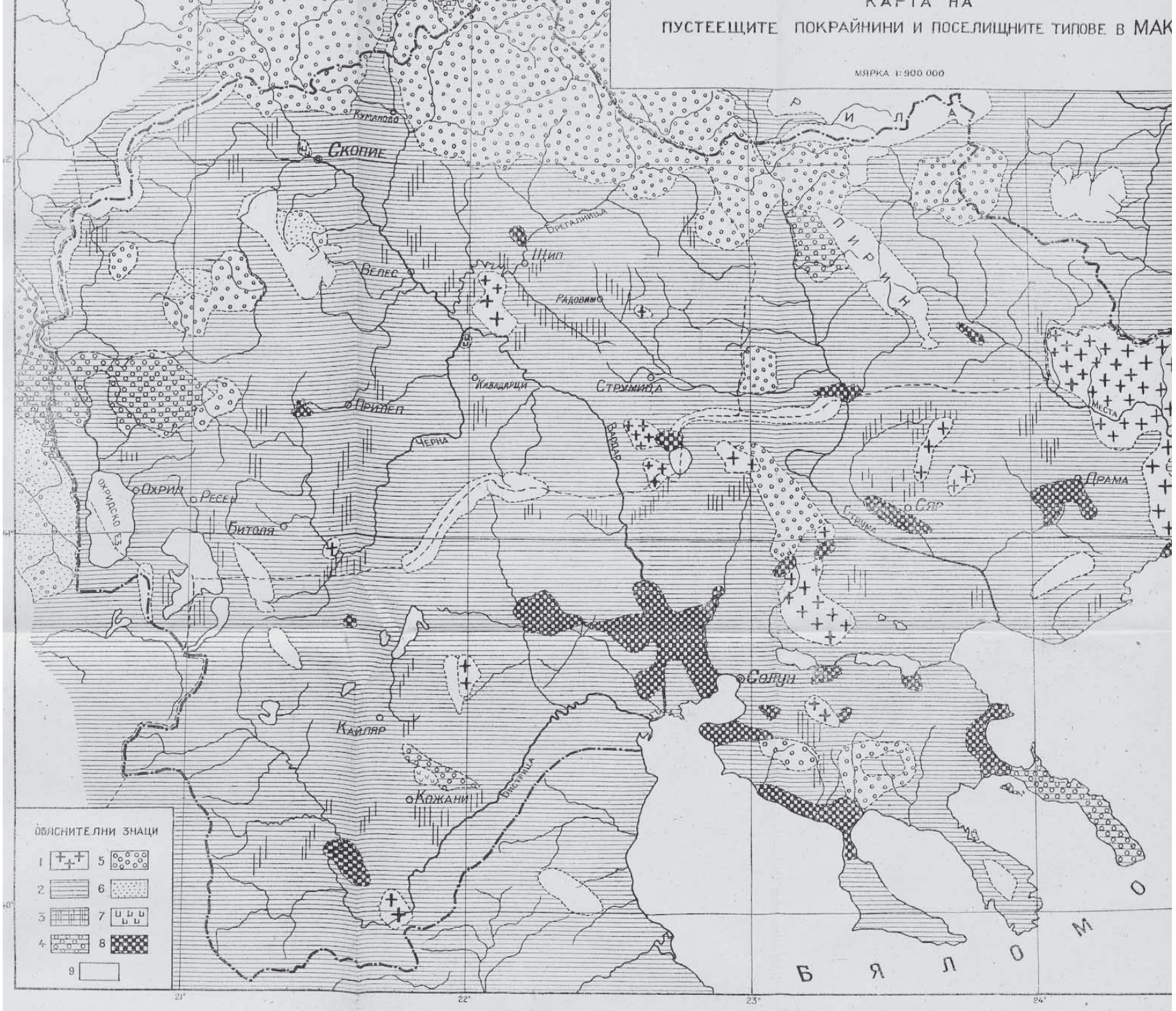

ОЯСНЕНИЯ НА ОБЯСНИТЕЛНИТЕ ЗНАЦИ. — 1. Пустеещи покрайнини. — 2. Села с купчинест тип. — 3. Села с купчинест тип, в землищата на които пустеещата земя е повече от обработваната земя. — 4.
— 5. Пръснати на махали села. — 6. Колибарски села. — 7. Някогашни чифлишки села, с запазен чифлишки тип. — 8. Бежански села в Македония под гръцка и българска власт, села на колонисти в Фе
и едните и другите с шахматен тип. — 9. Ненаселени земи в високите планини. (С черти и точки са отбелязани географските граници на Македония, с чертици — политическите граници, като я разд

дали някога ще се върнат в Македония власите, които я напуснаха главно по време на войните, когато несгодите за тях бяха много голями; положително никога няма да се върнат юруците. При това положение ние можем спокойно да предскажем, че някои от пустеещите покрайнини ще пустеят, ще стоят стопански неизползувани още дълги години, а други биха могли да се използуват само ако македонската емиграция от Македония под гръцка власт се прибере в родината си. Това показва ясно фаталните последици от доброволните и насилствените разселвания в Македония за македонското народно стопанство.

Ясно е от казаното, че в федерална Македония въпросът за използуването на пустеещите покрайнини не може да се постави на дневен ред. Но в федерална Македония пък и в цяла Македония се намират освен пустеещи покрайнини, тъй както бяха описани малко по-горе, и пустеещи земи в землищата на старите, съществуващи и до днес села и то главно в землищата на определен тип села, поради което ние ще разгледаме накратко поселищните типове в Македония. Разпространението им е показано на приложената карта.

Най-често се срещат в Македония села, които се състоят от няколко купчини от безразборно разположени една спрямо друга къщи с дворове с неправилно очертание. Между тия купчини или квартали, ако искаме така да ги наречем, се вият криви улици, които извеждат към селския мегдан, или „сред-селото", както най-често се казва. Тия села с купчинест тип са най-старите села в Македония и се намират както в равнините, така и в високи планински краища. Населението на тия стари села не всякога се е увеличавало. От селата в равнините то е бягало поради притесненията на чифликчиите, на които е принадлежело най-често цялото селско землище, пък и селските къщи. В последния случай някои чифлишки села са имала дори особен чифлишки тип, запазен на места в Македония и до днес. В други случаи от смесените, населени с македонци и турци села се е изселвала едната народност, поради взаимна нетърпимост. Така от покрайнината Лакавица, между Щип и Радовиш, до 1912 г. се изселвали от смесените села само македонците, след тая година — турците. В трети случаи, които се срещат най-често в планинските покрайнини, населението практикува земеделие само като допълнително занимание. И когато по една или друга причина загуби главното си препитание (например поради пропадането на скотовъдството и занаятчийството), то се принуждава да се изселва, защото земеделието съвсем не е в състояние да даде достатъчно препитание. В Македония съществуваха и съществуват и много други причини, поради които населението на доста голям брой села е намалявало по брой. При всички тия изселвания са запустявали части от селското землище, и то не винаги най-неплодородните. Тия запустяли земи не трябва да се смесват с селската мера, която представя най-често тая част от селското землище, която е най-подходяща за пасене на селския работен добитък и същевременно неподходяща за обработване по една или друга причина, напр. често наводняване, засипване с на-

носи, мъчна за обработване почва поради наличноста на едри грамадаци и пр. За отлика от селската мера пустеещите земи, които някога са били разработени, имат много добри почви, които са станали още по-добри сега, тъй като са си отпочинали; само в случаите, когато пустеещата земя се намира по стръмен склон и някога е била използувана благодарение на изкуствени тераси, които са се порутили вече, само в такъв случай трябва да се очаква, че почвата може да е промита от финитe съставни части и станала по тоя начин негодна за използуване. Като се оставят на страна тия и някои други случаи, при които напустната земя е станала за винаги негодна за използуване, налага се да се приведе веднага в известност използуваемата пустеещa земя и се разпредели между малоимотни селяни, а там, гдето тя покрива по-голяма площ (тия места в Македония са показани с особен знак на приложената карта), да се използува за колонизиране на бежанци и изселници от бедните планински покрайнини. Като се заселят на куп, те по-лесно могат да бъдат подложени на системни грижи от страна на държавата, като и те самите от своя страна могат да си самопомогнат, като се кооперират.

Друг един по-малко разпространен поселищен тип в Македония представят така наричаните полупръснати села. Те се състоят в едни случаи от нови махали, които са нарастнали до толкова, че почти се допират, като образуват по тоя начин едно полупръснато село; или, което се случва по-често, селото се състои от една стара ядка с купчинест тип и около нея многобройни новоосновани колиби. И в единия и в другия случай до днешното състояние е достигнато поради това, че броят на населението в съответното село се увеличава, заедно с което е било предизвикано увеличаване на работната земя за сметка на земите, които не са били използувани до тогава, много често и за сметка на горите, както е случаят с много села в Дебърцата. Явно е от казаното, че в землищата на села с тоя поселищен тип няма и не може да се търси пустеещa земя.

В някои планински краища на Македония, по-редко и на равни места се намират села, които се състоят от отделни далеко пръснати махали и дори отделни къщи. В повечето случаи населението на тия села с пръснат тип нараства така бързо, че то се вижда принудено да разорава все нова и нова земя, най-често за сметка на гората. И тъй като земята се използува в повечето случаи без да се тори и е изложена освен това по стръмните склонове на сриване, то най-често такава новопридобита земя, след като се използува интензивно в течение на няколко години, се изтощава и населението я изоставя. Тая изоставена земя се превръща бързо в папрaдище, което може след това да се използува отново след като се риголва основно. И в тоя случай имаме работа, следователно, с пустеещи земи, които обаче са толкова малоценни, в повечето случаи, че не заслужават да бъдат обект на особено проучване и внимание, при наличността на толкова много по-плодородна пустеещa земя в низините и котловините.

След 1923 г. в Македония се появи един нов поселищен тип — бежанските села с шахматна форма. В тяхните землища не се

намира почти никаква пустееща земя, тъй като в повечето случаи всичко, което е могло да се използува, е било приведено в известност и разпределено между новонастанените бежанци или пък колонисти.

Явно е от казаното, че пустееща земя се намира почти изключително в землищата на селата с купчинест тип. В това се състои и практическата стойност на приложената карта: като дава указание за разпространението на тоя поселищен тип, картата показва същевременно где може да се намери и пустееща земя за използуване, като местата, гдето тая земя преобладава, са означени с особен знак.

III.

Поземлената реформа може да се проведе много бързо и с това да се допринесе за установяване на социална справедливост, която липсваше в много краища на Македония; но за увеличаване на земеделското производство поземлената реформа все пак няма да допринесе толкова много, колкото би допринесло оползотворяването на пустеещите земи; тяхното използуване, обаче, не е нещо което може да стане в една-две години. И тъй като въпросът е все пак колкото може по-скоро да се увеличи земеделското производство в Македония, за да се закрепи нейното народно стопанство, то явно е, че все пак най-ефикасно средство в това отношение би било по-интензивното използуване на земята, която се е обработвала и до сега; това ще стане, наистина, след поземлената реформа, но за това интензифициране са наложителни и други мерки от най-различно естество; на някои от тях ще се спрем в една от следващите книжки на списанието.

А. Т.

КАКВО СТАВА В МАКЕДОНИЯ

Войната в Европа, привършила с пълната капитулация на хитлеристка Германия, се указа много кръвопролитна и разорителна за всички, които участвуваха в нея. Тя постави народите пред голями задачи в свръзка с възстановяването на разрушенията и новото уреждане на живота. Същевременно, обаче, можем да наблюдаваме като повсеместно явление, особено в най пострадалите страни на континента, изпъкването на предно място в социалното преустройство на най напредничавите, най активните, най борческите сили, зад които решително застават активизираните за политически, културен и обществен живот трудови народни маси. Навсякъде в тия страни ние виждаме ярко очертаваща се тенденция да се дири и строи върху една по-здрава и по-надеждна основа, която да осигурява истинското народовластие, истинския демократизъм, разбирателството между народите, социалната и междунационалната правда, мирът и всеобщия напредък.

Балканските страни и особено Югославия, бяха измежду най-силно засегнатите от войната. Това може да се каже и за маке-

донския народ в частност. Изново той, особено в границите на Югославия и Гърция, трябваше да изживява най-тежки времена на своята трагична история. Сега и той се намира пред задачи най трудни, величави, които изискват върховни напрежения на националните сили. Македония днес е призована не само да се бори срещу тежките стопански последици от войната, да възстановява голямите разрушения, да изгражда своята трудова, културна, обществена и държавна организация, но трябва да участвува най активно като строител на нова федеративна Югославия, да бъде действително в ролята на споително звено между славянските и неславянските народи на Балканите, като съдействува за изграждането на балканското единство и новото световно устройство, което ще гарантира мира и истинския напредък на Балканите, в Европа и в цялия свят. Малочислен в своята цялост, изостанал в своето стопанско развитие, осъден да води продължителни, безплодни и най тежки борби в миналото, най силно засегнат и от последната война, македонският народ стои изпълнен с енергия, ентусиазъм и вяра в бъдещето на Македония, на Балканите и на човечеството пред новите големи задачи, които новото време му поставя, той развива една удивителна енергия и работи с голям успех във всички области на живота и то напълно в духа на голямите изисквания на новото време. На дело той се проявява като един от най дейните, най борческите и най прогресивните народи в света.

Нека сега видим по-подробно какво става във Вардарска, в Пиринска и в Егейска Македония.

Вардарска или федерална Македония в Титова Юпославия заема пространство от 26,000 кв. км. (40% от цяла Македония); нейното население не надминава 1,250,000 ж., от които четвъртината представляват национални малцинства. Това е страна с примитивно земеделско стопанство и неразвити производителни сили, ала от друга страна с големи природни и почвени богатства. Тя чувствува голям недостиг, особено при разгръщането днес на своите строителни сили, от техници, специалисти в всички области на трудовия, културния и политическия живот. Това се дължи, преди всичко, на тежките политически условия в миналото. Така, според думите на председателя на ЕНОФ Д. Влахов, има околии в Вардарска Македония, в които понастоящем няма нито един лекар. И все пак тук македонският народ е в най трескаво напрежение за осъществяване на едно светло бъдеще за цяла македония, за всички славянски и неславянски народи на Балканите.

Македонците от Вардарска Македония извоюваха своето равноправие с останалите народи в Югославия чрез кървавите борби, които водиха задружно с тия народи за сломяване на фашизма и за освобождението на Югославия от нейните окупатори и организирането на новата общодържавна власт. Свободите на Вардарска Македония се явиха като придобивка на всички прогресивни и революционни сили в Югославия. Тия свободи и права на македонците от Вардарска Македония бяха прокламирани и признати от антифашисткото Вече, или събранието на народното освобождение на Югославия в гр. Яйце (Босна) на 29 ноември 1943 г., а основите

на федералната македонска държава бяха поставени на 2 август 1944 г. с първото антифашистко събрание на народното освобождение на Македония в манастира „Св. Прохор Пчински". Тук присъствуваха делегати на антифашисткия фронт от цяла Вардарска Македония, а също и делегати от други краища на Македония. Това събрание постави основите на новата федерална власт в лицето на избрания от него президиум. Така народната власт в федерална Македония излезе из средата на най прогресивните и борчески сили на народа и се опре на тия сили като истинска народна власт. Тя намери силна опора в всички формиращи се и окрепващи антифашистки организации, като тая на младежите антифашисти, на жените антифашисти и най вече в работническите професионални и политически организации. Една от най-големите грижи на новата македонска власт е да уякчи и разшири връзките си с народните маси, като съдействува от своя страна за всестранното организиране, издигане, активизиране на тия маси и преди всичко за засилването на упоменатите по-горе организации, на първо място организацията на единния антифашистки народен фронт с неговите отбори (комитети) в всички населени места.

На 11 март т. г. във Вардарска Македония станаха избори на делегати за Антифашисткото събрание на поменатия фронт, а на 14 с. м. бе свикана извънредна сесия на това събрание, за да се оформи по-пълно новата федерална власт. Тия избори станаха при най-широ участие на трудовия народ и при голям ентусиазъм. Над 95% от избирателите взеха участие в тия избори. Ето какво писа по тия избори белградския комунистически вестник „Борба":

„Македонският народ за пръв път в историята си свободно избра своя власт. Начинът, по който се извършиха изборите, доказва, че демократическите начала на народноосвободителното движение са действителност, а не празди думи. Изборите са тайни и свободни, *АСНОМ* взе всички мерки, за да попречи на когото и да било да влияе върху волята на избирателите или да фалшифицира тяхния вот. За всяки подобен опит се предвиждат тежки наказания. В изборите участвуват всички граждани, мъже и жени, навършили 18 години. Кандидатните листи са оповестени явно, за да могат избирателите да се опознаят с кандидатите и да вземат решение за кого да гласуват. Участието на жените в изборите е особено голямо. Изборите се превръщат в манифестация, каквато Македония не е виждала до сега."

Меншествата в федерална Македония взеха също така най-активно участие в станалите избори. В новата върховна изпълнителна власт на федерална Македония, която биде излъчена от президиума на извънредната сесия на Антифашисткото събрание, меншествата са представени с трима министри — един арнаутин, един турчин и един сърбин.

В новото временно правителство на федеративна Югославия, което се образува на 7 март в изпълнение на спогодбата Тито-Шубашич, федерална Вардарска Македония е представена, наред с другите федерални единици, с „министър за Македония" — г. Емануил Чучков.

Една от наложителните и неотложни задачи на новата македонска власт бе да се даде заслуженото наказание на всички ония лица, които се бяха провинили като оръдия на фашизма и помощници на окупаторската власт в преследването на народноосвободителното движение и в ограбването на народа. В края на м. май военният съд в Скопие осъди на смърт и конфискация на имотите им лицата: Димитър Раев, бивш областен директор в същия град, Спиро Китинчев, бивш кмет на гр. Скопие, Димитър Гюзелев, Димитър Чкатров и д-р Христов, а лицата д-р Благой Панчев, пом. кмет, Иван Захариев, Никола Икономов, получиха по-лека присъда — затвор и конфискация пълна или частична на имотите им. Такива присъди бяха издадени и в други градове на федерална Македония.

На 4 юний т. г. завърши и процеса срещу великосръбските агенти — дражавистите в Македония. Пред народния съд в Скопие бяха изправени да отговарят оръдията на Дража Михайлович, членовете и близките привърженици от „Националния комитет на южна Сърбия", които „в името на краля и отечеството", и по нареждане на Гестапо, готвеха на македонокия народ черно робство. Съдът произнесе и над тях заслужена присъда.

Пред специални съдилища в Скопие и други градове в Македония за съдене по престъпления против „македонската национална чест" бидоха привлечени да отговарят за делата си разни *стопански деятели* — индустриалци, търговци, занаятчии, които със своята дейност са подпомагали окупаторските власти в ограбването на народа и сами са се обогатявали чрез това ограбване. В Скопие на 18 май петима души подсъдими от тоя род бидоха осъдени на строг тъмничен затвор от 4 до 7 години, лишаване от национална чест и конфискация на имотите им.

По специален закон на Антифашисткото Вече на народното освобождение в Югославия, бидоха предприети в последно време мерки за установяване и изземване на *незаконните печалби* през време на окупацията. Съгласно чл. 1 на тоя закон, като такива се сметат печалбите, които за времето от 6 април 1941 год. до 9 май 1945 година произтичат от използване особените условия и тежкото положение на народа и надминават сумата 25000 динара. Конфискуваните суми ще минат в фонда за подпомагането на пострадалите краища и жертвите на войната и фашизма. При комитетите на НОФ (нар. освобод. фронт) се създават специални комисии, които ще установят попадащите под действието на закона печалби. Работата на тия комисии се централизира и ръководи от една централна федерална комисия.

Една от голямите грижи на новата власт съставлява и поправката на грададните разрушения, в съобщителните средства — железопътни линии, мостове, пътища, и населени места. Само в Скопие подлежат на поправка повече от 1000 жилища. В целата страна има около 180 села, които са изцяло или наполовина разрушени. Пострадалите се подпомагат с градивни материали и работна сила. Особено много допринася за възстановяването на разрушените села взаимното подпомагане на селяните и поселищата. При

това подпомагане не се прави разлика дали развалените постройки са на хора на тая или оная националност. Това народно взаимно подпомагане се разширява и по отношение поправки и изграждане на обществени сгради. Така, бива поправен чрез общи усилия от селяните манастиря „Св. Наум Охридски", а в Струмица гражданите и селяните от околните села, при подкрепата на федералната власт, са се заели с изграждане на околийска болница в града.

Новата народна власт взе най-строги и ефикасни мерки против спекулата и поскъпването на живота, както и за облекчаване положението на чиновниците, работниците и трудовия народ изобщо.

На дневен ред е и *аграрната реформа*, която има да облекчи значително положението на безимотните и малоимотни селяни. Революционните борби в Македония от самото си начало имаха за много важна подкладка съществуващите чокойски поземлени отношения, потисничеството и експлоатацията над обезземлените селяни от страна на беговете и едрите земевладелци, изобщо. Младотурската власт не измени положението. Великосръбските и великобългарските режими в Македония също не донесоха съществени промени. Тия режими преследваха националистични стремежи и далече не мислеха за отдаването на земята в ръцете на тия, които я обработват и за стопанското и културно издигане на селския народ, а напротив, стремяха се да използуват тежкото положение на селянина и неговите нужди от земя, за да го държат в подчинение и да организират експлоатацията на неговия труд. От тук и голямото емигриране на македонските селяни. Сега при съществуването на истинска народна власт предстои едно окончателно и справедливо разрешение на аграрния въпрос във Вардарска Македония.

Новата народна власт проявява, изобщо, голями грижи за стопанското подигане на страната и за пълното използуване на природните богатства и бързото развитие на всички производителни сили. В тая посока се организира и разгъва работа за разширение на електрификацията на страната, за развитието на кредитните, потребителните и производителни кооперации, за развитие на банковото дело, за поощряване на частната стопанска инициатива, както и за поощряване на трудовото съревнование в индустрията, земеделието и занаятчийството.

В Скопие започна да функционира вече една Македонска федерална стопанска банка, на която предстои голяма роля в стопанския живот на страната. Тя ще управлява държавните и дружествени фондове, ще приема частни влогове, ще прави ипотечни и др. заеми, ще пласира държавни облигации и емитира държавни заеми и пр. В всички градове на Вардарска Македония ще бъдат открити клонове на тая държавна стопанска банка.

В областта на чисто просветното и културно дело също така кипи трескава организационна и строителна дейност. Народните училища на Вардарска Македония се посещават понастоящем от 65,000 деца — колкото в цяла Македония преди балканската война. Във всички училища се преподава на майчиния език; съществуват 10 гимназии с около 4,000 д. ученици; има и ред специални училища — технически, музикални, художествени и др. В скоро време

се проектира да бъде открит и университет в Скопие. Във всички по-важни градове функционират народни университети, които уреждат курсове и публични четения за широка публика. Читалищното дело се развива много бързо. Разширява се и борбата против неграмотността, като се уреждат вечерни училища.

Едно важно дело в културния живот на Вардарска Македония представлява и откриването на *народната федерална библиотека* в гр. Скопие. Нейните книги, на брой повече от 100,000 екземпляра, са били запазени през време на бомбардировките в един манастир близо до гр. Велес и сега са пренесени в Скопие и вече са на разположението на жадните за просвета граждани.

Множество сдружения с научен, културен и просветен характер са възникнали в последно време и продължават да възникват. Изобщо казано, целият стопански, обществен и духовен живот във Вардарска Македония се развива с ускоряващо се темпо и засилващ се замах, съдействувайки едновременно за уякчаване на новата народна власт, за повдигане на нейния престиж всред масите, за издигане на народа като фактор от решающе значение в стопанския и политическия живот. Един нов дух на свобода, братство, взаимно зачитане между всички националности, на солидарност между всички народи в федеративна Югославия и на привързаност към общата държава, изпълня всички поданици на федерална Македония. Тоя нов дух ярко личи в братските отношения между арнаути и македонци и в отношенията между всички националности в Югославия и Вардарска Македония. Характерно е за тоя нов дух онова взаимно подпомагане, което си указаха и си указват разните националности не само в задружната борба против фашизма и окупацията, но и в трудовото дело. Така, в най-ново време македонски селяни и организирана македонска младеж, дадоха ценна помощ в труд за засяването и прибиране реколтата във Войводина — житницата на Югославия.

Тъй се изгражда и крепне нова федерална Македония в федерацията на нова Югославия и като обединяващо звено между всички славянски и неславянски народи на Балканите. Истинското значение на тая нейна роля има да изпъкне тепърва, когато полаганите днес усилия почнат да дават своите обилни плодове.

В Пиринска Македония, която е предимно планинска страна, с едва 7,000 кв. клм. пространство и с население не повече от 250,000 души, живее все същият борчески, демократичен, напредничав и закален в страданията и борбите македонски народ, който даде големи жертви в миналото, изпита в най-голяма степен ужасите на всички войни, живя дълго време под най-страшния фашистки терор, упражняван от бандите на Т. Александров и Ив. Михайлов и великобългарските властници, а в най-ново време даде силен отпор и голями жертви в партизанските борби проти германските въоръжени сили и фашистката българска власт. Тук македонците са масово в подкрепа на новата демократична и прогресивна отечественофронтовска власт и нейните народни организации. Те са проникнати от съзнанието, че тая власт работи за осъществяване общия напредък на всички славянски народи на Балканите и че подпомагайки

най-енергично и всестранно тая власт и партиите, които я крепят, действуват същевременно за осигуряването и на голямия идеал на Македонския народ за демократична и свободна Македония, като звено между всички славянски и неславянски народи на Балканите.

Егейска Македония, по територия най-голямата част от цялостна Македония, в която живеят понастоящем не повече от 250,000 македонци, се намира под един грозен фашистки терор, който по своите кървави насилия напомня най-страшните времена из близката македонска история. Борческото македонско население даде тук своята голяма и ценна подкрепа на антифашистките организации ЕАМ и ЕЛАС в борбата им за освобождението на Гърция от фашизма и външната окупация. Но тъкмо поради своята антифашистка борба, македонското население тук си навлече още повече ненавистта на великогръцките и фашистки сили, които днес управляват Гърция и които и без това са носители на най-разюздана българофобия и македонофобия. Гръцките реакционери и фашисти са понастоящем в настъпление против гръцкото антифашистко движение, което те се стремят с всички средства да унищожат, но заедно с това те осъществяват и друга своя голяма задача — прочистването, окончателно и завинаги, както се надяват, на Егейска Македония, от омразния тем славянски елемент. Тия гръцки реакционери и фашисти са свикнали още от миналото да мислят, че могат да вършат и най-безчовечните насилия, кръвопролития и опустошения над тоя славянски елемент съвсем безнаказано за себе си. Известни са ненадминатите жестокости на великогръцките банди в Македония през турския режим. Известно е как варварски се прояви великогръцизмът през междусъюзническата война спрямо македонците и особено спрямо македонското компактно население в Кукушко. Всички македонски села в Кукушко заедно с града Кукуш бидоха систематически опожарени, а населението им прогонено. След войната избиването, ограбването и прогонването на останалото македонско население продължи. Особено пострада населението в Солунско, останало незасегнато от войната. Населението в Костурско, Кайлярско, Леринско, Енидже-Вардарско, Драмско, Сярско бе подложено на страшен терор. Нему бе забранено под страх на големи глоби и наказания даже да говори на своя матерен език. Сега и в тия области на Македонния гръцкия фашизъм туря в ход изпитаните многократно от него средства — терора, насилието, убийствата и създадената от всичко това паника, за да доунищожи и прогони останалото тук славянско население, надявайки се, че ще намери достатъчна подръжка от страна на ония реакционни среди в съюзените държави, които имат интерес да крепят международната реакция.

Голямият и неспирен поток от бежанци из Егейска Македония в Югославия и България в ново време, говори най-красноречиво за онова, което става в тая част на Гърция. Характерни са описанията, които дават разни бежанци за упражнявания терор над македонското население.

Костурското село Загоричени, два пъти опожаравано през време на турската власт от великогръцки банди, е било нападнато от бандата на Пападопулос и оплячкосано, 82 лица биват заѝъкнати

в затвора, 4,000 глави добитък бива отвлечен. От с. Крупица били задигнати 60 души, от Добро Миста — 45 души селяни и 900 гл. добитък, от Личинище — 2000 гл. добитък, от с. Манят — 17 д. селяни и 2,500 гл. добитък.

В Кайлярско се подвизава бандата на Коларас, довчерашен гестаповец. За неговите подвизи селянинът Ангел Кунбаков, бежанец от с. Латинци, разправя:

„Коларасови бандити нападнаха на 20 юни нашето село и заповядаха всички македонци веднага да се изселят. Пред очите ни претрепаха едного от селяните. След като ни прогониха от селото, почнаха с секири и приклади да чупят вратите на къщите и да плячкосват всичко. В близкото с. Ёмборе фашистките банди убиха Васила Ромбов, а 16 д. отведоха в затвора."

Същите бандити са нападнали и селото Комон, убили селянина Ефтим Койчев и оплячкосали селото.

Димче Алексов Цандилов от с. Зелениче разправя: „Един ден въоръжени бандити нападнаха селото ни, почнаха да стрелят и да плячкосват. Убиха старицата Василка Гончева. Бандитите оплячкосаха селото и откараха добитъка. Дойде след това редовна войска от с. Сурович, свикаха селяните и арестуваха 14 души, които бяха след това затворени в Сурович. Тук има още 600 д. македонци затворени. След 2—3 дни от същото село бяха арестувани още 45 души. Останалите селяни се разбягаха по горите".

От селото Зърнево, Драмско, цялото население от около 3,500 д. е избягало към българската граница. Мнозина от селяните били преди това отмъкнати в Драмския затвор. Костадин Николов от драмските села разправя: „В Егейска Македония останаха още много наши нещастни братя, но и те всички ще бъдат принудени да се спасяват с бягство. Фашистките банди вилнеят навсякъде. Те са главната власт. Те плячкосват, рушат, палят, насилват нашите майки и сестри и няма кой да ни защити".

Това положение на работите, тъй анормално за новото време след голямите победи над германския фашизъм и тържеството на демократичните народи, предизвиква вече голямо негодумание не само сред македонските борчески среди и цялото македонско население, но и сред всички демократични и антифашистки среди на Балканите и в Европа и особено в СССР. Гръцките самозабравили се властници, които направляват фашистките банди и са се опълчили тъй самонадеяно не само срещу демократическите сили в Гърция. но и срещу новите демократични режими и порядки на Балканите, получиха вече най-сериозно предупреждение от страна на президента на Югославия маршал Тито, от страна на СССР, а също и от страна на отечественофронтовска България. Трябва да се надяваме, че това крайно ненормално състояние, което напомня времето на най-кървавите междунационални борби на Балканите и е в пълно противоречие с духа на новото време, не ще продължи за дълго и че най-после правдата и мирът ще възтържествуват и в Егейска Македония, за благото и напредъка на всички балкански народи.

Асен Василиев

„МАРКОВА ЦЪРКВА“ В „ПЕЩИТЕ“ НА Р. БАБУНА

В долното си течение р. Бабуна, на три-четири километра преди вливането ѝ в Вардара, се провира между величествени скали, които образуват същинско ждрело. Този пролом носи името „Пещите“, вероятно от няколкото не особено големи пещери в скалите. В една мъчно достъпна скала, около стотина метра над реката, зее отворът на една такава пещера, при входа на която е изградена малка църква. Южната страна на тази църквица затваря почти половината от отвора на пещерата (обр. 1). Апсидата на постройката, заедно с

Обр. 1

цялата източна стена, е опряна в пещерните скали и зидарията е свързана с тях (обр. 2). Останалите три стени са свободни. На западната от тях е бил входът, а на южната стена са били оставени две прозорчета, по-малкото от които е в олтарната част. Църквата е била покрита с полуцилиндричен свод, който сега е паднал. Зидарията е от разноформени камъни, споени с хоросан. Планът на

църквата е най-обикновен, а размерите ѝ са около 6·35 м. дължина (южната стена е малко по-къса — това се дължи на извивката на скалата) и 4·60 м. широчина. Вътрешните размери могат да се дадат по-точно: 4·40×3·10 м Дебелината на стените е 75 см. (обр. 3). Височината на църквата не може да се определи точно, защото подът е затрупан от падналите части на стените и свода. Окомерно тази височина ще да е около 3—3·5 м. Отвън и отвътре постройката е

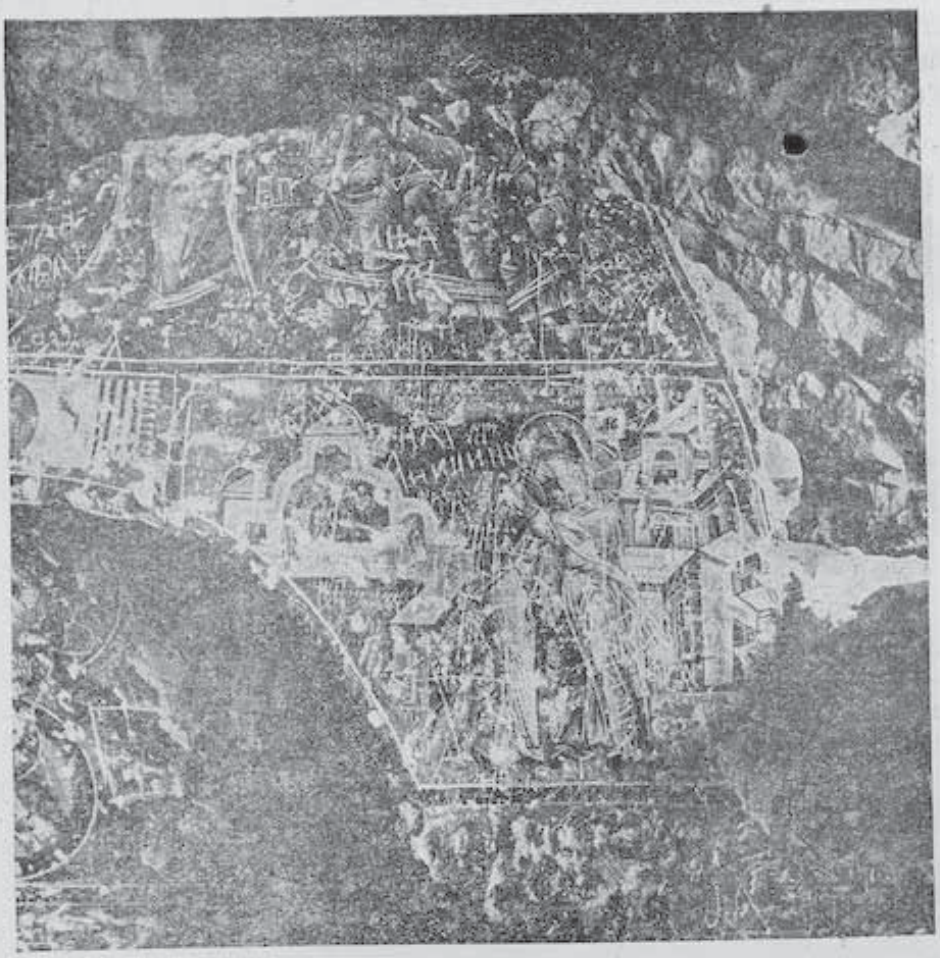

Обр. 2

съвършенно проста. Освен апсидната ниша, в североизточния ъгъл са изградени проскомидията и до нея една малка правоъгълна ниша.

Цялата вътрешност на църквата е била покрита с стенописи. От тях са останали само отделни части, а и това, което е било запазено от времето, е извънредно много развалено от стотици драскотини и подписи. От малкото останки, обаче, личи, че изображенията са били твърде добре изпълнени както откъм рисунки, така и откъм цветове.

На източната част се виждат три пояса живопис (обр. 2). Най-горе, в люнето над апсидата, е била изобразена една твърде инте-

ресна композиция, от която е останала само долната дясна част. В средата на композицията е била нарисувана една фигура, от която сега се вижда само най-долната част на дрехата. Това е фигурата на св. Богородица, която стои в средата на композицията Възнесение. Богородица е стъпила на една възглавничка. Обувките ѝ са полузакрити от дрехата. От дясната страна на Богородица се вижда, останала запазена малка част от фигурата на един ангел—обувките, края на дрехите и края на крилата. От лявата ѝ страна е бил изобразен още един ангел, от който е запазена по-голяма част. Неговата фигура се вижда почти до половината и част

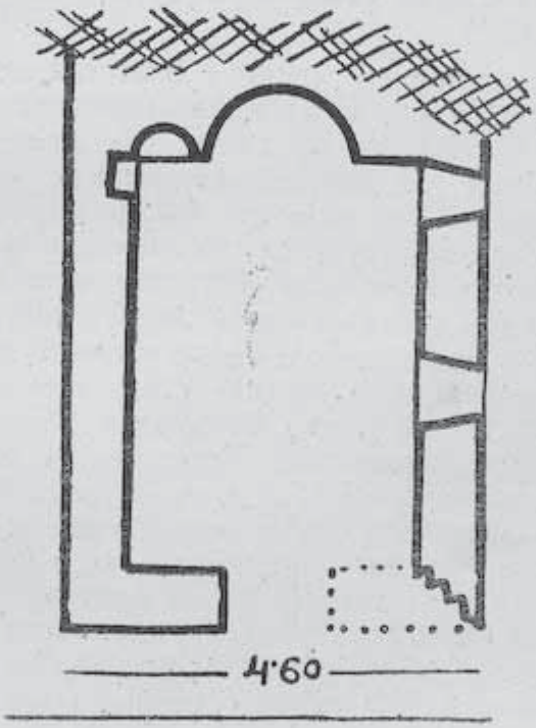

Обр. 3.

от ръцете в които той държи дълга пръчка, вероятно, дръжката на кръст (мерило?). Този ангел е нарисуван много добре. Той стои свободно и тежестта на тялото му пада на лявия крак, десният стои напред. Лявото стъпало е нарисувано съвсем убедително. Художникът е познавал анатомическото устройство на ходилата, а това му е дало възможност да ги нарисува доста реалистично, макар че в известни места той ги надебелява пресилено. В ляво от ангела са изобразени четири фигури на апостоли, които са обърнати с лице към средата на композицията. Такава група е имало сигурно и на срещуположната страна. Макар стенописта да е разрушена в тази част, вижда се че апостолите са вдигнали глави и гледат възнасящия се Христос. Ръцете им също раздвижени — някои са с вдигнати ръце към него. Първият от тях държи в лявата си ръка евангелие (обр. 4).

Подобна композиция ние познаваме от църквата „св. Никола" в с. Желязна, при Чипровци. Една част от стенописите на тази църква са извадени и прибрани в Народния музей. Между тях е и тази стенопис, която представлява Възнесението и която се намираше пак на същото място — в люнето над апсидата. От съпоставяне на двете композиции се вижда, че и в двата случай са застъпени все същите действуващи лица с напълно подобни разположения в групировката им — Богородица е в средата, а от двете й страни са ангелите и апостолите. Наподобяваща композиция виждаме и в църквата „Св. Никола" при с. Мало Малово [1]), както и една композиция изпълнена почти по същия начин в малката църква „св. Георги" в с. Студена, Софийско.[2])

Вторият пояс стенописи започва с Благовещението. Този сюжет почти винаги се изобразява до апсидата, като архангел Гавраил се рисува от ляво, а Богородица от дясно. Тук двете полета до апсидата са определени за две различни композиции — Благовещение и срещата на Богородица с Елисавета. Фигурите на архангела и Богородица от Благовещението не са разделени, а са рисувани заедно в полето над протезисната ниша. От стенописта е разрушена горната част, така че главите са унищожени. От фигурата на архангела са останали долните части от одеждите, крилете и краката. Богородица е представене права, туку що станала от трона. Тя е леко приведена напред, стъпила върху подложник. Фигурата й е с добри пропорции и с свободни движения. Естественото положение на ръцете прави силно впечатление. С дясната си ръка Богородица държи мафория, който е замятнала върху лявата ръка, в която държи някакъв предмет, приличен на халка. Рисувачът е употребил с добър усет линията, както при движението на фигурите, така и при различните предмети. Перилата на трона, поставени зад Богородица, за направата на които са използували растителни елементи, са нарисувани забележително. Те са опростени в плавни дъговидни линии и са съчетани композиционно по начин, който почти не се среща в другри подобни случаи. Зад фигурата на Богородица и архангела са нарисувани различни сгради. Тяхните прави линии са противопоставени на дъговидните линии на фигурите и драпериите.

От друга страна на апсидата е срещата на Богородица с Елисавета. Тази сцена е запазена изцяло, но е силно издраскана. Формата на плоскостта използувана за композицията е такава, че на художника се е наложило да даде и особено разпределение на масите. Две трети от цялото е изпълнено от сложни сгради с най-разнообразни архитектурни форми. Пред този фон са нарисувани Богородица и Елисавета, пристъпили една към друга, пригръщайки се (обр. 4). Позите, движенията и композиционната връзка между двете жени е забележителна. Художникът е успял да предаде духовното

[1]) Кр. Миятев — Старинни църкви в Западна България, II църква на манастира „Св. Никóла" при с. Мало Малово, Известия на Б. А. И., т. XIII, София 1941 г. стр. 240 — 241.

[2]) Ас. Василиев — Една етаринна църква при с. Студена. Годишник на Народния археол. музей, кн. VIII. 1942 г. стр. 171 — 174.

единение между тях, и ги е изпълнил с жизненост и правда. Особено допринасят затова драпериите, който са с естествено развити гънки, подчертаващи движението на двете пригръщащи се жени. Косо отбягващите линии назад са противопоставени на отвесните гънки, за да се получи по-голям контраст и движение. От главите на двете жени са останали малки части.

Между Благовещението и Срещата на Богородица с Елисавета, над ключа на апсидната дъга е изобразен св. Уброс. Христовата глава, сега силно повредена, е нарисувана върху бяла, добре обтегната кърпа, която на двата си края завършва с по четири черни черти и къси ресни. Нимбът около главата е изпълнен с широкораменен кръст.

Обр. 4

В протезисната ниша е нарисуван св. архидякон Стефан върху светло-синьо-зелен фон. Долната част на стенописта е развалена. Светецът е с бял стихар, с жълто-охрови гънки. На лявото му рамо е заметнат червен плащ, а през него бяла ивица, върху която е написано три пъти. Архидяконът държи в дясната си ръка кадилница, а в лявата — висока призмовидна дарохранителница.

На южната страна на апсидата, под Срещата на Богородица с Елисавета, е нарисуван св. Кирил Александрийски, в цял ръст. Главата му е вдигната високо и обърната в три четвърти. Обичайната карирана капа на главата тук е заменена с особен вид шапка с широк пръстен около дъно. Фелонът е светъл, с едри сиво-черни кръстове, разположени шахматно. В лявата си ръка светецът държи свитък със славянски надпис, от който са останали няколко букви.

Стенописите в апсидата са разделени на два пояса. Горе е Богородица. Ширшая небес, нарисувана в цял бюст, с молитвено вдигнати ръце (обр. 5). Пред гърдите ѝ в голям медалион е изобразен Исус Христос — Младенец. Дрехите са предадени с едри хубави дипли. Фонът е светло-син и сиво-зелен. Мафорият е в убито виолетово, а

Обр. 5

туниката в кобалтово синьо. На ръкавите са поставени по два широки охрови маншети. Христос в медалиона е нарисуван върху сиво-син фон, с охров хематий.

В долния пояс е представена сцената Мелисмос. От двете страни на Христа стоят по двама църковни отци. Те са преклонили глави пред купата, в която лежи Христос-пеленаче. Детето е повито

през гърдите с широк зелен повой. С дясната си ръка то сочи славянския надпис, който е написан в четири реда над него От този надпис се четат само отделни букви. Светите отци са облечени в светли кръстати фелони. Върху фелоните са прехвърлени омофори. Най-близките до Христос отци са молитвено повдигнали ръце, а другите двама държат свитъци с надписи. Главите на всички са изчукани.

На южната стена, в дебелината на олтарното прозорче, е запазен образът на стар светец, името на който не може да се прочете. Върху самата плоскост на тази страна са наредени фигурите на светци в цял ръст. Първата фигура е на Исус Христос, облечен в бели одежди с светло-охрови гънки. Христос държи евангелие в лявата ръка, а с дясната благославя. Нарисуван е право насреща. До него следва фигурата на св. Иван Кръстител, обърнат към Христа. Тялото е леко приведено, а главата е изправена. Очите му са обърнати към един медалион над главата му, в който е нарисуван образа на Христа, благославящ Кръстителя. Ръцете са молитвено повдигнати. В лявата ръка държи свитък с надпис, сега съвсем изтрит. Долу на земята е нарисувана главата на Кръстителя, поставена в съд. Земята на която той е стъпил е скалиста. На една от скалите е нарисувано дърво, в което е врязана брадва („Смоковница, която неражда, трябва да бъде отрязана)." Облечен е в кожа, върху която е заметната мантия, която се развява назад. Цялата фигура на Кръстителя се откроява върху синьо-зелен фон. До св. Ивана, са представени един светец, една светица, а след тях още три фигури на светци. Главите и надписите на всички са унищожени.

На западната стена личат останки от фигурите на цар Константин и Елена с кръст между тях. До тях на северната стена е изобразена Богородица с малкия Христос в ръце. До нея е архангел Михаил, който в дясната си ръка държи рапида, а в лявата кълбо. До края на стената следват още две неизвестни фигури, обърнати една срещу друга Това попълване на северната стена с казаните образи, е твърде необичайно, особено присъствието на Богородица и архангел Михаил, мястото на които е обикновено на западната стена в ляво от входа.

Фоновете навсякъде са с убит синьо-зелен тон. В одеждите преобладават светло-жълто-охрово, сиво-виолетово, английска червена, убито-виолетово, зелено и синьо. Гънките в някои от облеклата са с черни черти. Всички стенописи са обградени с обичайната червена рамка с бели контури.

На западната стена отвън личат следи от живопис. Останали са части от стилизирани растителни мотиви.

Основавайки се на характера на стенописаните изображения, ние мислим, че тази пещерна църква може да се отнесе към XIV—XV век.

Мин. Инженер Хр. Н. Бакърджиев

МИННИТЕ БОГАТСТВА НА МАКЕДОНИЯ

Както в минно, така и в геологическо отношение, Македония е много интересна. Преобладаващи са кристалните скали пред седиментните.

Ако обходите Беласица, Кожух, Баба, Даутица, Шар, Караджица, Църна гора и пр. масиви на Македония, макар и с очите на не специалист, ще се възхитите от профилите, които ще видите. Ако пък отворите някое пособие по геология, ще останете приятно изненадани, че в него ще видите световно известни профили, които бледнеят пред македонските.

Ако софийският шоп около Витоша, смята за грешно да почисти улиците на селото си от камъни, защото казва, че са паднали от торбата на дедо Господ — когато минавал там, аналогично можем да приемем, че торбата с минни богатства на дедо Господ се е съдрала над Македония. Защото тук има такива минни богатства, каквито рядко се срещат по света и то в рядко изобилие.

При дисклоацията предизвикана от скъсване провлака на Дарданелите, при вулканическото изригване на Пелопонес, са се отразили няколко тангенционални натиска ю. и. — с. з., по главни от които са Маришкият и Вардарският. До като маришкият в движението си с. з. е нагънал земната кора и образувал Балкана, Вардарският е разцепил скалите в много странични и паралелни цепнатини. Вероятно тук по същото време са станали и някои вулканически изригвания, било самостоятелно по съвпадение, било предизвикани и улеснени от тоя тангенционален натиск. За уясняване са необходими методични и дълготрайни проучвания. На всеки случай, от моите наблюдения вадя, макар може би прибързано, заключение, че главните орудявани са от терциерно време — именно когато се предполага че тая дисклоация е станала.

Орудявания от по-стари епохи се резко отличават от орудяванията в терциерно време. Орудявания от по-старо време са богати по съдържание на по-рядките метали: платина, злато, сребро. Терциерни оловни орудявания са бедни напр. на сребро. Там, където магмата е трябвало да пробие по-дебели кристални или седиментни скали, там където съпротивата е била по голяма, винаги трябва да се търси прехода между сродните по цвет метали. Тук идва потвърждението на предположението. че материята в основата си е една и съща и че разликата се състои в броят на движенията на атома в единица време.

Повечето от македонските рудни месторождения, особено оловните, са епиченетични-метасоматични. Някои, напр. асбестни, са контактметаморфни. Тук орудяванията са станали, както се предполага по време и след тангенционалния удар, за който споменах, при който породите, които са пробити са меки, подаващи се на разтопяване и заместване елементите от магмата и изпълване от маса и и пари. Затова тук се срещат рудни жили на дебелина от 8 метра

до половин-метър със средно орудяване около 20 на сто, който процент е прекомерно голям за понятието рудничарство

Македония ще стане прицел за геологически екскурзии на много геологически и минни академии.

Има цяли области, напр. Кратовско, около Шар, Кавадарско и др., където има материал за проучване и от специалиста и от туриста. Кой не би се възхитил напр. да види как вулканически бомби са изхвърлени на километри далеч от кратера на некогашен вулкан. Кой не би се възхитил от чудно хубави кристали в някои рудник, такива каквито само природата може да сътвори. Кой не би приклекнал до някоя на вид незначителна рекичка, ако знае, че песъка ѝ крие в себе си до 12 грама злато на кубик?

Често човек минава и местности, които тъй обърквят окото, че трябва да се поспре за по дълго, да се вгледа, за да разбере че не са тук само пусти скали. *Ще съзрете на места купчини камъни, с остатки съдържащи* много метал шлаки от някога топени руди. И тия шлаки са тъй богати на метал, че просто озадачават. Около тия шлаки са стари затрупани от времето рудници. При много от тях ще намерите основи на сгради на бивши работилници, а дори и гробища на миньорите.

Прегледайте картата на Македония. На много места ще ви направи впечатление наименуванията на селища и местности, които дават да се разбере, че тук е имало рудничарство. Напр. Мадан, Рударе, Златаре и пр. Сега около тия селища няма нищо или почти нищо, което да Ви даде повод да се задълбочите в проучвания. Тия имена не са случайност. Рядко ще намерите и хора, които да ви дадат и някои пояснения. Това се дължи на това, че населението след прекратяване работите, по някои причини, е затрупвало шахти, галерии и пр. под предлог да запази добитъка си, а в същност да заличи следите, за да не дойде нов експлоататор. Защото, нов експлоататор за тях значи нова ангария, непосилен труд и който веднъж е причислен към рудника не е бил господар на себе си. Проследете в такива селища процента на идиоти, недъгави родени и пр. и ще се убедите, че названията не са случайни. От проучвания на няколко места извлекох заключението, че тия уроди се раждат през две три поколения от съвсем здрави родители. Днешното рудничарство, разбира се не дава и не ще дава подобни поражения на човешкия род.

Ако се зададе въпросът какво има в Македония, е по-трудно да се отговори, отколкото обратното. Няма в Македония напр. платина, калай, а може би има, но не са още открити.

За да се състави понятие по стойността на минните богатства ще кажа: ако поне по-голямите и по-леснодостъпни обекти се разработват и се експлоатират рационално и всички печалби би влезли в хазната, бюджетът на държавата ни ще дава излишъци и едва ли държавата би събирала данъци от гражданите. Такива са богатствата на Македония.

Всички искат да знаят какви минни богатства има в Македония. Някои от спекулативен интерес, някои от любопитство, някои от

чисто научен интерес. Още е рано да се даде отговор на всички по някои специални съображения.

Има държави, които благодарение на подземните им богатства са тачени като държави.

При наличността на нашите минни богатства, нека се надяваме, че и нашата държава ще добие цена не само заради нашите земеделски продукти, а и за това що е под земята.

Зададохме въпроса какво има в Македония.

Има:

Злато. Компактна маса за златни рудници има в Кавадарско и Кратовско. Но почти всички голями и малки, макар и на пръв поглед незначителни рекички, особено южно, са силно златоносни. В България миячите са доволни, ако измият грам — грам и половина на кубик. Ако имат щастието да стигнат и случайно надминат два грама, то са много щастливи и печелят много. Ако ги доведем тия миячи тук, те биха измрели от глад. Лакомото човешко око няма да им остави време за ядене.

Желязо. Ако в България има тук-там желязни руди недопроучени и неразработени, тук има грамадни скали с желязни руди. Без македонските желязни руди на Балканите не може да има високи пещи.

Желязо има на много места в Македония, но на него не е гледано като на нещо ценно

Бакър. България се гордееше с единствената висока пещ за бакър при Плакалница. Скъпото производство и ниските цени на пазаря угасиха тая пещ. Сега държавата се мъчи да произвежда. но без успех, впуска се в нови идеи, но също със същия резултат.

Македонският бакър от Тетовско, Радовишко, Валандовско. Гевгелийско, Галичнишко, Стружко, Битолско, Кавадарско и пр. ще създадат на бреговете на Вардара бакърена индустрия, която ще е една от първите на Балкана.

За сега бакърени руди не се разработват.

Олово и сребро. Нашите оловносребърни находища в Кратовско, Кумановско, Кочанско, Гостиварско, Тетовско, Радовишко, Охридско, Валандовско и пр. представляват редкост по мощност и съдържание и ще ни поставят на едно от първите места като производители в Европа. Сребърното съдържание е средно около 400 гр. на тон. При Злетово има построена обогатителна станция, в която рудата се мели и обогатява до 75%, в каквото състояние се изнася. По тоя начин е изминат повече от половината път за добиване метала. Още малко усилия и ние ще имаме готов тоя ценен метал.

Цинк. Цинкови руди има в разклоненията на Беласица във Валандовско недостатъчно проучени.

Азбест има в Прешовско, Качанишко, Кавадарско, Валандовско, Кочанско и пр.

Поради това, че находищата са на повърхността и не са разработени, дълговлакнест азбест за предива не е още намерен. Но, с разработването на находищата ще се намери и такъв, който е особени ценен.

Слюда. В Прилепско при Богомила и Калиново слюдата е особено добра, прозрачна и много тънкоцеплива, което я прави особено ценна.

Хром. Хромът в Македония е перлата на минното богатство и то в количество да задоволи за много, много години нуждите на европейската металургия.

Хром в Европа няма, освен в Урал и Мала Азия. Само тоя факт е достатъчен, за да се разбере цената му.

Хромовия терен е огромен. Той почва от водораздела между Вардара и Морава и с неколко потъвания около Скопие продължава през Велешко, Кавадарско и свършва южно от Воденско — Костурско. Втора лента върви в подножието на албанските планини — Качанишко с посока към Охрид. Трета лента е в подножието на Беласица — Валандовско — Дойранско.

По-главни хромови, разкрити находища са в Качанишко, Пресовско, Кавадарско, Битолско, Валандовско — Дойранско, Кичевско, Гостиварско, Тетовско, Охридско, Кумановско, Дебърско, Стружко, Скопско и пр.

Около Скопие са построени две обогатителни станции.

Живак. Живачни руди в Европа има само в Испания.

В Македония живачни руди има в Демиркапийско, Кавадарско и др.

Манган. Манганови руди има в Ресенско, Охридско, Кичевско, Гостиварско, Тетовско, Галичничко.

За сега рудници в експлоатиране нема. И мангановите руди ще играят важна роля в минното дело на Македония.

Каменна сол. Такава има в подножието на Кожух — в Гевгелийско.

Сера има в Охридско, Дойранско, Кавадарско, Дебърско и пр.

Магнезит има при устието на Пчиня във Вардара, Скопска Черна гора, Кавадарско, Тетовско, Радовишко. За сега се експлоатира при Пчиня. Магнезита ще играе важна роля наред с хрома, мангана и молибдена.

Молибден. Тая най скъпа и редка руда я има към Караманица, като продължение на тая при Мачкатица—Сурдолишко. Също и при с. Блатец.

Въглища. Колкото в България въглищата са в изобилие, толкова в Македония са малко и лоши, за сметка на изобилието на рудите. За бъдещата металургия требва сериозно да се мисли, защото македонските въглища са лоши млади лигнитни и негодни за кокс.

За щастие Македония може да се радва на изобилна и ефтина електрическа енергия от съществуващи електрически централи и от много, които могат да се създадат.

Въглища има и то само лигнитни в Скопско, Битолско, Кочанско, Кумановско, Кривопаланско. Само при Дедели има един малък басейн от черни камени въглища, но още съвсем непроучен.

Минното дело в Македония е съвсем неразвито. Това което за сега е разработено, е служило за военни нужди и не се е работило планомерно. Подготовките, обаче, които се правят, ще послужат като добра основа за бъдещето.

Стефан Аврамов

ЛУКА ИВАНОВ ПОПЛУКОВ

(1867 — 1906 г.).

Замисля ли се за миналото, за романтичната борба на македонските селяни за свобода и добруване, за идейните водачи, за местните неуки борци и за безименните героични младежи, за неравната бран с турски низами, авджитабур, башибозук и андарти, сякаш пред екрана повторно прежевявам бурната предилинденска, илинденска и следилинденска епоха, с нейните хубави години на луд възторг, който блещеше в очите на непокорните синове на родината; виждам бродещи, по гори и равнини, по планини и ратлини, засмени четнишки купчини; в миг се очертават стройните внушителни фигури на некоронованите владетели на Ениджевското и Кораферийските блата *Лука Иванов* и *Апостол-Ениджевардарското слънце;* картини след картини се менят бързо; гледам как плава бойната флотиля от бързи лодки на двамата незабравими гондолиери през тръстики и ракити низ блатните канали; каточели някаква завеса се вдига и пред погледа ми блесне приказно красивата идилия на бойните им станове всред блата и мочури; сякаш чувам крякането на гъски и патици, на петли и кокошки в стопанството им край постовите колиби и с затаен дъх съзерцавам нравствената красота и величие на тия безпримерни жреци на революцията.

И миг не мога да забравя с каква идейна чистота и твърдост понасяха маларичната треска всред блатата. Чувството на дълг към поробените, което бликаше като неприсушим извор в сърцата на младежите всред тия четнишки купчини, каточели им даваше чудна сила да устояват срещу тоя невидим враг.

Преживелият поне десетина дни всред тия смели мъже, пристъпващи с безпримерна красота и величие към саможертва, борил се наред с тях отчаено с маларичната треска, преследван от хилядници низами и андарти като звяр из блатата, с треперящи трескави ръце да вдига пушка и се брани, само може да разбере всенародната жажда по-скоро да отхвърли ярема на беговете-феодали, които живееха като лентяи на гърба на поробената рая.

Четнишкото движение в този край, с своята дивна романтика, внесе много радост и свежест в всекидневния живот на народа, както и много детска наивност, но пък осмисли живота и повдигна народностното съзнание.

Всред една от най-красивите местности в източните поли на Нидже-планина, е разположен старинният Воден с слънчевите си жилища над самите водопади на реката. Целият град е потънал всред разкошна зелинина, високи явори, овощни градини и черничева култура. Гледан от Нидже-планина, той наподобява великолепна картина. Кристалните води на водопадите лъщат всред зелени губери и му придават особена свежест. Там еленизъмът през XIX век бе заседнал здраво и се стремеше по време на Възраждането на всяка цена да претопи народностното съзнание на воденчани и да елинизира този богат край. Воденчани с всички сили се бориха

против домогванията на Цариградската патриаршия. Безпримерен ще остане подвига Хаджи Гого, Братя Занешеви и др. граждани, които през 1869 година дадоха цялото си богатство за народното дело. Отто гава се водеше епична борба срещу гръцката пропаганда за запазване народностното съзнание всред селяните във Воденско и Мъгленско.

След злополучния край на Илинденското възстание, гръцката пропаганда създаваше голяма грижа на Даме Груев. След като обсъди със своите сътрудници положението във Воденско, той реши да проучи на самото място, какво може да се направи за запазване позициите на ВМОРО. Той остави част от възстановителната чета над Илинска църква в Бигла-планина, а с останалата част премина опустошените села низ Битолско, Леринско и навлезе в Воденско.

И в една ранна пролетна утрин, току що бяха цъвнали орехите, бадемите, наровете и смокините във Воденско, а Мъгленската котловина плувнала всред нежни цветове на ябълки и вишни — бе станала млечно-бяла, от лъчезарните струи на дивно Острово до мътно зелените талази на Енидже и от Бистрица до Кожух се понесе сладката утеха и успокоение — Даме пристига.

Даме Груев проучи положението в редица срещи с ръководителите на селата във Воденско и Мъгленско и реши да постави начело на Воденския революционен район един от най-способните челници на революционната организация. След дълги разсъждения с Георги Сугарева, той намери за най-подходящ ръководител и организатор *Лука Иванов,* като му възложи тежката, отговорна задача, да организира Воденския революционен район и да спре напора на андартските чети, нахлули по села и колиби, да еленизират „българогласните елини".

По професия Луката беше офицер, по призвание журналист, владееше безукорно руски и немски езици. Със своя буден мироглед и философски разсъждения, със силата на своя проницателен ум, прямота, благородство и стил в борбата, той се беше издигнал над мнозина будни в оная епоха челници. Роден е в гр. Панагюрище през 1867 година, градът на хвъркатия войвода Георги Бенковски. След завършване военното училище в София, служил в българската и руска войска. Неговите отношения с околните бяха естествени, непринудени, демократични, не се налагаше като началство над четниците и селяните, а като техен брат. Обичаше да чете своите беседи по отбраната на района, по освободителните борби на България, по военни въпроси и редица стопански и културно-просветни въпроси, като даваше възможност на четници и селяни да му задават въпроси, а той отговаряше на всяки зададен въпрос с обилни разяснения. Той беше природно надарен човек и когато заговореше, всички насядаха около него и слушаха с пълно внимание. Когато разменяше мисли със селяните по селско-стопански въпроси и им даваше упътвания в работата, той се разнежваше, но, заговореше ли за организационни работи, ставаше строг и изпълнителен без да дава да се подразбере, че той сто много високо над тях. Неговият горд, непримирим дух и плавно слово, се запечатваше в съзнанието

на слушателите и всяки бързаше да изпълни дадените нареждания. Между чиличените редици на добилите в редовете на организацията чин войвода, Лука Иванов стърчеше със своите обилни познания в живота, с широката си гъвкава мисъл, богато надарена душа, човечност и военна подготовка И некоронованият владетел на Енидженското блато, приказният неук войвода Апостол, в дружбата си с Луката се преобрази. Когато Луката говореше, Апостол го съзерцаваше и гълташе неговата реч, чувствуваше неприкрита духовна наслада.

Войводата Апостол, това сурово неуко пастирче, в лицето на Луката виждаше единствения човек, който му бе необходим да му обясни неразрешимите от него проблеми за живота, теоретическите задачи които му възлагаше ВМОРО, новите идеи, които прелитаха от Западна Европа и за които често пъти неговите четници водеха дълги, нескончаеми спорове. Полегнал на земята, облакътен на десната си страна, Апостол слушаше с пълно внимание беседите на Лука и цъкаше през зъби. По цяли дни и нощи Луката пълнеше главата на Апостола. Говореше му за история, даваше му необходимите геоографски понятия, за техника, за военното дело, за законите на всемира, разказваше му с жар за френзската революция, за легията на Раковски, за великото дело на Дякон Левски, за безпримерния подвиг на Ботйова, за Бенковси и Черешовото топче, за Хаджи Димитра и Караджата, за Априлското възстание и Оборище. Апостол се възхищаваше като дете и понякога възразяваше: „Сичко арно, ама не са имали бирингжи чети като моята и от ония. . .", потупвайки с ръка манлихерата си.

Воденският революционен район беше осеян с гнезда на гръцката пропагонда. Пред очите на турската администрация и военната власт се ширеха андартски чети, подържани от агентите на панеленизма, умело прикрити под етикета на „директор на фабрика" или „директор на търговска фирма" във Воден, Бер, Негуш или Съботско. От тия четири пункта „директорите" издаваха смъртни присъди против проявилите се селяни или граждани в редовете на ВМОРО, както вдрху цяли села, които бяха подлагани на огън и сеч. Турската администрация, давайки преднина на гръцката пропаганда, напълно подържаше девиза „разделяй и владей".

С пристигането си във Воденско, Лука Иванов мислеше да действува по-меко, без сътресения, да не пролива кръв. Но предателството на гръкоманите в с. Месимер и убийството на двамата му четници, решително му отвориха очите, той промени своята тактика и възприе девиза на Апостола: „Никому прошка, който лесно може да се отказва от род и родина, да служи на патриканата".

Той почна да влиза из селата с няколцина четници, а останалите оставаха да охраняват селото. Влезеше ли в някое село, настъпваше народен праздник за селяните. Мало и голямо тичаше да види откритото чело и гордата осанка на войводата. Той пристъпваше веднага към организационна беседа. Със своето пламенно слово, в сбита форма обясняваше правните повели на ВМОРО и изясняваше на селяните това, което изведнъж неможеха да схванат.

Той им препрочиташе новия устав на революционната организация, съгласно който всички граждани и селяни, членове на местните организации, имаха право на гласоподаване; обясняваше им, че те имат задължения към организацията, но да не забравят, че имат и права, които трябва свещено да пазят и бранят от посегателства; при всички избори да си отварят очите и да избират не роднини и приятели, а само тия, които могат и желаят доброволно и безвъзмездно да служат на народа. Тия беседи с поробената рая възродиха местните революционни комитети. И с пълно право революционните работници във Воденско смятаха своя челник като слезъл от Олимп, неговата дума за тях беше свещен завет, който трябваше да се изпълнява.

Под непрестанния напор на гръцкия владика в Кароферия, който изпращаше андарти из селата, няколко села „българогласни елини" пред страшния гнев на владиката и андартите изпаднали в ужас от терора на „Христовите войници", отметнали се от екзархията и преминали към патриаршията, като признавали на своя „варварски" македонски език, че са чистокръвни „елини". Но по това време Воденско не било организирано и андартите, т. е. „Христовите войници" на гръцкия владика, можели да вилнеят и да заставят македонците да твърдят, че са гърци и че са заблудени овци на патриаршията. Но вярата на селяните — ратаи в Луката беше голяма. Скоро след неговото пристигане в няколко села „българогласните елини" се отметнаха от патриаршията, заявиха твърдо, че са македонци от деди и прадеди, отказвайки да плащат владичина на патриаршията.

Гръцкият владика в Кераферия (Бер) не можел да понесе тоя революционен акт на осъзналите се „негови пасоми", веднага решил да пристъпи към действие и да наложи строги санкции на непокорната рая.

И селяните от селата Мориново, Лековищица и Янчища получили писма с дата 7 февруари 1906 година, в които се казва: „Научихме се, братя, че сте били заставени от българските разбойници да се откажете от своята вяра и народност. Освен това ви насилвали да правите протести пред Европейските консули срещу „Христовите войници на вярата", като ги лъжете, че те ви преследват. Отворете си очите и прогледнете; такива протести не правете. Непослушните ще накажа; ще бъдат избити, като жените и децата им не ще бъдат пощадени; на парчета ще разкъсаме телата им. Който не е с нас, е против нас, и ще го убиваме Надявам се да бъдете послушни и ме разберете добре. — Ваш брат по вяра: Коста Акритас".

Тия писма били предадени от местните комитети на войводата Лука, който препратил едно от тях до Балканския комитет в Лондон, за да блесне на яве велико-гръцкия манталитет.

Луката взима бързи мерки. Редица безсънни февруарски нощи той скита низ югозападния край на Енидженското блато, придружен от Дилбер Апостол, да бранят селяните ратаи от пристъпа на андартите.

На 9 март 1906 г. той получава съобщение за появяването на андарската чета в една от колибите на блатото, която се прикривала между тръстиката и ракитата. Той взема бързи мерки за защита, давайки нареждания на местните комитети да следят движението на андартите и го държат в течение.

На 10 март андарската чета на Акритас влезла в Мориново, група маскирани андарти отишли в къщата на председателя на местния комитет на ВМОРО. Веднага селската милиция се вдига в тревога и двадесетина милиционери открили пушечен огън срещу андартите. Сражението продължава половин час, пристигат милиционери и от съседните села, андартите избягали, като оставили петтима убити.

Зачули гърмежите откъм Мориново, Лука и четниците се качват на лодките и с бърз устрем гребците изкарват на суша. През гьолища и трапища, четата пристига в Мориново, въоръжени селяни поздравляват войводата и му съобщават за разбиването и изгонването на андартите. Наскоро пристига турска потера, четата се отдръпва, селяните отиват по къщите си и прикриват оръжието, като съобщават на командувашия офицер, че в селото се срещнали андарската чета на капитан Акритас с четата на капитан Лука и се били помежду си.

Толстоистът Лука Иванов посрещаше с възмущение възприетата система на андарските чети, опожаряването на цяли екзархийски села и избиването на мирното население. В разстояние на една година във Воденско бяха опожарени изцяло петнадесет села. Той се намираше на кръстопът: не можеше да понася жестоките наказателни санкции на андартите и да гледа как те избиват жени и деца: той не искаше да почне противоударна кампания срещу отявлените гръкомански села, за да не наруши становището на ВМОРО, която, за да печели симпатии всред общественото мнение на Запад, забраняваше палежите на гръкомански села — ятаци на андартите. След изживяване на голяма душевна борба, той взема твърдото решение да понесе лично отговорността за своите действия пред ВМОРО и да бъде наказан, но да спре нашествието на андартите и палежите по селата. Дълго време той отлага от ден на ден това свое решение. В неговият душевен мир настъпи пълно раздвояване — хуманистът отричаше акта на отмъщението и се ужасяваше от погромите, ала в неговото подсъзнание говореше челникът на революционния район и той слушаше един вътрешен глас, който говореше с възмущение: „Защо оставяш да бъдат избивани невинни жени и деца и жилищата им изгаряни? До кога ще търпиш това? Нали си защитник на поробените?"

По цяли денонощия този благородник не спеше, покой не намираше. Той диреше начин и средства да спре безспирния напор на гръцката пропаганда: той требваше да оправдае доверието на политическия челник на революционната организация. След наказанието на някой предател, той се отделяше насаме и изживяваше с часове и дни в съзерцание и мисъл за наложената тежка присъда, докато се убеди, че не са останали други пътища за запазване позициите на ВМОРО.

Лука Иванов следеше будно всяка проява и всяка стъпка на андартите, но не посягаше на ятаците им.

Но чашата на търпението се преле.

И изведнаж настъпи пълен обрат в неговия начин на действие. Той виждаше, че нищо не е в състояние да спре бруталния пристъп на андартите и реши със същата мерка да мери срещу тяхните укриватели, за да пресече терора им.

— Око за око, зъб за зъб, — заявяваше вече Лук. — Стига сме търпели. Трябва да дадем на андартите и укривателите им да разберат, че ще ги бием с тяхните камъни по главата. На змията главата трябва да смажем.

По това време към Воденската чета се присъединява, с пушка в ръка, смелият американски кореспондент и революционер Алберт Сониксен, с когото Лука се бе запознал преди година чрез Дамян Груева и бяха станали добри приятели. По повод на това душевно раздвояване на Лука, Сониксен в своя труд „Изповедта на един македонски четник" пише:

— Тодор беше също замислен. Една вечер тръгнахме да се разхождаме. Подозирах, че буйни мисли го бяха обхванали.

— Лука, — каза Тодор с нисък глас, — е много замислен. Желал бих да му говориш. Ти имаш влияние върху него. Аз не смея да говоря по този въпрос преди да ми заговори той.

— Не познавам добре положението, за да съдя, — отговорих аз, на всяки случаи, теоритически аз не мога да одобря репресалии върху хора, които не са преко виновни. Нали знаете, че не можем да се доберем до самите андарти Вмиг Тодор ме изгледа.

— Не ме разбираш, — отговори той. — И аз мисля като тебе. Палежът на къщите на невоюващи, дори никой да не бъде убит, не е по вкуса ми. Това не е борба, да оставим това на гърците и башибозука.

— През същия ден по този въпрос говорих с Лука. Той почувствува облекчение, че пръв закачнах болния въпрос.

— Да, — каза той ядосан, — мисля да направа нещо. Акритас и неговите главорези се крият из мочурите на гръкоманското село Ниси. Те се крият в папура и самият дявол не може да ги намери. От Ниси вземат провизии и водачи. Ако изгорим селото, те ще избягат оттам. Само тогава, може би, ще ги срещнем в полето, на открито сражение. Ако не мога да изловя тези влечуги, най-малко ще изгоря тяхното змийско гнездо.

— А на другия ден, — възразих аз, — всички европейски вестници ще разтръбят преувеличено случката, ще кажат, че имало убити жени и деца. Доброто мнение на Европа за Вас ще бъде изгубено; ще кажат: всички са еднакви — и гърци, и турци, и македонци. Аз бях готов да говоря още, но Лука ме прекъсна с усмивка, една добросърдечна усмивка, на която бях свикнал от няколко дни.

— Вие сте забавен, — каза той, — напълно достоен за вашия писател Марк Твен. Като разбивате старите традиции и едновременно ги защищавате с открито лице, струва ми се, това е чисто американски хумор. Но бъдете сериозен, драги приятелю, вие не

говорите сега с Тодора. И вие и аз сме журналисти и все знаеме по нещо от задкулисните интриги на европейската преса. Мнозина в Европа се колебаят, къде да ни поставят: при революционерите ли, или при разбойниците-плячкаджии. Но всичко това не ме въздържа; аз се колебая пред неприятния акт, или по-право предпочитам да се боря с виновни хора. Ако можеш да ми кажеш, как да се добера до гръцкия владика, няма да изгоря никое село.

— Луката се отвръщаваше от жестокостите не по-малко от мене. Накрая той каза:

— Добре, няма да започнем първи, но нападнат ли някое наше село, ще дойде нашият ред.

* * *

Акритас почва своето настъпление още през същата нощ. Луката е в бойна готовност с цялата си чета. В района на Апостол андартите почват палежи. Голями стълбове от чер дим и искри хвърчат в небосвода. Една лодка пристига в стана на Лука и пратеникът на Апостол иска в помощ десетина четници. Андартите запалили две къщи, но, подгонени от смелия Апостол, те се отправили по посока на Ниси, а приказният гондолиер бил вече по дирята им.

Това нападение и палежи на андартите заставя Лука Иванов да не води по-нататъшни спорове за мнението на Европа. В ранни зори той оставя няколцина четници да бранят поста и с двадесет и пет четници отправя лодките низ блатото и застига лодките на Апостол.

При тази среща те взеха единодушно решение да запалят бойните складове на андартите в Ниси. След дълго плаване низ блатото, привечер бойната флотилия на двамата гондолиери в бойно настроение приближи Ниси. Приготвеният план се туря в изпълнение. Лодките спират на брега, всяка група получи своята задача в предстоящата борба и веднага всички се пръснаха в разни направления да обхванат цялото село. Апостол с една група се отправи към горната част на селото, а Лука — към долната част. Когато всички групи заеха своите места, три залпа от манлихери дадоха сигнал за бързо нападение.

Вмиг огнени пламъци обхванаха селото от четирите страни, горяха всичките му къщи. В някои от складове почнаха да се пукат взривни вещества. Запален беше складът на Акритас. Последва страшен взрив. Пламтящи огнени езици и чер дим плъзна на високо и обхвана околността. Наказателната санкция в Ниси бе напълно сполучлива.

Пристигна турска войска от съседните села, всички четници, без никаква жертва, наскачаха в лодките и бойната флотилия навлезе всред каналите низ папура, пътува цяла нощ и в ранни зори пристигна в своя стан.

Лука Иванов водеше безспирна борба на два фронта. След неговото влизане в Месимер, по молба на самите селяни, двамата куриери, които изпращат четата до съседното село, били намерени заклани като ярета. На единия труп селяните намерили писмо с

печата на гръцката митрополия, което отнесли на войводата. В това писмо било написано: „Такава е участта на ония, които предават Св. Православна църква на схизматика Лука. Опомнете се! Разбойникът Лука, когато влезе в вашите къщи миналата нощ, окото на светата църква бдеше около вас".

При това положение Лука Иванов безрезервно пое хвърлената му ръкавица. Той вече реши да се справи с андартите, без да избира средствата за борба, а на всяко нападение на екзархийско село, да извършва две-три нападения върху гъркомански села, отдали се в услуга на андартите.

Все пак, той влизаше в непосредствени връзки със гъркомани, говореше им обширно и ги убеждаваше да скъсат завинаги с патриаршията, будно да пазят своя роден език, да бдят на своя пост и веднага да предупреждават, ако влезе в селото им андартска чета. Той беше навсякъде, влизаше в най-опасните гъркомански села, където винаги можеше да бъде предаден на турската власт.

Безпримерни са революционните прояви на Лука Иванов в Мъгленско при срещите му с помаците. Той се стремеше да изкорени религиозния фанатизъм всред тях и да им внуши, че те са македонци и говорят на своя майчин език; че новата вяра, която са възприели принудително с огън и меч, ги е заслепила да излизат против своите родни братя; обясняваше им как е станало тяхното помохамеданчване през XVI. и XVII. векове, влизаше в приятелски връзки с тях, като подпомагаше някои, за да не му пречат в революционната дейност. Неговият хуманитарен поглед действуваше като мълния върху душевния мир на помаците, които в неговото лице виждаха истински благородник и го вярваха.

Той влезе в приятелски връзки с някои от беговете-феодали, с единствената мисъл да може да подобри в социално отношение ратаите по бегските чифлици, от една страна, и от друга—защото от опит знаеше че, в присъствието на беговете из селата, нито редовни турски войски или башибозук, нито андартски чети можеха да вилнеят из селата и да измъчват селяните. При това, някои от по-издигнатите бегове бяха искрени привърженици на младотурското движение и бяха се освободили от религиозния фанатизъм, поради което личното му приятелство и добри връзки с тях донасяше само добро на селяните-ратаи и изполичари. Той настояваше пред беговете-феодали за увеличаване годишната плата на момците-ратаи и тяхните семейства, искаше от тях добро държане спрямо работещите в тяхните чифлици, както и облекчения на селяните-изполичари.

Влизайки из селата Лука се срещаше с мнозина турци-занаятчии, пръснати из селата, населени с македонци, посвещаваше ги в истинските цели и задачи на революционната организация и искаше от тях да живеят добре с българите и от нищо да не се боят, щом като не стават ухо и око на турската администрация и гръцките владици. В с. Месимер един турчин ковач влезе в квартирата на Лука и, след обикновените поздрави, му казва: „Добре дошел, бай Лука. Когато дойдеш в нашето село Бог ме прави глух и сляп", а той благодушно му отговаря: „Това показва майсторе, че

Бог те закриля и обича и иска да живееш много години". Турчинът, естествено, схваща много добре съветите на Лука и се стреми да бъде полезен на делото, но не и да му пречи.

Така Лука Иванов в своята революционна дейност, вървеше трезво по избрания от Гоце и Даме път — борба за политически и социални права на потиснатите народи в Отоманската империя.

През пролетта на 1906 година Лука Иванов дава среща на Апостол Ениджевардарски във влашките колиби над село Сборско — Мъгленията. По това време във влашките колиби била прикрита четата на андарта Коста Акритас, състояща се от 200 андарти. Андартите били предупредени от власите-овчари, че ще пристигне Лука Иванов. Предателите власи-гръкомани, посрещат Лука и четниците му, настаняват ги на квартири и държат връзка с андартите.

Когато всички четници заспали пръв сън, водени от предателите, андартите направили засади около колибите, като нарочна група андарти напада колибата, в която нощувал Лука с няколцина четници. Външната охрана не усетила предателското дело и навлизането на андартите. С няколко залпа другарите на Лука били избити, а Лука тежко ранен. Останалите четници, щом чули гърмежите, веднага се притекли на помощ. В ожесточено сражение между дебнещите се неприятели, паднал убит Коста Акритас и мнозина андарти, а останалите се пръснали като пилци из планината.

Лука Иванов прекарал няколко часа в пълно безсъзнание и издъхнал с убеждението, че е ранен от турска войска.

* * *

И вмиг над Воден и Мъглен падна чер покров и обхвана майката-земя. Ратаите по чифлиците и колибарите из планината горко заридаха, а моми и ергени из ниви и ливади запяха тъжната песен на незнаен народен поет, за падналия от предателска ръка челен бранник.

КНИЖОВЕН ПРЕГЛЕД

Какво допринесе и какво има право да иска Гърция. Атина, 1943, 36 стр. Нелегално издание на ПЕАН (Панеладики Еносис Агониземонон Неон — Общогръцки съюз на младежите-борци).

Тая книжка представя систематично изложение на гръцките териториални искания, обосновани с това, че гръцкият народ бил допринесъл много за каузата на съюзниците и с това, че тоя народ се задушавал в тесните си граници. Преди да бъдат изложени конкретните искания, авторът на книгата се нахвърля на гръцката комунистическа партия, която не признавала че Македония е гръцка и че българите са грабители, а си знае само едно, че съществувала македонска народност, която се притиска еднакво и от българи и от гърци-фашисти, като се осмелявала да постави на едно равнище народния герой Рига с известните гадни комитаджии Гоце Делчев и Чакаларов.

Понеже тази брошура издава аспирациите на великогръцките шовинисти, ще посочим на кратко нейното

съдържание. В нея се казва, че Гърция трябвало да получи цяла „Източна Румелия", т. е. Тракия на юг от Стара-планина, цяла Македония под българска власт и Битолската, Дойранската, Охридската, Струмишката, Гевгелийската и части от прилепската и кавадарската околии в Македония, които, съгласно договора от 1913 год., бяха отстъпени на Сърбия. Отстъпването им през 1913 година станало не защото правата на Сърбия върху тия места били по-голями от гръцките права, а за да има известно равновесие между балканските държави, след примера на България да се опитва да наложи своето господство над другите. Така, Сърбия от 45.000 кв. клм. през 1912 година надминала след 1913 г. 82,000 кв. км., Гърция от 63,211 стигнала 120,000, а България от 96,635 стигнала 114,000 кв. км. За да се постигне това равновесие, Гърция се отказала след Балканските войни от една значителна част земи, върху които е аспирирала, съгласно народностния състав на Македония. За да станело понятно това, в брошурата се превежда една статистика, а именно броя на гръцките училища от битолския и солунския вилаети през 1912 г. в сравнение с българските и сръбските училища:

	Училища	учители	ученици
гръцки	998	1463	69.640*)
български	561	873	18.311
сръбски	54	112	1,674
арумънски	49	145	2,002

*) от които 27,106 в битолския край

(Виж Gin. Amadori: La questione rumeliota e la politica italiana. Biblioteca italiana di politica estera. № 1, 1908. p. 277).

Особено чувствителна за Гърция била загубата, продължава авторът на анонимната брошура, на Битоля, Струмица и Гевгели, един триъгълник не само етнографски гръцки, но и поради териториалното очертание крайно необходим за гръцката сигурност. Но това равновесие, за което Гърция направила горните жертви, било нарушено след първата европейска война когато Сърбия от 82,000 кв. км. скочила внезапно на 247,852 кв. км., т. е. увеличила се три пъти, а в сравнение с 1912 г. — шест пъти. И докато не било настъпило общото нарушение на европейските граници, причинено от войната, Гърция, вярна в идеала за балканското и по-общо споразумение, не смятнала за позволено да повдига въпрос за граници. Сега, обаче, когато войната слага по един или друг начин въпроса за границите, и когато предстои едно ново уреждане на европейските работи, Гърция не могла да не аспирира за това, което й принадлежи от историческо и етнографско гледище и което в същото време й е било необходимо от гледището на нейната отбрана, като се имало пред вид, че германските колони стигнали в Солун през април 1941 г., минавайки през Струмица, Дойран и Гевгели, места, които самите сърби предлагали на Гърция през 1915 г. (освен Струмица, която тогава била българска), за да осигурят участието й във войната.

Цяла книга би могло да се напише в отговор на твърденията, които се съдържат в цитирания пасаж. Ние ще направим само три кратки забележки.

1. Статистиката за училищата, която се привежда като аргумент за етнографската принадлежност на македонските покрайнини, за които претендират, великогръцките автори, не е вярна. Броят на учениците в гръцките училища не е надминавал никога 50,000, броят на учениците в българските училища, в които македонците предпочитаха да пращат своите деца при липса на македонски училища, е бил двойно по-голям. Не трябва да се забравя, че битолският и солунският вилаети (за които великогърците смятат че образуват Македония, от която те изключват скопския вилает) обхващат

на юг земи, които никой никога не е смятал, че се числят към Македония: Еласона и Катерина. Към това трябва да се прибави, че в Тиквешка околия не е имало нито едно гръцко училище, там няма нито един грък, в цялия Прилепски край — само три, също толкова в Охридска околия, малко повече — 28 — в битолския край гдето е имало 2 00 ученици.

2. Съществуването на гръцки училища в някой край не е още свидетелство за това, че там е имало и гърци. Знайно е, че дълги векове гръцката писменост беше едва ли не единствено признатата християнска писменост и култура в пределите на обширната тогава османска империя. Поради това и в такива крайща, в които не е имало никога през хилядолетията нито един грък, е имало само гръцки училища. Доста е да споменем за гръцките училища в град Търново и някои други балкански градчета. Заедно с стесняването на обсега на турската държава в Европа се стесняваше и просторът, в който се намираха гръцки училища. И затова именно най-дълго се бяха запазили гръцки училища в негръцки крайща в Европейска Турция в границите ѝ до 1912 г.

3 През миналия и в началото на нашия век се засили християнският елемент в градовете на Европейска Турция, гдето спадаше и цяла Македония, защото в тях се заселиха много македонци и власи. Последните лесно са се погърчвали, поради това, че в градовете се появиха влашки училища едва преди няколко десетилетия; преди това власите посещаваха гръцките училища. Спокойно можем да кажем, че гръцките училища в Битоля, Гевгели и Струмица съществуваха благодарение на подръжката, която имаха от състоятелната гърчееща се влашка колония. Тия именно власи-гръкомани от Струмица, Гевгели и Битолско (общо около 1300 души) се изселиха през 1913 г. в Гърция и те са, които дават основание на гърците да разправят за „прогонения гръцки елемент". Дори да е имало някакво гръцко население в тия части на Македония, която на 1913 година бяха отстъпени на България и Гърция, то те ще да са били само някакви етнографски островчета след морето от македонци, които са живеели далеко на юг от гръцко сръбската и гръцко-българската граница в компактни маси от много стотици хиляди души.

Д. А.

Инж П. Миленков. Водните синдикати с оглед изграждане и стопанисване на водите у нас. Годишник на Съюза на бълг. инж. и архитекти, София, 1943 г.

В тоя системен и аргументиран труд на г. инж. Миленков са разгледани всички водно стопански мероприятия в границите на България, както и в земите, които тя беше окупирала и заела административно. Поради това разгледани са и водните мероприятия в федерална Македония. От обстойните данни се вижда, че в федерална и в Пиринска Македония много малко от земите, които биха могли да се напояват изкуствено, се напояват рационално (воден синдикат „Пирин" в Св. Врач напоявал 2,744 хектара; четири синдиката по Места напояват 3,150 хектара; три синдиката по Вардар, в Скопско, поливат 909 хектара, а отводняват 6380 хектара). Почти нищо не е направено за отводняване на блатата. Направени са били само някои предварителни проучвания за отводняване на блатата в Битолско. В работата не са разгледани отводнителните мероприятия в Македония под гръцка власт.

Студията на инж. Миленков навява много интересни мисли относно водностопанските мероприятия, които ще трябва да се предприемат в Македония, и трябва поради това да се проучи внимателно от съответните специалисти.

Д.

Всичко за списанието да се изпраща на адрес: Македонски научен институт за сп. „Македонска мисъл“, ул. Пирот № 5 — София. Пощенска чекова с/ка № 9183.

Годишен абонамент 500 лева. Отделна книжка 50 лева.
Настоящата двойна книжка — 100 лева.